
ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul IX ■ Nr. 8 (93) ■ August 2018

Monumentul Eroilor din Izvoarele-Prahova

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte), Trustului de Presă „Argeș Expres” și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Mai fac o încercare...

Gheorghe PĂUN

Recunosc, titlul de deasupra sugerează oarecee resemnare-disperare, dar nu pot să tac, nu pot să-mi pun palmele la urechi și să pretind că nu aud, că nu am alergie, drept care îmi fac datoria până la capăt. Sună dramatic – și așa trebuie să sune, pentru că este vorba, nici mai mult, dar nici mai puțin, decât despre *cășuirea* limbii române!...

Cine crede că asta nu e o problemă gravă și e gata să treacă la pagina a doua a revistei, treaba ei/lui (presupun, *expirat* cum sunt, că are genul bine determinat, ba chiar stabil – gen-*genderism*, iată cum m-am molipsit…), poate, eventual, să *cășuiască* în continuare dacă era unul dintre cei care fac asta, ignorându-mă, dar nu înainte de a mai citi măcar o frază, pe cea care tocmai vine: *cășuirea e un simptom de lene mintală! Dixi et salvavi…*

Am mai scris afirmația-diagnostic dinainte și în alte locuri, mi-am mai pierdut (pseudo)prieteni din cauza ei, dar o susțin fără să-mi tremure vreun deget pe tastatură. Dispară (pseudo)amicii, dar măcar cu o ediție a *Gramaticii limbii române* să întârzie transformarea aberației în „eroare frecventă, deci acceptată”, apoi, după încă o vreme, consacrarea ca regulă. Sper să nu apuc *Gramatica...* în care *cășuirea* va fi obligatorie... Pușchea pe limba-mi… (Mă vor neiubi de acum și lingviștii...)

Sunt atât de pornit pentru că, în ultima parte a lunii iunie, am fost de față la o importantă-distinsă-selectivă adunare în care, pentru prima dată în acea incintă, am ascultat doi *cășuitori* (nu unul singur, ca alte dăți, iar creșterea mă alarmează), la pachet cu un foarte serios vorbitor care a susținut, oral, dar și în scris, pentru că ne prezenta niște *slide*-uri (nu găsesc alt cuvânt) pregătite dinainte, în liniște, că **are expertiză!* Desigur, voia să convingă **audiența* (corect: asistența, pe ascultători/auditori etc.) că are experiență, calificare, pricepere (în *management,* că dacă am zice *conducere* nu mai barbarorimează cu *expertiza*), era, adică, expert, că de-aici pornește moftul. Iar în sală se aflau și lingviști, scriitori, jurnaliști – români, desigur – niciunul nu a tușit, tropăit, gemut de durere, nici la **domnul X, ca și inginer*, și nici la duzina de *expertize* de pe ecran…

E adevărat, una dintre agresiuni s-a făcut în contextul **domnul X, ca și candidat*, scopul era evitarea cacofoniei, dar și aici e o probă de comoditate: de ce nu o altă formulare, de ce nu „domnul X în calitate de candidat”?! Pentru că e mai lung cu patru silabe?... Bun, avem uneori nevoie de un sunet intermediar, că sunet e aici „și”, nici măcar interjecție, dar de ce și în fața lui „inginer”?!... Din lene, vă spun eu…

O precizare, sper, derutantă: în ultima decadă a lunii iunie am participat la vreo trei-patru adunări publice simandicoase, nu spun care, nu spun la care am simțit nevoia să tușesc sau să tropăi, apoi am decis să scriu textul de față (mi-e oarecum peste mână să-l numesc editorial de revistă de la Curte…).

Lăsând gluma la o parte (dar continuând să-mi fac dușmani), totuși, unde ne sunt lingviștii cei implicați-militanți, care să reacționeze, nu numai doct, prin reviste și cărți, dar și *acum și aici,* mai ales *acolo unde contează,* atrăgând atenția asupra abaterilor de tot felul de la normele limbii române, începând cu puștismul scrierii cu î/â din… *ce vor mușchii* celui care scrie (frondă de doi bani), trecând pe la barbarisme (se vor selecta cu vremea, în funcție de nevoile vorbitorilor; limba română este ospitalieră, se spune, dar și intransigentă, adaptează fără să „negocieze” prea mult cu „imigranții”…) și insistând pe sintaxă-morfologie-topică, partea cea mai stabilă a unei limbi (și cea mai importantă, din multe puncte de vedere, psihologice, sociologice, filosofice chiar, martori putând fi chemați de la Wilhelm von Humboldt și Martin Heidegger la Mihai Eminescu și de la ei la Noam Chomsky, Solomon Marcus și Nichita Stănescu).

Ne mândrim cu vechimea limbii române, ne mândrim cu unitatea ei, cu expresivitatea și frumusețea ei, s-a luptat pentru dreptul de a vorbi românește, dincolo de Prut (privind dinspre Curtea de Argeș) s-a murit pentru „vina” de a vorbi românește, suntem români (și *punctum!*) mai ales pentru că limba noastră *maternă* este româna, mintea și sufletul nostru sunt „cristalizate” conform limbii, așa cum celulele noastre au preluat, fie și metaforic, „structura apei pe care am băut-o în copilărie”, haideți s-o și respectăm în aceeași măsură, s-o ajutăm să reziste „entropizării”, „amorfizării”, asediului vremurilor nivelatoare, care ne împing în capcana disprețului față de reguli, față de norme și tradiții.

Generalizez prea mult? Așa să fie, dar haideți să haidem! Cine mi se alătură în a tuși ostentativ atunci când un coleg sau necoleg, amic sau neamic, *cășuiește* limba română în prezența noastră? La *expertiză* doar ne dregem glasul, la **cartea care am citit-o* iarăși tușim, la…

Post scriptum. Îmi vine în minte, și mă prefac că nu știu de ce, povestea greierașului lui Pinocchio, cel care-l certa-sâcâia pe simpaticul omuleț de lemn atunci când acesta făcea prostii. Pentru cei care nu au citit capodopera lui Carlo Collodi, amintesc episodul cel semnificativ: enervat, Pinocchio ia un pantof și-l zdrobește pe greieraș de perete!... Numai că, după următoarea prostioară, glasul greierașului se aude din nou...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Pare-ni-se că, mulţumită lui Dumnezeu, s-a început o nouă eră în chipul de-a legifera. Nu se mai copiază texte străine de legi, născute în alte împrejurări, la alte popoare, după constrângerea prin nevoi cu totul de altă natură; de astă dată proiectele d-lui P. Carp, depuse de mai mult timp pe biroul Camerei, formează tezaurul din care guvernul escamotează câte-o idee, pentru a o prezenta, cu multe şi rele modificaţiuni, ca a sa. Astfel d. C.A. Rosetti şi-a apropriat, în altă formă şi cu ştirbiri în rău, proiectul privitor la cârciume şi, tot din seria proiectelor menţionate, s-a luat şi desfigurat cel privitor la reforma tocmelilor agricole.

O lege născută din nevoile reale ale unei ţări, nu localizată din franţuzeşte, e totdeauna de natură a împătimi lumea politică pentru şi în contra ei. Dar pentru că nevoile sunt reale, pentru că neajunsurile noastre sociale cer îndreptare, de aceea proiectele ce au a le regula cată să fie studiate bine şi în amănunte.

Fără îndoială, raportul între marea proprietate şi muncitori este tot ce poate exista mai însemnat într-o ţară agricolă. Puncte de vedere unilaterale, care nu ţin seamă de obiceie locale, de deosebirile dintre provincie şi provincie, nu vor putea decât strica.

Dorim din toată inima îndreptarea stării ţăranului şi o dorim cu toţii, căci e învederat că, rău stând ţăranul, rău stă proprietarul, rău toată ţara. În această privire cată însă să se ţină seamă că altele sunt raporturile în Moldova, altele în Ţara Românească.

Se-nţelege că nu se pot crea legi deosebite pentr-o parte a ţării; însă trebuie studiate relaţiile între capital şi muncă atât dincolo cât şi dincoace de Milcov şi legea care le va regula pe viitor trebuie să le pună într-o concordanţă oarecare.

Ceea ce s-a învederat pentru liberali ca şi pentru opoziţie este insuficienţa legii vechi, care ruinează şi pe ţărani şi pe proprietari.

Se ştie că ţăranul nostru e un om şi inteligent şi, în fundul caracterului său, onest. Un ţăran poate fi adus prin dări exorbitante la starea de-a nu mai putea munci; cu toate astea, niciodată nu va tăgădui un ban ce l-ar fi luat, niciodată nu va refuza a plăti o datorie dacă are de unde. (...) Cu toate acestea, ţăranul acesta onest are cea mai malonestă şi mai răpitoare administraţie şi toată legislaţiunea, calculată pe creare de posturi şi pe căpătuire de postulanţi, contribuie a îngreuia zilnic poziţia lui. În mâna acestei administraţii se ştie la ce abuzuri a dat loc legea tocmelilor.

Cată dar ca legea viitoare să ţie seamă de nevoile, de caracterul onest al omului nostru de ţară, de capacitatea sa de muncă, în acelaşi grad în care e obligată a ţine seamă de nevoile proprietăţii mari. Interesele agriculturii mici şi ale celei mari, departe de-a se exclude, sunt identice. Cu cât ţăranul va avea mai multe vite – şi după capete de vite îşi socoate bogăţia, căci proverbul zice că „Sărăcia n-o poţi scoate din casă decât cu boii" – cu atât mai multe instrumente de muncă are, care sprijină şi uşurează munca sa proprie; cu cât va câştiga mai regulat şi în condiţii mai echitabile, cu atâta va munci mai cu tragere de inimă. Lenea care i se impută credem că e fabulă convenită. Dacă cineva ar cerceta starea de lucruri din Anglia în Evul Mediu, ar vedea că şi ţăranul englez era leneş pe cât timp condiţiile muncii erau nefavorabile; cu cât ele deveneau mai bune, cu atât populaţiunea se făcea mai harnică.

Sperăm că, înainte de a se supune discuţiei proiectul de lege defectuos al guvernului, se va delega o anchetă parlamentară care să studieze la faţa locului şi în diferite puncte ale ţării raporturile agricole. Numai cunoscând pe deplin materia, soluţiunea va putea fi practică şi aplicabilă pretutindenea.

(*Timpul,* 28 noiembrie 1881)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Poziţia Academiei Române faţă de Proiectul Ministerului Educaţiei Naţionale: Strategia Naţională de Educaţie Parentală

Pe data de 6 iulie 2018, Biroul Prezidiului Academiei Române a făcut public următorul comunicat, accesibil la http://acad.ro/mediaAR/pctVedereAR/2018/d0706-PozitiaAR-SEP.pdf:

Proiectul Ministerului Educaţiei Naţionale, de legiferare a unui sistem de educaţie parentală fără niciun specific românesc, cu implicaţii enunţate explicit împotriva familiei tradiţionale, ca nucleu al vieţii sociale, culturale, morale şi creştine, milenare a românilor, presupune o educaţie uniformă a copiilor, fără diferenţe de sex, de particularităţi antropologice şi psihologice, de mediu comunitar (rural, urban), etnic. Proiectul echivalează cu o încercare, asemănătoare celor din statele cu regimuri totalitare internaţionaliste sau globaliste, de obţinere a ceea ce s-a numit mereu „omul nou", fără familie, fără naţionalitate, fără ţară, fără identitate.

În anul Centenarului Marii Uniri a românilor, când se face şi bilanţul realizărilor de excepţie ale românilor, educaţi în spiritul tradiţiilor noastre, renunţarea la aceste tradiţii ar însemna un act de trădare naţională.

Faptul că Strategia amintită a fost precedată de numeroase cercetări, făcute de instituţii internaţionale şi ONG-uri, cu fonduri private străine, nu îndreptăţeşte cu nimic ridicarea ei la nivel de „strategie naţională" a României.

Acceptarea ei ar însemna dublarea învăţământului tradiţional cu unul susţinut de instituţii străine, finanţate de Statul Român, cu sume imense, care ar putea fi destinate unor obiective stringente de igienizare, eficientizare şi bună administrare a şcolilor. În plus, introducerea amintitei Strategii ar agrava şi mai mult situaţia disperată a copiilor fără părinţi, care ar urma să fie educaţi într-un spirit inadecvat nevoilor noastre sociale.

Publicaţiile mai mult sau mai puţin ştiinţifice pe tema educaţiei parentale sunt, fireşte, libere să exprime diferite puncte de vedere, dar ipotezele educaţionale aşa-zis „moderniste" nu pot şi nu trebuie să devină obligatorii într-un stat naţional, independent şi democratic.

În concluzie, Academia Română consideră că proiectul de Strategie de educaţie parentală este inoportun şi inadecvat pentru învăţământul şi educaţia românilor, meniţi să-şi conserve specificul naţional în cadru european.

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – lector la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu", Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ
Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres" (Str. Cuza Vodă, nr. 131, tel./fax: 0248-722368, http://argesexpres.ro/) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor, nr. 59, tel./fax: 0248-728342, http://culturaarges.ro/) din Curtea de Argeş.

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face prin Poşta Română (revista apare în Catalogul 2018 al publicaţiilor la poziţia 19.178).

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Estetica deriziunii

Horia BĂDESCU

Scriam deunăzi, chiar în acest colţ de pagină, despre pasiunea noastră pentru morfolitul vorbelor într-o hăhăială care pare a nu mai avea sfârşit, despre umorul îndoielnic şi grosier pe care îl cultivăm cu excesivă obstinaţie, despre chivuţăreala noastră cea de toate zilele, despre neştiinţa ori neputinţa ori, şi mai grav, refuzul înţelegerii faptului că existenţa şi trăirea omenească includ zone de sacralitate, de interdicţie a râsului tâmp şi a deriziunii. A deriziunii poleite, mai mult sau mai puţin bine împăturite în esteticuluşuri, în vorbe gogonate de propria lor găunoşenie.

Că asumarea acestei estetici a deriziunii, manifestă sub varii întruchipări şi aparente ascunderi ori „docte" analize, e o chestiune pe care contemporaneitatea o impune cu obstinaţie, într-un balet al guignolilor ideatici, nu mai e un secret, ci o evidenţă. Mediocritatea, lipsa de talent, absenţa capacităţii de creaţie, disimulată în spatele noii proletarizări a artisticului, agramatismul emoţional şi reducţia existenţială fac casă bună cu mârlănia, cu pornografia lingvistică, cu violenţa, cu fuga de umanitate, cu gregaritatea care scuteşte individul de obositoarea deprindere de a gândi el însuşi şi de a asuma dincolo de protecţia turmei.

Crizele puberale şi maturizarea se consumă sub semnul unei deşănţate vulgarităţi, de care nici părinţii, ei înşişi practicanţi deseori ai acestui „ritual" verbal, nici şcoala, timorată de agresiunea unor interdicţii iscate din imbecila înţelegere a drepturilor şi libertăţilor vârstelor necoapte, din exclusiva practică a lecţiei lui DA şi excluderea necesarei lecţii a lui NU, par a nu avea cunoştinţă. Lipsa de educaţie şi permisivitatea excesivă fac ireproductibil limbajul codanelor şi imberbilor gimnazişti şi liceeni. Vestimentaţia şcolerilor şi şcolerelor, rupte-n coate şi genunchi, vopsite şi văcsuite, are de-a face mai degrabă cu lăcaşurile obscure decât cu sălile de clasă. Caliban se duce la şcoală, dar nu ca să-nveţe, iar Prospero se uită în altă parte. Dar cum întrebam, tot aici, cu ceva vreme în urmă: Care şcoală? Căci şcoala umblă, ca şi dreptatea, cu capul spart, după înţeleapta vorbă veche şi după noul adagio cinic al justiţiei de peste ocean, pripăşită şi pe la noi: „Nu adevărul interesează, ci să meargă sistemul!" Şcoala diriguită de impostori ai educaţiei, care au făcut din curriculă o încropeală şi îşi propun aruncarea în derizoriu şi a familiei, la pachet cu evidenţele mamei naturi, care certifică dintotdeauna că doi cocoşi puşi împreună n-au cum să facă ouă, necum să scoată pui? Haida, de!

A fost aruncat în derizoriu cuvântul sfinţit de logos, limba făcută puzderii de necunoaşterea ei şi de meliţa unei false socializări, a unei trăncăneli nesfârşite, de parcă omenirea turmentată de vorbe ar fi vieţuit până acum în muţenie: leliţele şi-au mutat gardul pe twitter şi caracuda crâşma pe facebook.

Au fost luate în râs, atunci când n-au fost terfelite cu entuziasm, credinţa, sufletul, patria. Nimic nu scapă rânjetului grobian, batjocurii deşănţate, umorului îngălat. Nici măcar Centenarul orei de glorie a neamului românesc, acea visată şi împlinită Unire, ziua în care Dumnezeu şi-a aşezat palma asupra noastră, n-a scăpat bagatelizării, ignorării, deriziunii. De la vlădică până la opincă, politicaştrii clipei şi-au anunţat alte priorităţi, vieţuind, inconştii (trăiască Caragiale! *J'assume* împerecherea) în orizontul unei interminabile păruieli. Întreprinderile, faptele de bună cuviinţă legate de acest moment unic sunt, dacă nu ignorate, consemnate cu discreţie. *Les jeux sont faits, rien va plus!*

Dar culmea batjocurii, bine gândite!, o constituie reclama ordinară a unei reţele de mall-uri, prezentată la ore de vârf de mai toate televiziunile şi radiourile, inclusiv de cele publice ori de acelea care asumă virtuţi patriotice, interpretată de vedetele de cartier de la *Las Fierbinţi*, în care suntem îndemnaţi să aşezăm micul – simbolul unirii dintre vită, oaie şi porc – pe drapel şi să mutăm Sărbătoarea Naţională vara, fiindcă, nu-i aşa: „Cum serbăm noi Centenarul dacă nu-ncingem grătarul?"

Nimeni nu pare a băga în seamă, naţia se hlizeşte, CNA-ul, altminteri atât de atent la onoarea politicaştrilor, doarme; cum doarme în faţa tuturor insanităţilor care au invadat mass-media.

Dumnezeu să ne apere! Unde să mai aşezăm înlăcrimatele cuvinte ale bătrânului Gheorghe Pop de Băseşti, la deschiderea Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia: „Slobozeşte, Doamne, pe robul tău, că văzură ochii mei!" Cine să ne mai sărute obrazul scuipat, terfelit odată cu ţara (de noi înşine!), spălându-l, precum Domnul Cuza ruşinea ţăranului Ion Roată?

Autonomia învăţământului

Simion MEHEDINŢI

Privind mersul şcolii româneşti în cea din urmă jumătate de veac, constatăm în unele privinţe un vădit progres. Învăţământul primar nu se mai aseamănă cu cel de acum cincizeci de ani, cum nu se aseamănă trenurile de azi cu căruţele de poştă de pe timpul Principatelor Unite. Cine a urmărit la examene probele practice ale normaliştilor poate mărturisi că se fac şi la noi lecţii la fel cu cele ce se ţin în ţările cu veche cultură pedagogică.

Dar progresul nu s-a mărginit numai la învăţământul primar, după cum sunt aplecaţi a crede unii judecători prea aspri. Congresele profesorilor secundari, adunaţi pe specialităţi, au dovedit că avem şi pe această treaptă a învăţământului elemente de o valoare didactică superioară. La conferinţele de geografie din Iaşi, ca să dau un exemplu, auditorii au putut asista la o lecţie de probă care n-a fost cenzurată aproape de nimeni, o adevărată minune faţă de înlesnirea noastră de a critica. Şi trebuie luat seama că cel ce ţinuse lecţia era – cum sunt încă destui dintre profesorii noştrii – un autodidact, datorând prin urmare toată izbânda numai propriei sale osteneli. E fapt, deci, că avem în gimnazii şi licee unele elemente întocmai de aceeaşi valoare ca profesorii buni de la gimnaziile şi liceele din străinătate.

În ce priveşte învăţământul universitar, nu mi se cade mie să-l apreciez. Socot însă că nu voi face silnicie conştiinţei nimănui dacă-l voi îndemna să creadă că şi pe această treaptă progresele sunt apreciabile. Atât metoda de cercetare, cât şi rezultatele azi sunt în progres faţă de cele de acum 30 sau 40 de ani.

De altfel, când aparatul tehnic al armatei, al căilor ferate, al telegrafelor... şi altor servicii publice s-a îmbunătăţit treptat prin atingerea cu cultura apuseană, ar fi fost contra firei ca tehnica învăţământului să fi rămas aceeaşi ca acum o jumătate de veac. Progresul nu poate fi tăgăduit, afară doar de spiritele negative, care critică vesnic şi vesnic sunt nemângâiate.

Până aici lumina. Acuma vine rândul umbrelor, iar acestea sunt aşa de simţite, încât nu putem ascunde că învăţământul românesc e sub nivelul nevoilor istorice ale neamului nostru.

În adevăr, când zici învăţământ, lucrul de căpetenie nu e partea tehnică. Cel mai bun fierar e fierarul care va fi mai meşter decât toţi în lucrarea fierului. Profesorul cel mai bun nu e numaidecât acela care face lecţia cea mai deplină din punctul de vedere al meşteşugului pedagogic. Rezultatul şcolii nu stă în felul cum înveţi, ci mai întâi şi mai presus de toate în ce înveţi şi de la cine înveţi. Şcoala, în înţelesul superior al vorbei, înseamnă disciplinarea conştientă sau inconştientă a vieţii prin contactul zilnic cu acela pe care ţi l-ai luat în anii tinereţii ca model de cugetare şi simţire, ca pildă de „atitudine socială". „Învăţul" şi „învăţătura" izvorăsc, aşadar, mai întâi din *personalitatea profesorului.*

Şi dovada e lesne de făcut. Ce-şi mai aduce aminte fiecare dintre noi din sutele de lecţii şi zecile de manuale citite şi memorizate uneori aşa de cu greu în anii copilăriei? Foarte puţin, iar din unele aproape nimic. Cele mai multe au scăpătat dincolo de orizontul memoriei. E ceva însă care rămâne totdeauna: e amintirea vie a profesorului şi îndeosebi a celui mai iubit. Ca o lumină totdeauna egală cu sine însăşi, amintirea aceea îţi luminează şi-ţi îndreaptă toţi paşii vieţii. *El* e toată şcoala; restul rămâne în umbră şi apoi cu vremea se cufundă în întunericul desăvârşit al uitării.

Dacă astfel stă lucrul, dacă privim nu numai tehnica lecţiilor, ci personalitatea profesorilor noştri, se pare că învăţământul românesc se află pe o treaptă de umilitoare inferioritate. Aceasta rezultă mai întâi din purtarea conducătorilor şcolii.

Astfel, vedem că, din 4 în 4 ani, odată cu înlocuirea multor funcţionari inferiori de la diferitele ramuri de administraţie, miniştrii de instrucţie alungă din locurile lor aproape pe toţi cei ce formează statul major al învăţământului. La câteva zile după schimbarea guvernelor, toţi revizorii sunt înlocuiţi, ca şi cum nevrednicia lor ar fi de la sine înţeleasă. La câteva săptămâni apoi, o parte dintre directorii şcolilor secundare apucă aceeaşi cale, fiind înlocuiţi adeseori sub forma sumară a unei simple telegrame. În sfârşit, după ce noua cârmuire politică s-a instalat de-a binelea, directorii de învăţământ şi inspectorii generali sunt aruncaţi şi ei în acelaşi coş al netrebniciei.

Iar ceea ce surprinde şi mai mult e împrejurarea semnificativă că, după ce roata guvernamentală se învârteşte de două ori, pentru două partide politice, când vine rândul a treia oară unuia din ele, în loc de a se recruta căpeteniile instrucţiei publice dintre cei ce scăpaseră de condamnarea albă, roşie, sau cum mai sunt culorile fracţiunilor noastre politice, din contra, miniştrii aleargă tot la vechiul coş al osândiţilor, declară adică iarăşi vrednici pe cei ce fuseseră acuzaţi de nevrednicie şi-i pune din nou în capul învăţământului, pentru a-i da direcţia şi a fi arbitri ai meritului şi lipsei de merit, faţă de toţi colegii lor de profesorat neosândiţi încă!

Cititorul vede că nu acuz pe nimeni şi socot că puţini sunt aceia care ar putea să acuze. Povestesc numai fapte cunoscute. *Monitorul Oficial* şi *Buletinul Ministerului de Instrucţie* le cuprinde pe toate şi le va transmite posterităţii. Dar până să vină rândul istoriei să hotărască răspunderea fiecăruia, de pe acuma noi putem constata un lucru cu neputinţă de tăgăduit: vedem că în 4 ani de clase primare, apoi în 8 ani de liceu şi alţi 4 de universitate, adică timp de 16 ani, elevii noştri pot să asiste la cel puţin patru inconsecvenţe administrative în şcoală. În faţa ochilor lor miraţi, de patru ori mărgăritarul devine gonoi, apoi gunoiul devine iarăşi mărgăritar, aşa că, din *atitudinea noastră*, a membrilor corpului didactic, tineretul României contemporane capătă noţiunea cea mai clară a lipsei de demnitate şi a îndrumării spre arivism.

→

Homo sapiens

Toţi cei ce văd şi se silesc a vedea mai departe, sunt convinşi că, în adevăr, aşa nu mai poate merge. Nedemnitatea aceasta a mazilirii fără judecată şi fără alegere a întregului nostru stat major trebuie să înceteze. Un învăţământ cu două capete, după cum cere politica, nu poate trăi, după cum nu trăieşte un om sau orice altă vietate cu două capete. Oricât de greu s-ar părea cuvântul, dar starea aceasta e o curată monstruozitate. Şi cred că toţi membrii învăţământului românesc vor fi de acord – oricare ar fi deosebirea de păreri în alte privinţe – că trebuie să dăm cât mai repede corpului nostru prestigiul şi autonomia de care are nevoie în interesul unei bune educaţii a tineretului. Preţioase vor fi multe într-un stat, dar mai preţios decât toate e sufletul generaţiilor tinere, peste care n-avem dreptul să aruncăm umbra scăderilor noastre. Răul acesta al anarhiei administrative, înrăurită de luptele politice, această „piatră a scandalului" e cea dintâi care trebuie înlăturată din drumul învăţământului românesc.

Cum să îndreptăm răul? Unii se vor fi gândind la vestita inamovibilitate, de care pomenesc mulţi, cu şi fără rost. Între elementele de valoare ale corpului didactic, socot însă că nu e nimeni care să creadă că o inamovibilitate albă, roşie... sau de altă culoare politică ar fi o fericire pentru învăţământ. Leacul e aiurea, dar, înainte de a-l supune aprecierii cititorilor, e necesar să subliniem încă un neajuns al corpului didactic, aproape tot aşa de mare ca lipsa de autonomie: acesta e cercul strâmt în care se închide perspectiva celor ce intră în învăţământ.

La 24 de ani eşti, să zicem, profesor de gimnaziu ori de liceu. Acolo rămâi până la mormânt. Colegul tău sublocotenent, dacă e vrednic, va ajunge general; judecătorul va ajunge prim-preşedinte al Curţii de Casaţie; doctorul va ajunge şeful Serviciului Sanitar; inginerul va fi cu vremea un mare director la Căile Ferate; avocatul va ajunge (ce nu poate ajunge un avocat?)... toţi au putinţa de a face un pas, doi, mai departe. O binefăcătoare emulaţie păstrează sufletul totdeauna vioi şi scoate din adâncimea lui daruri, pe care tânărul nu le-a bănuit, dar pe care lunga maturitate a unei vieţi de variată activitate le cheamă astfel rând pe rând la lumină.

Singură calea profesorului n-are suiş. E cea mai scurtă şi mai îngustă dintre toate. La 34 de ani, la 44, la 54, la 64 el e tot acolo unde era la 24 – în plus, se înţelege, greutăţile unei răspunderi sociale mai mari. Era şi pentru el o singură perspectivă: înaintarea în statul-major al profesiunii sale. Dar osândirea fără judecată a celor din capul învăţământului şi apoi înaintarea lor fără nicio probă de merit face ca suirea spre aceste trepte să nu mai fie o cinste. Nu e vreo onoare să fii chemat alături de unele elemente dubioase ale cluburilor şi de unii profesori fără dragoste de şcoală, care, spre a se urca câteva trepte în ierarchie, calcă peste propria lor demnitate, primind această distincţiune din mâinile foarte puţin distinse ale unui vulgar adunător de voturi.

Aşa însă nu mai poate merge. Nu mai merge nici cu perspectiva de viaţă a membrilor învăţământului, nici cu mazilirea periodică a tuturor conducătorilor învăţământului; nu mai merge nici cu pilda urâtă ce o dăm tineretului, prin aceste izbitoare neconsecvenţe. Răul trebuie vindecat din rădăcină şi cât mai repede.

Ştiu că trăim într-un veac de hârtie, dar niciun om cât de puţin cunoscător în ale şcolii nu-şi va închipui că răul unei astfel de situaţii s-ar putea vindeca cu o duzină sau chiar mai multe duzini de circulare.

Din contră, trebuie să procedăm metodic şi de la temelie. Să deschidem membrilor învăţământului *cariere profesorale*, nu electorale. (Abaterea către primării, prefecturi, directorat de prefecturi... e un regretabil medicament.) Să asigurăm apoi stabilitatea acestor cariere, dar o stabilitate nepătată de influenţele politicii.

Şi iată anume cum s-ar putea schiţa pe scurt această reformă. Pe treapta întâi a învăţământului, înaintarea ca *diriginte, înaintarea pe loc,* trecerea de la şcolile rurale la cele urbane, înaintarea apoi ca *subrevizor şi revizor* ar constitui o perspectivă destul de largă pentru absolvenţii şcolilor normale. Lucrul de căpetenie este însă ca o astfel de înaintare să fie o operă curat şcolară. Ea ar presupune, deci, numaidecât un examen de *maturitate didactică* (sub toată manifestările ei practice şi teoretice), iar ca măsură de precauţiune deosebită ar trebui ca, pe lângă delegatul ministrului, să aibă un cuvânt însemnat pentru aceste înaintări directorii şi profesorii de la şcolile secundare din judeţul respectiv, ca unii care, primind elevi mai din toate şcolile primare ale ţinutului, sunt mai în măsură să afle care dintre învăţători şi institutori se disting în mod deosebit. Directorul de la şcoala urbană, subrevizorul sau revizorul care ar ieşi astfel prin înaintări succesive din sânul corpului său didactic, sunt sigur, n-ar mai saluta pe prefectul judeţului decât în măsura strictă a convenienţelor sociale. Alta ar fi atunci viaţa şcolii primare rurale şi urbane. Centrul de gravitate ar cădea în şcoală, nu afară de zidurile şcolii. Revizorii picaţi azi ca din senin în mijlocul unui judeţ, pe care nu-l cunosc şi care la rândul său nu-i cunoaşte, aceşti revizori legaţi de prefecţi, ar dispărea şi ar rămâne liberă calea numai pentru emulaţia celor ce se cunosc în şcoală şi se controlează reciproc. Surprizele ar fi aproape excluse.

În al doilea rând, aş propune o largă mobilizare a tuturor forţelor învăţământului secundar.

Nu ştiu dacă impresia mea este exactă, dar mi se pare că, în timpurile din urmă, această treaptă a învăţământului a fost cea mai nedrept apreciată. Si totuşi, e cunoscut că avem între profesorii secundari oameni cu aceleaşi titluri ca profesorii de la Universitate. Unii au candidat chiar pentru catedrele din învăţământul superior. Azi însă mai toate aceste forţe sunt ca un metal preţios expus ruginirii, pe când ele ar trebui tocmai să fie stimulate spre o activitate constantă.

E o greşeală că ştiinţa ar fi legată de universitate. Cine a citit cunoscutele *Programmreden* ale profesorilor germani ştie că ştiinţa e posibilă chiar în cel mai umilit colţ de provincie. S-ar putea cita de acolo sute de dovezi. Dar, pentru ca să nu se creadă că punem ţinta activităţii noastre ştiinţifice prea sus sau prea departe, iată un caz mai apropiat. Răposatul botanist Florian, din singurătatea Năsăudului, a ajuns să se impună Academiei Române; era un fel de patriarh al tuturor botaniştilor, întrucât se atingea de flora acelor ţinuturi. Ceea ce s-a putut la Năsăud, se poate şi la Constanţa, la Severin, la Botoşani şi în orice orăşel. Mai ales când e vorba de ştiinţele descriptive şi de lucrări literare şi filosofice. Ba, e posibilă o însemnată activitate chiar şi pe tărâmul ştiinţelor experimentale. (Nu trebuie doar pentru orice experienţă un cuptor care să producă o căldură de 3.000⁰ sau instalaţii ca la universităţile americane.) Pretutindeni este, deci, de lucru şi se poate lucra, iar unor astfel de personalităţi didactice, distinse prin munca lor ştiinţifică, ar fi drept să se acorde şi titlul şi remunerarea unui agregat. Câteva zeci de agregaţi liceali n-ar fi o sarcină bugetară considerabilă; ar fi însă o reală ocazie de emulaţie pentru toţi profesorii secundari a căror ambiţie s-ar îndrepta spre operele de pură idealitate. Ar fi apoi şi un mijloc de a ţine mai strânsă legătura dintre universitate şi corpul didactic liceal.

În calea strict şcolară, înaintarea însă cea mai însemnată pentru un profesor secundar ar fi *directoratul.*

Cel de azi e abia umbra umbrei adevăratului directorat, e o simplă însărcinare administrativă şi, de aceea, chemarea şi izgonirea din această aparentă demnitate se face adesea sub forma expeditivă a unei simple telegrame.

Din contră, directoratul, cum e în Germania bunăoară, şi cum ar trebui să fie şi la noi, e o înaltă şi respectată demnitate pedagogică. Pentru a i se da această aureolă de prestigiu, înaintarea la această treaptă ar trebui să presupună numaidecât o probă de maturitate didactică, un colloquium public cu cei mai reputaţi directori de liceu, asistaţi şi de câţiva profesori de la facultatea de ştiinţe şi litere, precum şi de un delegat trimes de Ministru. Directoratul ar ajunge astfel un grad universitar în latura pedagogică, după cum agregatul ar fi un grad universitar în latura ştiinţifică. Se înţelege că unor astfel de directori li s-ar acorda o latitudine morală şi materială potrivită cu greaua lor sarcină de a mânui numeroasa populaţie a unui liceu: pe elevi, pe profesori şi pe candidaţii la profesorat, căci lor le-ar reveni în mod mai firesc şi conducerea seminariilor pedagogice.

În sfârşit, independent de situaţia de agregat sau director, un profesor, prin simpla sa activitate şcolară, poate fi o remarcabilă valoarea didactică. Pentru astfel de muncitori care dau învăţământului din *al lor* mai mult decât măsura obişnuită, ar fi drept să se admită, de exemplu, o retragere mai timpurie la pensie, fără limită de etate.

În sfârşit, directorii de învăţământ, precum şi inspectorii generali, trebuie numaidecât supuşi unei reale elecţiuni. Recrutarea inspectorilor îndeosebi trebuie să fie riguros limitată la cei ce sunt personalităţi culturale, recunoscute; iar această recunoaştere s-ar face poate mai bine de Universitate împreună cu câţiva membri delegaţi din partea Academiei, autoritatea noastră cea mai înaltă în materie de cultură. Trecând prin faţa unei oglinzi aşa de luminoase, figurile şterse sau deochiate ar fi mare probabilitate să rămână ceea ce sunt: figuri şterse, dar în niciun caz n-ar putea ajunge în fruntea învăţământului. Obscurii şi personalităţile dubioase ar rămâne la locul lor: în obscuritate sau în clar-obscurul compromisurilor de conştiinţă.

Dar toate aceste schimbări nu-s cu putinţă dacă nu vom ajunge la o totală dezlipire de cluburile politice. Aceasta mi se pare problema cea mai delicată a învăţământului în momentul de faţă. Ea a preocupat pe mulţi oameni iubitori de şcoală. În 1871, d. Maiorescu semnala răul cu aceste vorbe: „Fiindcă pe această cale toate şcolile noastre devin nişte cuiburi de intrigi politice spre minarea instrucţiunei publice", „intenţiunea mea este ca să se lovească toţi aceia care s-au obişnuit să facă o scenă politică din instrucţiunea poporului". După 16 ani, în iunie 1887, d. D. Sturza, ca ministru al Instrucţiei, dă în judecata juriului universitar pe doi profesori care luaseră parte la manifestări politice triviale contra regelui. Dar fără rezultat. Aşa că, după alţi 16 ani, în 1903, d. Haret, în raportul adresat către suveran, poate descrie calitatea educativă a corpului profesoral astfel: „Politica a intrat în şcoală fără a lăsa la uşă nimic din bagajul ei şi a introdus împreună cu dânsa zâzania, violenţa, dezordinea şi nedisciplina. Dreptul profesorilor de a face politică s-a interpretat pentru ei ca un drept de a fi necuviincioşi, nu numai cu autorităţile şcolare, dar cu orice autoritate a ţării, fără a excepta nici chiar pe cea mai înaltă dintre toate. Prin presă, în întruniri publice, pretutindeni unde se face o manifestaţiune, politică ori de ce natură ar fi, se văd profesori luând parte, fără a se vedea vreo deosebire între modul de a fi al lor şi al oricărui altul care nu e reţinut de niciun fel de consideraţiune." (pag. 40) „La noi s-a văzut acum câţiva ani un profesor părăsind clasa împreună cu şcolarii lui, copii de 16 ani, ducându-i la o întrunire publică..." (pag. 342)

Au trecut, deci, de două ori 16 ani şi răul durează încă. *Codul* de represiune pe care îl propune d-l Haret ar trebui mai întâi experimentat pentru a se şti cât poate fi de eficace sau nu. Până la cod, care s-ar adresa însă numai elementelor slabe ale corpului didactic, o reacţie mai sigură cred că poate începe prin *emulaţia* elementelor de valoare. Deschizând cariere şcolare pentru triumful celor vrednici, se va vedea de la sine că spre carierele pur politice nu se abat decât fructele seci ale învăţământului. Bunele tradiţii stabilite în magistratură şi armată ne pot servi ca o pildă şi un îndemn.

Un ofiţer care s-ar înscrie în registrele unui club sau ar conduce spre urnă o ceată de alegători, ar fi imediat scos din rândurile armatei. Un judecător sau orice alt magistrat, de asemenea. Tot astfel, un director de liceu, un revizor etc., înscris într-un club politic, ar fi prin chiar actul acesta căzut din demnitatea şi drepturile sale. Şi n-aveţi teamă: abţinerea de la luptele politice a câtorva sute de membri ai învăţământului n-ar fi nicio piedică pentru progresele vieţii noastre publice, după cum nu e o piedică (din contra, e un câştig) abţinerea sutelor de magistraţi şi a miilor de ofiţeri de toate gradele, oameni culţi şi aceia şi tot aşa de buni patrioţi ca şi profesorii.

Aceasta e calea viitorului, dacă voim să ne ridicăm la nivelul profesorilor din Apus, nu numai în ce priveşte tehnica, ci şi în ceea ce priveşte valoarea noastră ca factori sociali.

Leacul stă aproape întreg în mâinele noastre.

Când vom da politicii numai preţul care i se cuvine, va înceta şi ea de a ne acorda dispreţul pe care-l tolerăm azi cu atâta resemnare. Vor fi tare miraţi urmaşii noştri când vor afla că spiritul de demnitate profesională al profesorilor a fost acum atât de obtuz, încât de pe urma influenţei electorale, directoratul sau inspectoratele şi revizoratele puteau fi încredinţate oricui dintre cei ce se aflau în graţia cluburilor politice.

(Continuare la pag. 9)

Homo sapiens

De vorbă cu Mihai Șora, în august 1990

Cătălin MAMALI

Cătălin Mamali: Astăzi, 2 august 1990, la mai mult de trei ani de la interviul la care ați avut amabilitatea să participați, putem relua „alternanța” întrebare-răspuns. Interviul realizat atunci, ca parte a proiectului *Experiența creației,* un proiect care avea ca principal obiectiv cunoașterea, a fost publicat în *Jurnalul Literar,* începând cu 2 iulie 1990.

O primă întrebare se referă la o temă majoră a scrierilor dumneavoastră: DIALOGUL, cu majuscule. Deci: care credeți că sunt principalele suferințe, boli ale dialogului în societatea românească după solstițiul politic din iarna anului 1989? Care credeți că sunt principalele suferințe ale dialogului social, azi și aici?

Mihai Șora: Societatea românească este constituită pe schema unei societăți primare. O astfel de societate primară avea o singură gură, iar acea instanță nu avea urechi pentru ceilalți. Restul colectivității nu avea gură. Există o colectivitate tăcută care are urechi. O mică parte a acestei colectivități a câștigat o gură, dar chiar pentru acest câștig este condamnată de restul colectivității tăcute. De fapt, dialog nu a existat și nici nu există.

Primul lucru care trebuie făcut este generalizarea urechilor, a capacității de a *asculta.*

C.M. Ca în psihoterapia non-directivă?

M.Ș. Mai mult. Capacitatea de a-l asculta pe celălalt, adică de a-l investi cu tot atâta ființă cât ai tu. Nu-l asculți pentru că nu-i acorzi ființă. Fiecare parte dintre părți nu a ascultat-o pe cealaltă pentru că nu i-a acordat ființă. Desigur, vina principală este a puterii, pentru că și răspunderea este a ei. Să luăm ca exemplu *Proclamația de la Timișoara.* Erau acolo câteva puncte care puteau fi imediat acceptate de putere. Un astfel de punct era cererea de renunțare la Decretul 473 care subordona televiziunea șefului statului. Acest punct a fost până la urmă acceptat și televiziunea a fost trecută în subordonarea Parlamentului. Dar nici în momentul în care a făcut acest lucru puterea nu a recunoscut solicitarea respectivă din *Proclamația de la Timișoara.* Au acordat-o, dar n-au recunoscut-o. *Punctul 8 al Proclamației* putea și el să fie discutat, negociat. Istoria statului totalitarist putea fi împărțită în mai multe etape. Să zicem în patru: 1949-1959, 1960-1969, 1970-1979, 1980-1989. Se putea discuta problema nomenclaturii cu folos. Ar fi putut avea loc chiar un dialog social în concordanță cu atitudinea tolerantă a românului: „Mai dă, jupâne, mai lasă, române”, dar puterea nu a avut urechi. Ea a considerat Piața Universității o adunătură. Nu i-a acordat existență. Pe chipul oamenilor puterii se putea citi chiar mai mult atunci când apăreau la televizor și vorbeau de cei din Piața Universității. Se vedea disprețul. Le-au spus „golani”, dar de fapt în capul lor îi numeau altfel: „rahat”. Ei nu au vrut să ia cunoștință de ce se întâmpla acolo.

Într-o după-amiază m-am dus acolo și am stat aproape șase ore. Desigur că am fost văzut, fotografiat, observat și din față și din spate și din profil, și în genunchi. După câteva zile am fost întrebat la telefon de prim-ministru (asta se întâmpla pe la începutul lui mai) cu o voce foarte îngrijorată: „Ați fost într-adevăr acolo?” Într-adevăr, fusesem. Am fost chiar preocupat să văd cu ochii mei mei calitatea și dimensiunea fenomenului. Am calculat chiar densitatea pe metru pătrat. Atunci erau cu siguranță peste 50.000 de oameni. Stratul social era precumpănitor mijlociu (studenți, intelectuali, muncitori, tehnicieni). Erau tineri, mulți tineri. Dar vârsta dominantă era între 40-45 de ani. După ținută, comportament și mod de exprimare se putea vedea că este un strat mijlociu al populației active. Iar în raport cu definiția corectă din dicționar a termenului de *golan* ei erau exact niște *anti-golani.* Adică niște oameni cu principii pe care le făceau văzute în comportament fără a le proclama.

Dacă dialogul ar fi fost acceptat de la început, s-ar fi rezolvat elegant și punctul referitor la Hotărârea 473, care lega televiziunea de șeful statului, și cel referitor la ministrul de Interne. Ambele puncte tot au fost admise până la urmă, dar fără a se recunoaște aceste lucruri, iar punctul 8 (al Proclamației de la Timișoara) ar fi fost negociat. În acest mod, altfel ar fi apărut azi fața societății românești. Sigur că greșeli erau făcute și de partea cealaltă. Este vorba de un anumit imobilism care s-a manifestat începând cu ziua de 21 mai. După alegeri nu se mai putea continua cu sloganurile anterioare alegerilor. Era absolut irațional, era absurd ca cineva care a fost ales să nu mai fie candidat. 20 mai trebuie considerată ziua unei bătălii pierdute și trebuiau imediat elaborate o altă strategie și o altă tactică pentru a câștiga lupta.

Acolo [Piața Universității] a fost vorba de o anumită scleroză, de o anumită lipsă de mobilitate a gândirii, a strategiei, a tacticii. Era limpede că exista o aumită saturație și că acea manifestație urma să scadă calitativ și cantitativ, că urma să fie pradă imixtiunilor de tot felul, precum bișnița, promiscuitatea, care amenințau să înece din afară manifestația. Atunci ar fi trebuit să se transforme în altceva. Într-un forum civic cu un organ de presă. Împresuratul trebuie să știe că la un moment dat nu va avea apă, mâncare, că va fi asaltat de șobolani și va mânca șobolani. Că se va ajunge la canibalism.

Ăilalți știau acest lucru. Și l-au folosit. Chestia aceea cu „Lăsați-i să fiarbă în suc propriu” era cinică, dar era exactă. Din nefericire, puntea dintre avangardă și grosul trupei adormite era inexistentă. De fapt, aceasta este boala intelectualului român, care nu știe să facă această punte. El nu știe că între el și restul societății românești pe care o exprimă și trebuie s-o exprime este necesar să existe mai multe niveluri de mediere. Dar această problemă de mediere nu este percepută de intelectualii care se mulțumesc cu codurile lor, cu manierele lor, chiar și la acest moment de răscruce politică. A spune că nu faci politică este o prostie. Toți trebuie să intrăm în politică. Societatea civilă fără politică moare. În cartea la care lucrez acum [domnul Mihai Șora tocmai făcea corectura la „pagini doi” pentru volumul respins de la publicare în timpul dictaturii comuniste] spun că politica este protocolul minimal al conviețuirii. Fără politică, în sensul grecesc al cuvântului, nu poate exista democrație.

C.M. Înainte de a formula următoarea întrebare, simt nevoia să fac câteva precizări, chiar dacă această acoladă este o abatere de la genul de interviuri realizate care fac parte din acest proiect. Prima, cred că termenul de „slogan”, lozincă, nu exprimă spiritul manifestației anticomuniste, manifestație neîntreruptă din Piața Universității, la care am participat. Aceasta este o continuare logică și axiologică a mișcării din 16-22 decembrie. Cred că expresia adecvată este cea de *acte de vorbire* (*speech acts*, Austin, Searle), prin care se desemnează acele forme de limbaj orientate spre acțiune și care sunt convertite în acțiuni. Expresii verbale care au o mare încărcătură practică. „Actele de vorbire” sunt un vector al triunghiului sacru prin consonanța componentelor sale: gând/sentiment-vorbă-acțiune. Să nu neglijăm faptul că mulți dintre cei din Piața Universității au avut de suferit nemijlocit (fizic și psihic) consecințele acestor acte de vorbire politică de tip non-violent. Mă gândesc la Marian Munteanu, dar nu numai la el, ci la toți acei tineri și mai puțin tineri care au suferit și suferă. La cei din greva foamei, adică ființele care au recurs la corpul lor pentru a face auzite acele lucruri pe care puterea nu vrea să le audă.

Caracterul „absurd”, „irațional” al continuării mișcării anticomuniste din Piața Universității nu se originează în scopul și mijloacele acesteia, care supraviețuiesc în ciuda infiltrării acestui spațiu public („zonă liberă de comunism și neocomunism”) de pionii puterii și comportamente parazitare de ocazie. Acesta are cauze multiple, printre ele, interzicerea accesului spre presă. De exemplu, chiar publicațiile care sunt azi în mod evident pentru democrație, dialog social, schimbare structurală, nu au reprezentat evenimentele exact și la zi. Mai mult, articole despre greva foamei au fost evaluate de persoane cunoscute public ca disidente, aparținând (fondatoare chiar ale) GDS-ului, cel puțin cu răceală. Atunci când într-un text despre cei aflați în greva foamei, care a fost publicat cu greu, după multiple încercări și întârzieri (refuzat de *Revista 22,* printre altele), criticam viziunea unui medic militar care la televizor i-a caracterizat pe cei care au recurs la greva foamei ca „sinucigași” din proprie dorință [articol publicat de revista *Contrapunct*], o persoană (M.C., membru GDS) mi-a spus: „Cum poți să scrii așa despre doctorul F?! Nu știi al cui tată este?” Am răspuns: „Până nu de mult copiii sufereau sau aveau avantaje din cauza originii lor sociale (cine le erau părinții). Se inversează relația?! Asta sună a logică cadristă inversată.” Absurdul este dat de faptul că libertatea de exprimare este foarte departe de ceea ce ar trebui să fie. Expresia „se dă verde”, folosită chiar în cercuri intelectuale de elită, nu acoperă libertatea de gândire și nici pe cea de exprimare responsabilă a fiecăruia, ci indică o condiționare a libertății de expresie de relația (vizibilă sau ascunsă) cu puterea a multor persoane publice. Absurdul nu este dat de rezultatul alegerilor (foarte probabil, dar cu alte cifre, ar fi fost la fel), ci de modul lor de desfășurare, care a dovedit din nou, și din nefericire, că monopolul puterii politice este prioritatea care desconsideră interesele societății și normele democratice. Sigur, societatea are azi mai multe „guri”. Este un câștig semnificativ. Dar contextul și practicile invită întrebarea: Cine le *dă verde* și la ce preț? Mi se pare că formele de cenzură se diversifică.

Revenind la întrebările interviului: care sunt cele mai mari insatisfacții ale fostului ministru Mihai Șora?

[De aici, banda magnetică a fost ștearsă. Am observat acest lucru când am vrut să reiau transcrierea interviului. C.M.]

O civilizație subminată (II)

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Aflăm că în Europa Occidentală, numărul locuitorilor care se declară creștini scade, în timp ce în partea ei estică, numărul lor este constant. Situația pare ușor de explicat: Occidentul devine tot mai materialist și ateu. În plus, populațiile migrante din fostele colonii determină creșterea procentului celor de alte confesiuni, în raport cu populația creștină autohtonă. Europa de Răsărit, mai conservatoare, dornică să revină la vechile tradiții, îngrădite de regimul comunist de care s-a eliberat, cunoaște o renaștere a vieții religioase.

În România, la ultimul recensământ s-au declarat creștini peste 90%, în timp ce în țările nordice găsim procentul cel mai scăzut de credincioși. Aici preceptele morale și regulile de conduită civică au luat locul religiei, încă din secolele trecute, odată cu răspândirea unor curente reformatoare, de altfel benefice pe teren juridic. Țara noastră este una dintre țările cu cea mai constantă și profundă credință creștină, ferită de excesele unor tendințe din răsărit și cu rădăcini multiseculare care s-au împletit armonios cu filonul etnic și cu cel al limbii, susținând în acest fel perenitatea neamului și identitatea sa. Această identitate le-a permis românilor să-și marcheze spațiul ocupat, să transmită valorile și simbolurile spirituale care s-au fixat ca niște rădăcini.

Dacă vor, generațiile mature trebuie însă să vegheze ca valorile tradiționale, creștine în mare parte, și conștiința identității, să fie respectate, păstrate și transmise celor tineri, atât de ușor victime ale formelor superficiale și false din lumea dominată de materialism și divertisment. Credem că este greșită ideea că unificarea Europei se poate face doar adoptând în pas alert și fără discernământ formulele „cool" oferite de piața mondialistă, fără a ține cont de fondul primordial de bogăție și diversitate a popoarelor, de tradițiile existente în materie de cultură, de moștenirea creștină care, descifrată în adâncime, proclamă unicitatea persoanei umane.

Numai ținând seama de specificitatea fiecărei colectivități și persoane se poate făuri o construcție trainică, echilibrată, ferită de extremismul unor mișcări care speculează slăbiciunile noastre. Numai înarmând noile generații cu argumente solide, cu cultură și educație în spiritul dragostei și toleranței reciproce, putem evita o nouă tentativă, după cea a ideologiei comuniste, de creare a unui alt „om nou" născut din neant, fără discernământ, fără rădăcini și, deci, vulnerabil.

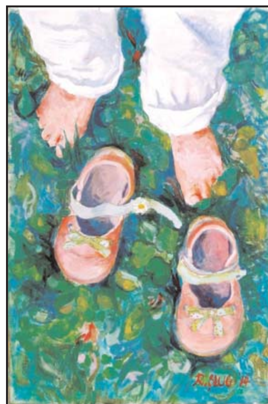
După întreg rechizitoriul la care ne-am angajat mai sus privind sărbătorile răstălmăcite în distracții (*distragere*), amintim că a crede într-o viață de apoi nu implică excluderea bucuriilor pământești. În viața de zi cu zi, în relațiile cu aproapele, un creștin nu poate fi, în mod normal, decât binevoitor, prietenos și senin. Nimic din doctrina creștină nu recomandă haine cernite și aer ursuz. Într-un anumit fel, *nemulțumirea programatică,* sistematică, necontrolată, nu este oare, până la urmă, un păcat sau cel puțin o premisă?

Refuzul nemulțumirii, nădejdea – forme ale postului din suflet

Dintre virtuțile teologice – credința, nădejdea și dragostea – dragostea, milostenia, sunt astăzi înlesnite de mecanismul plății prin telefon și fac parte dintr-o înzestrare genetică – mai rar românul care să le refuze fără ezitări. Am primit ceva de la părinți și din cultură, școala nu s-a pus de-a curmezișul, deci ne este greu să profesăm ateismul, se vede cât colo că nu ni se potrivește. Credința, chiar dacă intră printr-o ușă mai strâmtă, ne rămâne în suflet. Poate că cea mai greu de înfăptuit în zilele noastre este *nădejdea*.

Crizele prin care se trece suscită analize mai profunde decât cele cu care eram obișnuiți până mai ieri, în sensul intervenției unor criterii de evaluare noi. Sunt acum puse în cauză atitudinile noastre privind *valorile* de ordin cultural, moral și religios sau, spunând puțin mai precis, factorii sufletești, de ordin spiritual. Devine presantă problema acceptării unui vot, deci a unui indicator pur cantitativ, cu efecte asupra civilizației noastre, mai ales asupra celor pe care le lăsăm copiilor noștri. Cum ar putea aceștia schimba situații pe care noi le lăsăm în urma noastră, atunci când tot ceea ce ne dorim sunt bani mai mulți, când ne gândim exclusiv la subvenții, bonusuri și bani europeni, adică numai la mulțumiri materiale, de moment?!

Este oare posibilă o civilizație fără o spiritualitate care să o susțină, fără implicarea unor factori deasupra celor materiali care, eventual, satisfac numai cerințele imediate? Cât dăinuie o civilizație care, de la un moment dat, se reduce numai la cele materiale, cât rămâne vrednică de acest nume (vezi exemplul elocvent al civilizației romane)? Desigur, putem spune că nu ne interesează soarta civilizației. Să o spunem însă atunci, fără înconjur, că nu ne interesează decât bunul nostru trai, că, sincer vorbind, nu ne pasă de soarta copiilor noștri, civilizație însemnând totuși, nu în ultimul rând, *ce lăsăm în urma noastră*. Nu există civilizație „de a doua zi", „soluție" care ne scapă miraculos de consecințe. Nu a existat niciodată o civilizație construită pe ateism și materialism – ba nu, a existat și s-a numit *comunism* – acestea fiind mai degrabă semne ale descompunerii unei civilizații.

Oamenii nu se pot solidariza, nu se pot uni, fără un recurs la un principiu superior propriei lor existențe, comunității. Dimpotrivă, înlocuirea îmbogățirii interioare, spirituale, cu acumularea de bunuri materiale exterioare conduce la însingurare, la o lipsă de bucurie și de pace, în familie ca și în societate.

În cele spuse mai înainte, se reflectă idei pe care le găseam în cărțile citite pe la sfârșitul liceului. Îmi amintesc de „afacerile" mele (DV), din anii '50, de micul anticariat, de fapt, un minim adăpost improvizat din lemn, din spatele Bisericii Doamnei, la nivelul fundației dezgolite, de unde mi-am luat cartea lui Guénon la care vreau să mă refer, *La crise du monde moderne* (datată greșit 1931, în volumul de la Humanitas din 1993, versiunea originară pe care o am este la Éditions Bossard, 1927), traducere frumoasă de Anca Manolescu, prefață de Florin Mihăescu și Anca Manolescu pe 16 pagini.

Guénon schițează o filosofie a civilizației occidentale, a ceea ce avea să devină *societatea de consum* din zilele noastre, nedelimitată de o anumită zonă geografică. Reținem ca trăsături caracteristice prevalența spiritului laic, umanismul, înțeles ca o concepție care ne propune omul ca măsură a tuturor lucrurilor, omul putând fi orice și oricum, un simulacru de sacralitate, o imitare/caricaturizare a conduitei religioase. Valorile tradiționale sunt micșorate prin expresii de genul *religia muncii.* Sunt puse în primplan nevoile materiale, exacerbare care ne conduce la inventarea unor nevoi artificiale, la o goană spre satisfacerea unor trebuințe prea puțin firești, infinite ca forme de manifestare. După unii gânditori, mai apropiați de zilele noastre, totul tinde să se absoarbă în *mâncare* și *sex.* Chiar și așa, media nu pregetă să discute despre aceste teme și despre despre întrebările de ordin moral care decurg – de exemplu, recent, vezi *La Croix* (dezbateri cu înalți prelați catolici, evocarea lui Étienne Gilson, reflecții despre împăcarea credinței cu economia) sau *Le Figaro* (mărturisirile filosofului Michel Onfray), jurnale pe care le consultăm regulat. Sfântul Părinte Papa ne trimite la *Gaudete et Exsultate,* documentul pe care l-a scris, părinții se întreabă când să-și trimită vlăstarele la psiholog, președintele Franței se întâlnește cu Bernardini, în timp ce opoziției i se pare că astfel este încălcat *principiul laicității* pe care unii caută să-l așeze pe locul rezervat altădată religiei.

Reținem diagnosticul general pus de Guénon civilizației vremurilor noastre. „Până acum nu s-a mai pomenit o civilizație clădită în întregime pe ceva absolut negativ, pe ceva ce am putea numi o absență de principiu; această lipsă de temei constituie caracterul anormal al lumii moderne..." (p. 103) Ceea ce i se reproșează civilizației din jur este caracterul exclusiv material (p. 138), singura valoare recunoscută fiind cea materială. Guénon considera că din această poziție de principiu decurg atitudini, comportamente și soluții în care autorul recunoaște numeroase erori pe care din politețe le-am putea numi disfuncționalități.

În lucrarea *Le Règne de la quantité et les signes des temps,* predată la Gallimard în iarna anului 1944, prima apariție fiind în 1945, în baza unei dezvoltări doctrinare, Guénon releva că *reducerea la cantitate* reprezintă o devalorizare, o coborâre de la superior la inferior. Cartea critică mentalitatea care se mărginește la aspectele materiale. Ni se arată consecințele, de-a lungul celor 40 de capitole ale lucrării, fiecare un interesant și veritabil studiu de caz.

Cu asemenea idei în minte, reflectând la prezent, se poate pune întrebarea dacă impasul/criza euro nu provine cumva din însuși modul în care a fost gândit proiectul realizării Uniunii Europene, care, *în loc* să se bazeze pe ceva ce noi europenii avem – istorie, valori, tradiție, cultură împărtășite în comun –, se ambiționează să fie, înainte de toate, un ghișeu, *o uniune financiară, o multinațională, la extrema opusă oricărei spiritualități și intelectualități adevărate.* Într-adevăr, „pe măsura cufundării în materie, elementele de diviziune și de opoziție se accentuează și se amplifică" (p. 76). Încercarea de a determina o redresare este sortită eșecului, crede Guénon în analizele pe care le face, atâta vreme cât se pleacă de-a-ndăratelea, de la consecințe către principii și nu invers (p. 123).

Ne amintim că, la un moment dat, era în circulație *autorestrângerea* ca soluție. Este însă austeritatea *compatibilă* cu societatea noastră *de consum*, capitalistă, sau este mai degrabă în contradicție cu ea? Apogeul îl atingem când, în mare veselie, aruncăm pe geam lucrurile și valorile la care am ținut zeci de ani, într-o euforie galopantă, când petrecem cu actorii și cu beneficiarii neîndreptățiți ai unui sistem care ne-a adus în situația de azi și pe care îi regăsim acum importanți oameni în afaceri și politică, analiști învățați, sau pensionari în țările mai calde, gustând roadele muncii lor de actori în dublu rol, *hoți și vardiști.*

Vremurile de odinioară nu au trecut, *subzistă* în jurul nostru și chiar și în unii dintre noi, în veșminte înșelătoare, pentru că subzistă *relațiile* și mai ales *modul de operare.* Lucrăm din ce în ce mai mult ca mai înainte, pentru că mentalitățile s-au schimbat prea puțin. Categoria oportuniștilor, a împăciuitorilor, a celor care se fac că nu văd ce se întâmplă în realitate se îmbogățește. Această mascaradă favorizează crearea „omului nou", fără convingeri, credință și repere, ușor de manevrat.

Homo sapiens

Poezia *Gândirii:* Între încifrare și revelație

Mihaela ALBU

Căutării dintotdeauna a înțelesului Lumii, dar mai ales a devenirii ei și a misterului mereu apropiat și niciodată atins al Ființei Supreme care guvernează această Lume, încercărilor de decriptare a marilor întrebări despre om și sensul vieții lui pe pământ le-au fost închinate mii și mii de răspunsuri.

Știință, religie, artă – trei domenii care par a fi despărțite, dar care se întâlnesc toate chiar în aspirația permanentă de a descifra miracolul existenței și de a înțelege sensul ei major. Este deja cunoscut că între primele două, dar și între ele și artă (aceasta înțeleasă în sensul general al cuvântului), apar în ultima vreme din ce în ce mai frecvent surprinzătoare (dar numai la prima vedere) apropieri; cu atât mai uimitoare cu cât sunt aduse în discuție de oameni ai științelor exacte. A pune în contact primele două teritorii ale gândului și ale ființei (cu extindere către planul manifestărilor artistice) înseamnă – într-o anume măsură – a încerca să aduci în lumină o serie întreagă de alte fațete ale adevărului care își așteaptă descoperirea în modul nostru de a ne înțelege pe noi înșine și de a ne cuprinde laolaltă cu lumea în care trăim, lume care – la rândul ei – se află într-o continuă și tot mai accelerată schimbare. Cu atât mai urgente sunt reflectările acestui dialog în zonele artei și ale culturii, care, și ele, au ceva (chiar multe) de spus despre noi, ori despre trecerea noastră pe acest pământ.

Despre o legătură „intimă" între religie și artă scrisese la noi Nichifor Crainic în cartea primită cu mult interes datorită conținutului ei și abordării temei religioase de pe poziții filosofice, *Nostalgia paradisului.* „Biserica umple în lume un gol spiritual; arta, un gol estetic", mai spunea „providențialul om" Nichifor Crainic. (Așa îl va numi mai târziu Petru Ursache, analizându-i cărțile *Puncte cardinale în haos, Nostalgia paradisului* și *Țara de peste veac*, acesta, spune prefațatorul, „fiind înzestrate cu puteri mistice capabile să dinamizeze adâncurile sufletești și să le solidarizeze în ideea ortodoxă și națională." Vezi Prefața la *Puncte cardinale în haos*, Ed. Timpul, Iași, 1996, p. 6.)

Științele se conduc după ceea ce pare a fi adevărul într-un moment dat.

Din perspectiva esteticianului Tudor Vianu, de exemplu, științele au un caracter specializat și de aceea influența lor este limitată; în schimb, religia, filosofia și arta au influențe expansive, integratoare. (*Filosofie și poesie,* Ed. Enciclopedică, 1971, pp. I, II, 12, 13)

De-a lungul timpului și de-a latul istoriei gândirii și înțelepciunii omenești, relația filosofiei cu poezia a cunoscut abordări diferite – de la ascendența și primatul uneia sau al alteia până la simultaneitatea celor două modalități ale cunoașterii. Indiferent de modul de abordare, și filosofia și poezia ne conduc de fapt spre înțelegere, spre o permanentă aspirație de a înțelege neînțelesul lumii. Căci ceea ce depășește gândirea și înțelegerea noastră se materializează, de fapt, într-o aspirație permanentă către Divinitate.

O „întâlnire a extremelor" (am preluat formularea care a dat chiar titlul unui cunoscut volum al lui Solomon Marcus, *Întâlnirea extremelor. Scriitori în orizontul științei,* Paralela 45, Pitești, 2005) are loc tot mai frecvent și mai natural în timpurile moderne. O ceruse la început de secol 20 (prin toate lucrările sale, dar îndeosebi în *Estétique*), Pius Servien, cel care era conștient că punea bazele „unei noi estetici științifice" și îl aprecia pe Pascal pentru puterea acestuia de a „reuni forțele frumuseții și ale științei". Așa cum singur afirmă, un punct de plecare în ceea ce privește dialogul știință–artă îl găsise Pius Servien în clasificarea și analiza celor două limbaje (științific și liric) sau în analiza ritmului în poezia franceză. Și Matila Ghyka insista pe relația număr (știință) și poezie, arătând că „ritmul și numărul erau concepte asociate în antichitatea greacă și rădăcina etimologică *rhein* (*a curge*) din *rithmos* și *arithmos* era aceeași, val, curgere de accente sau de monade". (*op. cit.*, p. 213)

Despre cele două tipuri de gândire și, deci, de înțelegere a lumii, despre relația omului cu Ființa supremă, într-o interpretare filosofică directă (ce pleacă de la marile filosofii ale lumii) ori îmbrăcată în haine lirice de amplă meditație vom găsi referire și la alți scriitori-gânditori români (chiar dacă nu preponderent teoretizate), cum au fost – într-o epocă – Mihai Eminescu, iar mai apoi – Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu ș.a.

Gândirea și gândirismul sau despre scriitorii „mijlocitori" dintre Pământ și Cer

Intenționăm în cele ce urmează să ne oprim asupra unui fenomen cultural care a fost interzis ori prezentat distorsionat în perioada comunistă, un fenomen cultural care a umplut un gol spiritual în epocă, gol ce pornea dintr-o imperioasă nevoie de Dumnezeu și de credința creștină. Este vorba despre curentul cunoscut sub denumirea de „gândirism", inițiat și promovat de un mănunchi de scriitori din jurul revistei *Gândirea.* (Mulți dintre scriitorii reprezentativi din cercul *Gândirii,* pentru simplul fapt că au aparținut grupării și că au promovat autohtonismul creștin ortodox – gândirismul fiind supranumit și *ortodoxism!* – au plătit cu ani grei de închisoare și chiar cu viața, după 1944, adică după interzicerea importantei publicații.)

Esența acestei generații poate fi definită și prin știința și arta de a scrie o literatură/poezie în care fiorul mistic să se altoiască și să se împletească armonios cu tradiția, cu tot ceea ce reprezentau pentru ei trăsăturile de autenticitate românească. (Referitor la creația artistică a acestei grupări, în cunoștință de cauză, în calitate de contemporan și prim monograf, Gh. Vrabie, *Gândirismul,* Ed. Cugetarea, București, f.a., p. 201, afirma: „În gândiriști găsim pe cei dintâi chinuiți de misterul divin, pe cei dintâi căutători de Dumnezeu.) „Terorizat de evenimentele istorice, geniul neamului românesc s-a solidarizat cu acele realități vii pe care istoria nu le putea atinge: Cosmosul și ritmurile cosmice. Dar strămoșii Românilor erau deja creștini, în timp ce neamul românesc se plăsmuia între catastrofe istorice. Așa că simpatia față de Cosmos, atât de specifică geniului românesc, nu se prezintă ca un sentiment păgânesc – ci ca o formă a spiritului liturgic creștin", scotea Mircea Eliade în evidență specificul spiritualității românești. („Destinul culturii românești" în *Destin,* Caietul 6-7, august 1953, p. 27)

Fondarea *Gândirii* se leagă de perioada imediat următoare înfăptuirii României Mari. Este momentul în care, într-un peisaj socio-politic generos, se instituie un climat general de efervescență creatoare – o abundență și o diversitate de nume (de scriitori sau de reviste), un climat spiritual nou, axat pe un ideal de căutare a identității artistice și a unui specific românesc. Într-un astfel de peisaj se disting dintru început o revistă și o „generație" de scriitori din jurul acesteia. Publicația a fost fondată de scriitorul Cezar Petrescu și gazetarul D.I. Cucu, alături de Gib Mihăescu, și a apărut inițial la Cluj (1921), mutându-se apoi la București. În paginile noii reviste se vor strânge nume de notorietate ca Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Adrian Maniu, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Dumitru Stăniloae ș.a. Sunt scriitori cu individualitate creatoare proprie, dar ceea ce îi va uni pe toți cei care vor semna în *Gândirea* va fi înscrierea deliberată sub semnul tradiției, dar și sub semnul specificului religiei ortodoxe. În formularea celui care va deveni mentorul și directorul revistei, Nichifor Crainic, „artistul gândirist este un mărturisitor al neamului întru Dumnezeu, un mijlocitor între pământ și cerul nostru, între noi și arhetipul de frumusețe, de perfecțiune." (*Puncte cardinale în haos,* ed. I, *Ortodoxie și Etnocrație,* 1936, p. 157)

Apariția doctrinei gândiriste, puse sub auspiciile ortodoxiei și ale tradiționalismului, nu este întâmplătoare, dacă luăm în considerație aspectele socio-politice ale începutului de secol 20, „criza morală" prin care trecea societatea (nu numai românească!), proliferarea marxismului cu consecințe grave în inducerea unei concepții ateiste despre lume și viață tineretului universitar. Generația de creatori reunită în jurul *Gândirii* va lupta astfel pentru „readucerea lui *Iisus în Țara mea*" (un eseu al lui Nichifor Crainic este intitulat astfel!) și implicit pentru „încreștinarea intelectualității noastre", cum afirma Gh. Vrabie în monografia *Gândirismul,* p. 74. Este momentul în care, așa cum va scoate în evidență același Gh. Vrabie, este nevoie de „încordarea omului de a se smulge, de a evada din carcera pozitivismului spre orizonturi tainice ale lumii, spre divinitate", acesta fiind „singurul climat ce convine lui și sufletului omenesc în genere." (*op. cit.*, p. 91)

Deși originali și diverși în activitatea creatoare, scriitorii care au colaborat la *Gândirea* s-au reunit sub aceleași trei axe – așa cum adesea se va observa în analiza fenomenului cultural respectiv – acestea fiind „mitul sângelui" (tradiția), autohtonismul și ortodoxismul. Locul important și repede stabilit al grupării gândiriste în spațiul cultural românesc s-a datorat, așa cum tot monograful revistei îl sublinia, acestui „ideal comun al unor suflete logodite cu *neamul și Dumnezeirea*". (p. 77, s.n.) Scriitorul trebuie să fie un „mijlocitor" între Dumnezeu, izvor al frumuseții, și „inima neamului care aspiră după ea". Aceasta era menirea pe care i-o cerea Nichifor Crainic creatorului român. Având o certă autoritate de mentor și teoretician al orientării sub care își înscriseseră creația mari scriitori, autoritate consfințită și prin eseurile publicate în paginile revistei și adunate în trei volume (*Nostalgia Paradisului, Puncte cardinale în haos, Ortodoxie și etnocrație*), Nichifor Crainic își pune propria poezie sub semnul ortodoxismului, altoit în multe poeme pe tradițiile folclorice vechi, o poezie în majoritate de înaltă spiritualitate, direcționată pe două orientări majore.

În definirea și observarea lor, pot fi citate ca puncte simbolice două versuri ale aceluiași Nichifor Crainic din poezia *Iisus prin grâu:* „Și-nomenea dumnezeirea/ Și îndumnezeia pe om."

Sunt aici cuprinse două orientări care pot fi dezvoltate în cele două teme majore ale poeziei gândiriste, după cum urmează.

Nichifor Crainic și „înomenirea" lui Dumnezeu

Umanizarea ortodoxiei este o tendință care își are rădăcinile în literatura scriitorilor gândiriști (Crainic, Voiculescu, Blaga, Pillat), hrănită de seva ortodoxismului nostru folcloric. „Personalitatea Mântuitorului, cu taina covârșitoare a Dumnezeului *înomenit* pe care o închide în ea, rămâne izvorul inepuizabil al inspirației artistice și culmea inaccesibilă, mai presus de orice imagine din câte au încercat să ne sensibilizeze", o va exprima și direct (în *Puncte cardinale*...) Nichifor Crainic, nu numai sub metafora poeziei.

→

Homo sapiens

Ideolog al curentului literar înfiripat în jurul revistei, dând direcţii şi orientând tematic prin eseurile sale, Nichifor Crainic este în acelaşi timp şi poetul care continuă calea poeziei tradiţionaliste printr-o „autohtonizare a religiei creştine, cultivând un filon folcloric ce nu exclude nici panteismul, nici păgânismul.” (Aureliu Goci, Postfaţă la Nichifor Crainic, *Puncte cardinale în haos,* Timpul, Iaşi, 1996, p. 151) Acest prim aspect al creaţiei sale a fost adesea observat de critică. Dumitru Stăniloae, de exemplu, cu autoritatea-i cunoscută, remarca faptul că „creştinismul lui Nichifor Crainic nu se reduce la preceptele teologice învăţate din Evanghelie şi din cărţi, ci *e un creştinism manifestat în practicile şi datinile poporului român, care şi-a păstrat autenticitatea lui neslăbită şi nealterată în satele noastre.*” (Dumitru Stăniloae, „Poezia creştină a lui Nichifor Crainic”, Prefaţă la vol. *Şoim peste prăpastie,* Ed. Roza Vânturilor, Bucureşti, 1990, p. 7)

În „şesurile natale” (titlul unui volum semnat de Nichifor Crainic şi apărut în 1916) – din care provenea fiul de ţăran (ajuns cu studii la Viena, apoi la o catedră universitară şi pe scaunul de academician), datinile străbune, comuniunea om-natură, natura însăşi reprezentau esenţa vieţii omului pe pământ şi de aceea prezenţei lui Dumnezeu în toate câte sunt îi aduce poetul „prinos” şi îi compune versuri de laudă: „Întâiul gând ţi se cuvine Ţie/ Putere creatoare.” (*Prinos*)

Astfel, „înomenirea” lui Dumnezeu (şi e de subliniat ineditul termenului poetic!), chipul divinităţii văzut în toată creaţia sa face ca pământul, „întreaga natură cosmică” să fie percepută de Crainic – în interpretarea părintelui Stăniloae – ca „un rai potenţial în care a aşezat Dumnezeu neamul omenesc”. În *Iisus prin grâu,* poetul, la „înserare”, aspiră să-l vadă pe Fiul lui Dumnezeu – sub *specie aeternitatis* – mergând din nou printre oameni, „înomenit”, „gustând prietenia”, vorbind „cu vorbă dulce” şi lăsând „o urmă luminoasă” pe pământ. În *Puncte cardinale în haos* insistase pe „vecinătatea dumnezeiască” şi pe „voinţa primordială din care izbucnesc înălţările şi se încheagă capodoperele nobleţii omeneşti. În ea e Dumnezeu, reflectat ca soarele în fundul mării.” (*op. cit.*, p. 86) Nu este întâmplător nici faptul că Nichifor Crainic a tradus din Rilke, propunând pentru versiunea românească a unui volum titlul *Povestiri despre bunul Dumnezeu.*

Ca un laitmotiv, nostalgia după vremurile mitice în care „Sân-Petru şi Moş Dumnezeu” veneau printre noi ca „oaspeţi omeneşti” apare adesea sub diverse variante. Astfel, Paradisul pierdut este pentru poet acel timp al „înomenirii” divinităţii, acel timp în care, cum scrisese şi Eminescu în basmul său, „Dumnezeu călca încă cu picioarele lui sfinte pe pământ”. La Nichifor Crainic, în *Terţine patriarhale,* dorul de timpul acela inocent, în care „Sân-Petru şi Moş Dumnezeu” (a se remarca formula de familiaritate demonstrând un pas de apropiere cu divinitatea!) râdeau („dulce”) „de neştiinţa noastră pământeană”, se transformă într-un adevărat lamento. Istoria omului este desfăşurată în poezia sa de la vremea în care oamenii „mici, se înfăşurau în minunile divine”, la cea când „cununa nemuririi, vestejită,/ Mi-ai desfoiat-o, Doamne, de pe cap” şi până la „căderea” mitică pentru care poetul aduce slavă („Atunci – mărire Ţie! Am căzut”). Era timpul în care – odată cu căderea – Omul a primit viaţa, împreună cu „voinţă, trudă, vis şi libertate”. Astfel, viaţa trăită pentru creaţie, viaţa fiecăruia este înţeleasă ca fiind nu altceva decât multiplicarea infinită a lucrării lui Dumnezeu („În braţul meu eşti, Doamne, şi lucrezi/ Şi-n truda mea, cu mine laolaltă,/ Te bucuri sângerând ca să creezi.” Şi, de aceea, „înomenirea” lui Dumnezeu continuă în toţi oamenii, „în fraţii mei, în faurii vieţii”, aşa cum va scrie poetul în continuare.

Volumele lui Nichifor Crainic *Ţara de peste deal, Şesuri natale* şi *Darurile pământului* sunt văzute, pe bună dreptate de către Petru Ursache, prefaţatorul volumului *Puncte cardinale în haos,* într-o reală coerenţă, într-un ansamblu care „definitivează un sistem imagistic profund original din perspectiva frumosului teologic: şesurile, râul, ţara, astrele, lumina, munţii, codrii apar ca *simboluri sacre:* ele reprezintă *semne ale divinităţii* ce se lasă a fi ghicită în formele sensibile ale naturii.” (Petru Ursache, *op. cit.*, p. 6, s.n.)

În căutarea lui Dumnezeu sau aspiraţia către paradisul pierdut, neliniştea şi „îndumnezeirea” omului

Într-o trecere în revistă a „poesiei noastre religioase” (conferinţă rostită în limba germană la Universitatea din Zagreb, 4 iunie 1943), Nichifor Crainic insistase pe „taina covârşitoare a Dumnezeului *înomenit”.* Însă, chiar adus atât de aproape de om, chiar „înomenit”, Dumnezeu rămâne „culmea inaccesibilă”, iar taina creaţiei divine, în loc să fie descifrată, este mereu şi mereu sporită de „lumina” poeziei. Nu ne sugerase aceasta în mod poetic Blaga în celebrul său vers „Eu, cu lumina mea, sporesc a lumii taină”? Cu cât poetul-om crede că se apropie cu *lumina artei* de misterul divin, cu atât înţelege că măreţia Creaţiei este inaccesibilă.

Sub acest aspect, aspiraţia, ca şi „întâlnirea” Omului cu divinul, dar şi cu filosofia căutării ori cu marile întrebări pe care şi le-a pus permanent fiinţa umană (reiterate mereu de scriitori) apar într-o Poezie care a creat tradiţie în literatura universală, dar şi în literatura română, pe lângă Nichifor Crainic, prin Vasile Voiculescu, Lucian Blaga sau Tudor Argezi ori Horia Stamatu.

„Dacă ar fi să căutăm un criteriu universal, pur omenesc, pernă moale pentru îndoielile şi nesiguranţele noastre de inşi singuratici, nu l-am putea lămuri decât în aspiraţiile primordiale şi obscure ale sufletului către izvorul transcendent al vieţii. Istoria culturilor omeneşti ne vorbeşte de existenţa în timp şi în spaţiu a acestor aspiraţii prin care sufletul năzuieşte la recunoaşterea de sine însuşi a lui Dumnezeu. E ceea ce se numeşte în termen teologic *necesitatea mântuirii.”* (*Puncte cardinale în haos,* p. 85) Astfel exprima succint, pentru a dezvolta apoi, Nichifor Crainic căutarea Paradisului, zbaterea şi durerea celor „rămaşi-pe-dinafară” din cauza lipsei lui.

„Îndumnezeirea nu se adaugă fiinţei ca un element cu totul exterior, eterogen şi fără aderenţă la structura sa reală, ci ea, rămânând, bineînţeles, în primul rând, rodul acţiunii harului dumnezeiesc, reprezintă în acelaşi timp şi dezvoltarea unei aptitudini fireşti a făpturii umane. Să nu uităm că adevărata stare a omului, regimul său ontologic primordial, în care a fost constituit de Creator, era tocmai starea de Dumnezeu creat, conferită prin chipul şi asemănarea lui Dumnezeu din el; în afară de ea, omul nu mai este om; natura pură este o abstracţie. Iată, prin urmare, că suntem obligaţi să ne îndreptăm tocmai spre aceste regiuni şi stări de adâncime ale fiinţei umane, atunci când vrem să-i cunoaştem esenţa sa autentică. /…/ Nu putem concepe omul în afara acestei relaţii esenţiale cu Dumnezeu şi în afara tensiunii cu Centrul inefabil al vieţii şi fiinţei sale”, accentuase André Scrima. (*Antropologia apofatică,* Ed. Humanitas, 2005, pp. 118, 119, ş.a.)

Concluzii

Modul în care este gândită relaţia omului cu Dumnezeu de către scriitorii *Gândirii* – Octavian Blaga, Vasile Voiculescu, Horia Stamatu şi îndeosebi Nichifor Crainic – nu se teoretizează (precum vor fi făcut A. Scrima, Origen ori Grigore de Nyssa ş.a.). Poeţii nu sunt teologi. Ei gândesc relaţia în tot ceea ce scriu pentru că acesta este specificul modului de a-L „raţiona” pe Dumnezeu ca un mister impenetrabil cunoaşterii.

Cu alte cuvinte, arta ţine în egală măsură de ştiinţă şi de religie, de matematică şi de filosofie, de spirit şi de materie.

Au demonstrat-o la noi scriitorii *gândirişti,* cei pe care ideologul grupării (Nichifor Crainic) îi numise fără rezerve (şi cu autoimplicare!) „scriitori creştini” sau, aşa cum va sublinia în alţi termeni şi Gh. Vrabie, arătând că pentru ei „divinitatea nu mai este o problemă conceptual pusă, ci o adâncă şi intensă trăire” (Gh. Vrabie, *op. cit.*, p. 201).

Lacrima Anei

Pan(telimon) M. Vizirescu **(16 august 1903, Branet, Olt – 27 ianuarie 2000, Slatina) este poet şi eseist. Facultatea de Litere şi Filosofie (1925-1929) în Bucureşti. Doctorat (*Poezia specificului naţional*) în 1938. Profesor la licee din Cernăuţi şi Bucureşti, colaborator al lui Nichifor Crainic şi Dimitrie Gusti. Membru USR din 1941, exclus în 1944, condamnat la detenţie grea pe viaţă, dar reuşeşte să se sustragă pedepsei, trăind ascuns 23 de ani. Este fondator al Fundaţiei Culturale Memoria (1990).**

Debutează în 1922, la *Universul literar,* şi editorial în 1942, de fiecare dată cu proză. Colaborează neîntrerupt între 1931 şi 1944 la *Gândirea,* precum şi la multe reviste literare interbelice. Culegeri de versuri îi apar abia după 1980. Dintre cărţile sale: *Poeme* (1982), *Sunet peste culmi* (1985), *Călătorie de taină* (1988), *Prinos de lumină şi har* (1995), *Liga oamenilor cinstiţi* (1997), *Coloane care cresc necontenit* (1999), *Ţărmul însingurării mele* (2002), *Armonii* (2003), *Orizonturi lirice* (2003), *Udroaica* (2003).

Poemul alăturat este reluat din volumul *Mi se oprise timpul... (1950-1970),* Editura Eminescu, Bucureşti, 1995.

Alt Meşter Manole

**Sunt şi eu un fel de Meşter Manole,
deşi nu-mi îngrop soţia în zid.
N-am ce să-ngrop, nici ce să plimb în gondole,
dar fiinţă vie – în zid – pe mine însumi mă-nchid.**

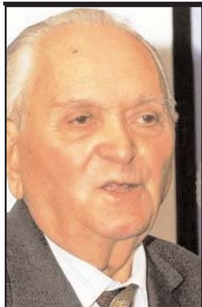
**Îmi creşte zidirea de ani şi de ani...
E gata, gata să-mi treacă de umeri.
Zi de zi, cărămizi, bolovani,
s-adună-ntr-o nesfârşire de numeri.**

**Nu iau seama la geamătul oaselor mele,
la ţipătul vieţii ce-o duc la pieire...
Îmi cresc fără preget zidirea pe schele
cu gândul arzându-mi de-o-naltă boltire.**

**Cercul durerii se strânge cumplit.
Altfel se năruie zidul – şi eu vreau
altă mănăstire să ştiu – c-am zidit
cu turnuri crescute din sufletul meu.**

Homo sapiens

„Lumile” literaturii în ilustrări de referință: romanul proustian (II)

Acad. Alexandru BOBOC

Semnalăm aici „o trăsătură care poate fi considerată pur fenomenologică, dacă prin fenomenologie se înțelege arta de a face ceva să fie prezent, de a-l aduce neschimbat sub privire, care îl sesizează de îndată, fără să se lase abătut de la ceea ce e esențial”; „odată personajul cu care suntem pe cale să facem cunoștință trezit, suntem încă departe de el și totodată foarte aproape, mai exact, ceea ce i se întâmplă ne este simultan aproape și departe”. (*Ibidem*, p. 192)

Ajungem astfel la demersul (procedeul) prin „*Nähe und Distanz*” (apropiere și distanțare), ceea ce presupune angajarea fenomenologiei (ca metodă și ca filosofie) prin care se relevă „lumea” din „raportarea la lume” (*Weltbezug*) prin operă, „lumea” în „diferență ontologică” (între a fi – *Sein* – și a fi într-o determinare – *Seiendes*, între *l'être* et *l'etant*): *Nähe* însemnând nu ceea ce „vorbește din operă” (raportarea ei la lume și rostirea acestei raportări), iar *Distanz* ca „celălalt” al ei, în fond unitatea dintre *real* și *ireal* printr-o inversare; de la *ireal* la *real*, în care acesta din urmă devine modalitatea de *apariție* a celui dintâi.

Mai exact, *Nähe* nu e „existență” în operă (ca structură a ei), ci o „prezentă-absentă” (*Anwesenheit – Abwesenheit*); în modul ei de a fi, se vorbește „dinăuntrul apropierii, nu despre apropiere” (ca un „dat”). „Lumea” vine într-o (printr-o) inversare: *irealul* vine în *real.* Mai precis: „lumea” vine ca ireal din ireal în real, fără medierea în reprezentare („imagine”) nemijlocit în plan sensibil. „Obiectul” ca imagine dispare și survine nemediat ca un altul al celui care îl creează, astfel încât acesta din urmă poate să spună: tu ești *eu.*

Devine grăitoare în acest sens precizarea lui Kandinski: „Renunțarea la figurativ și unul dintre primii pași făcuți în domeniul abstracțiunii au avut loc în sistemul de raportare grafico-picturale prin excluderea dimensiunii a treia, adică prin efortul de a păstra tabloului caracterul de pictură pe o suprafață. Modelarea a fost eliminată. În acest fel, obiectul real se deplasa spre abstracție.” (W. Kandinski, *Spiritualul în artă,* București, Editura Meridiane, 1994, p. 91)

În măsura în care celebrul pictor credea că „opera de artă se naște în mod tainic, enigmatic «din artist», se poate face o asociere cu ceea ce se teoretiza și în alt tip de creație... „car le style pour l'écrivain, aussi bien que la couleur pour le peintre, est une question non de technique mais de vision.” (M. Proust, *À la recherche du temps perdu,* vol. III, Pléiade, Paris, p. 89)

Particularitatea artei constă în faptul că „ea este *un limbaj* cu mai multe niveluri de interpretare, lucru valabil nu numai pentru arta modernă, ci și pentru arta «clasică»”. Diferența constă doar în aceea că în arta modernă această necesitate devine manifestă, deoarece aici trimiterea la obiect, eroare foarte la îndemână, cel mai adesea lipsește.” (W. Biemel, *Picasso. Încercare de interpretare a poliperspectivei,* în *Expunere și interpretare*, p. 294) Căci nu este important obiectul în autonomia sa, ci dependența de cel care îl prezintă, de „raportarea sa la subiectul reprezentativ”. (*Ibidem,* p. 309)

Poate nu întâmplător, Nietzsche (filosoful la care apelează cvasitotalitatea încercărilor de a explica „arta modernă”) spunea: „Orice *artă* matură are ca temei o sumedenie de convenții: în măsura în care este un *limbaj.* Convenția este condiția artei, nu piedica ei” (Fr. Nietzsche, *Voința de putere, aforismul 811*, Editura Aion, 1999, p. 518).

Într-o viziune modernă, fenomenologico-hermeneutică, îndeosebi, arta modernă trebuie să pornească „de la analiza detaliată a unor fenomene particulare și nu de la proiecte de ansamblu, întrucât ea trebuie să permită artei înseși să ia cuvântul și nu să elaboreze teorii asupra acesteia”. (W. Biemel, *Op. cit.*, p. 291)

Într-o asemenea „viziune”, arta este „posibilitatea fundamentală a omului de a-și făuri o imagine asupra modului în care se raportează la lume și de a-și rosti această raportare”; căci „arta este un fel de rostire (*Sprechen*). Dificultatea constă în a înțelege ceea ce a fost rostit (*des Gesprochenen*) și felul acestei rostiri... o atare înțelegere trebuie să ajungă dincolo de ceea ce a fost rostit”, ceea ce o constituie sarcina unei reale interpretări filosofice. (*Ibidem,* pp. 292, 293)

Dar „în obiectul prezentat, ceea ce ni se oferă în primul rând nu este ceea ce este văzut (*das Gesehene*), ci mai degrabă însuși cel care privește (*der Sehende*). De la obiectul privirii suntem aruncați înapoi către subiectul ei, acesta din urmă manifestându-se prin puterea de a modifica obiectul.” (*Ibidem,* p. 311)

Pe acest fond, devine inteligibil și ceea ce spunea Picasso: „În tablourile mele introduc toate lucrurile care îmi sunt dragi. Cum le merge în această postură, mi-e indiferent; ele trebuie să se împace cu această soartă.” (*Ibidem,* pp. 311-312)

E nevoie însă să apelăm la *fenomenul poli-perspectivei,* interpretat fenomenologic: în cercetarea perceperii lucrurilor, Husserl folosea termenul de „*Abschattung*” (adumbrire, reprofilare, privire din diferite perspective); de aici urmează că *obiectul* „nu este dat în întregime ca acela care este el însuși (*Husserliana*, XIX, 12, 589), de exemplu, putem să vedem numai o latură, nu toate laturile unui obiect spațial. Totuși, sensul obiectual al percepției nu este latura propriu-zis văzută a obiectului, ci obiectul însuși, a cărui percepere conține atât perceputul ca atare, cât și neperceputul, cum ar fi din această perspectivă latura nevăzută a obiectului.” (H. Veter, hrsg., *Wörterbuch der phänomenologischen Begriffe,* Hamburg, F. Meiner, 2004, p. 2)

Ceea ce îmi apare ca „tablou” nu este nici abstract, nici descriptiv, ci se definește „prin ceea ce nu este”, iar pentru aceasta trebuie să căutăm „principiul deformării” printr-o interpretare menită „să ne transpună în universul tabloului, și nu doar să ne dea posibilitatea de a vorbi de acesta din afara lui”. (W. Biemel, *op. cit.*, p. 109)

Se ridică întrebarea de ce obiectul care ni se arată trebuie să fie „ușor accesibil”? Cine prescrie aceasta? Răspunsul este „voința de a dispune a subiectului, care privește obiectul, am putea spune, care se concepe și se realizează ca voință”. (*Ibidem,* p. 309)

Având în vedere această „forță a voinței dominatoare”, Nietzsche considera că „artiștii nu trebuie să vadă nimic așa cum este, ci mai plenar, mai simplu, mai puternic decât este”; „a deveni stăpân asupra haosului care ești; a sili haosul să devină formă”. (*Ibidem,* pp. 317, 318)

Proust a fost unul dintre primii creatori care a înțeles că „arta secolului nostru” (secolul XX, n.n.) „nu se poate mișca în sfera nemijlocirii, că artistul trebuie să reflecteze asupra gestului său și să-l determine și pe receptorul mesajului artistic să ia atitudine. Iată un fenomen care nu se limitează câtuși de puțin la domeniul romanului, ci este în egală măsură valabil pentru lirică sau dramă și chiar pentru acele arte ce par să contrazică acest lucru: pictura, muzica și chiar sculptura. Intenția lui Proust de a surprinde în povestire totalitatea, asa cum apare ea, de pildă, în amintirea diverselor locuri în care a înnoptat, se leagă tocmai de revendicarea prezenței simultane a dimensiunilor eterogene ale timpului.” (M. Proust, *Timpul ca personaj principal,* în: *Expunere și interpretare*, p. 207)

Se poate înțelege aceasta, dacă ne referim la începutul povestirii: observăm aici că descrierea momentului adormirii și al celui al deșteptării se urmărește mai mult decât s-ar părea la prima vedere. „Orice deșteptare este o reamintire de sine, prin care este restabilită identitatea individului după sincopa stării de inconștiență. Apoi *re-amintirea* primește în timpul visării o funcție creatoare, putându-se sustrage constrângerii curgerii lineare a timpului. Cel care adoarme poate fi transferat din ipostaza de om al cavernelor direct în actualitate. De asemenea, el poate dispune de locurile cele mai diverse din spațiu.” (*Ibidem*)

→

(Urmare din pag. 4)

Când însă aceste reforme se vor realiza, când corpul didactic și ierarhia sa administrativă se vor recruta de la sine și prin sine, stabilitatea va urma în mod firesc, iar progresul ar fi atunci definitiv asigurat.

Miniștrii ar veni și ar trece. Universitatea, inspectorii, directorii de învățământ, directorii liceelor și gimnaziilor, revizorii, directorii și diriginții de școli primare ar rămânea pe loc, iar învățământul s-ar dezvolta în chip organic. Cu sau fără voie, miniștrii n-ar putea face decât binele. Când ministrul s-ar întâmpla să fie un om superior, membrii învățământului vor vedea în el pe șeful lor firesc și-l vor urma în mod instinctiv, după cum instinctiv se face subordonarea față de tot ce este o reală superioritate în natură. Din contră, când va fi un om de o măsură obișnuită, un birocrat onorabil, sau când, spre nefericirea noastră, s-ar întâmpla să fie produsul unui mediu străin de interesele școlii, atunci ierarhia organică a învățământului ar neutraliza orice influență primejdioasă, iar învățământul și-ar continua dezvoltarea sa la adăpost de orice accidente.

Acestea mi se par în ordinea morală nevoile cele mai grabnice ale școlii românești. Reforme am avut destule, acum ne trebuie și *reformatori,* iar pe aceștia, pentru nicio treaptă a învățământului, nu-i poate consacra autoritatea unui culegător de voturi, ci numai autoritatea corpului didactic, după norme bine stabilite. *Credit didactic, nu credit politic* – aceasta trebuie să fie indicația pentru viitor și aceasta e singura cale pentru ca viața profesorimei să înceteze de a mai fi atinsă de vulgaritățile obișnuite ale politicii.

Vor crede unii că, vorbind astfel, ne arătăm prea părtinitori pentru profesiunea noastră. Acestora le răspundem astfel: Toate sunt însemnate în viața unui popor; mai însemnat însă decât toate e cugetul și felul său de a simți, căci de acestea atârnă fapta. De cugetul însă și de simțirea poporului românesc, noi – buni sau răi, cum vom fi – noi, profesorii, ne îngrijim. Pășind în fiecare dimineață pragul claselor de studiu, noi avem privilegiul rar de a păși din prezent în viitor. Căci nu se știe dacă nu cumva, tocmai cel ce ascultă azi sau mâine lecțiile noastre nu va fi, peste un an sau doi sau zece, conducătorul care să hotărască odată pentru totdeauna perspectiva istorică a întregului neam românesc.

Prezentul vorbește, așadar, cu viitorul prin noi și, prin urmare, când cerem autonomie nu cerem nimic pentru persoana noastră și nimic pentru prezent. Cerem atât: să fim lăsați a lucra liberi într-o singură direcție, a viitorului acestui stat cu probleme atât de grave nu numai în afară, dar și înăuntru.

(Reluare din volumul Simion Mehedinți, *Către noua generație*, MINERVA, Institut de Arte Grafice și Editură, București, 1912.)

Homo sapiens

În esenţă, opera lui Proust „vrea să surprindă acţiunea misterioasă a timpului, dincolo de întâmplări şi evenimente, adică ceea ce le face înainte de toate posibile pe acestea. Aşadar, o premisă care nu este pusă de noi, ci care este presupusă de existenţa noastră, de care depinde existenţa noastră. Timpul apare astfel nu ca o problemă teoretică, dezlegării căreia putem să i ne dedicăm sau nu, ci ca acea forţă căreia i-am fost şi îi suntem permanent expuşi în întreaga teorie şi practică. Urmărind să facă vizibilă o atare premisă, precum şi această condiţie a noastră «de a fi expuşi timpului», arta îşi relevă funcţia ei filosofică: dorinţa expresă a lui Proust şi ultima justificare a operei sale este că prin efectul pe care îl declanşează să poată acţiona, fie şi numai pentru o clipă, împotriva scurgerii repezi a timpului." (*Ibidem,* p. 284)

Proust afirmă în mod explicit „că opera sa trebuie să-l determine pe cititor să se aplece asupra lui însuşi, să citească în el însuşi: «Dar, ca să revin la mine însumi, mă gândeam cu mai multă modestie la cartea mea, şi ar fi chiar inexact dacă aş spune, gândindu-mă la cei ce ar citi-o, la cititorii mei. Căci ei nu vor fi, după părerea mea, cititorii mei, ci proprii lor cititori, cartea mea nefiind altceva decât un soi de lentile măritoare, ca acelea pe care le întindea unui cumpărător opticianul din Combray: cartea mea, datorită căreia le voi da posibilitatea să citească în ei înşişi. Aşa încât, nu le voi pretinde să mă laude sau să mă ponegrească, ci să-mi spună numai dacă acesta-i adevărul, dacă cuvintele pe care ei le citesc în ei înşişi sunt chiar acelea pe care le-am scris." (Marcel Proust, *Timpul regăsit,* 2, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, p. 219, în W. Biemel, *Op. cit.*, p. 285)

Se vorbeşte aici îndeosebi despre legătura dintre viaţa personajelor şi cea a autorului. „Teza noastră – subliniază W. Biemel – este următoarea: legătura dintre cei doi este dată de *raportul faţă de timp* (subl. n.); acesta poate fi examinat din două direcţii: din cea a timpului însuşi şi din cea a omului. Marele matineu din final, balul mascat al timpului, este o ilustrare a felului în care *timpul acţionează asupra oamenilor*. Ei «îndură» timpul, trebuie să-l suporte din moment ce nu au dorit câtuşi de puţin schimbările pe care acesta le pricinuieşte. De aceea, oamenii se ascund de ei înşişi (lucru pătrunzător redat prin atitudinea povestitorului însuşi). Reacţia spontană de a-i felicita pe cei prezenţi pentru reuşita travestirii este curmată doar de gândul că un astfel de gest ar fi cu totul nepotrivit, lipsit de politeţe, întrucât nimeni nu şi-a dorit această schimbare şi fiecare încearcă să o bagatelizeze, chiar autorul însuşi." (*Ibidem*)

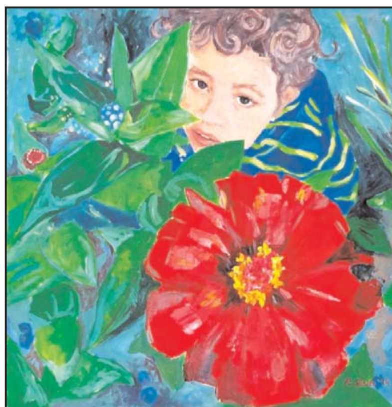
La acest matineu „devine prezentă şi cealaltă latură a raportului om-timp, chiar dacă numai ocazional, şi anume *reacţia oamenilor faţă de timp.* Aşteptând să fie introdus la acel bal mascat, povestitorul ia hotărârea de a-şi schimba radical viaţa. Evenimentele pe care i le deşteaptă acea «mémoire involontaire» despre care vorbeam, îl ajută să-şi dea seama că timpul nu i-a putut smulge totul şi că faptele trăite s-au păstrat undeva, într-un strat al eului său. Desigur, el trebuie să facă acum un efort suprem pentru a readuce la suprafaţă aceste urme mnezice, efort care presupune înainte de toate o scufundare înăuntrul propriului eu. Aceasta este explicaţia dispoziţiei deosebite din care ni se povesteşte, şi anume cea a aducerii aminte." (*Ibidem,* pp. 285-286)

În adevărata aducere-aminte, „trecutul (ceea ce s-a scurs) este conceput ca ceva ce-mi aparţine încă, fără a fi negat şi fără a fi răstălmăcit în considerarea sa ca ceva prezent. Eu sunt trecutul meu, dar tocmai ipostaza de a nu mai fi de fapt acesta (*das Nicht-mehr-sein*). Mai exact... eu sunt şi totodată nu sunt trecutul meu. Eu trebuie să-l preiau *repetându-l;* cu alte cuvinte, sunt acum în conformitate cu ceea ce am fost... nu este vorba însă de o pseudoidentificare... ci dovedindu-mă acelaşi într-o nouă acţiune, aflată în concordanţă cu cea anterioară." (*Ibidem*, pp. 286-287)

În alţi termeni, „identitatea mi-o cuceresc înăuntrul schimbării; aceasta nu mai este pur şi simplu devenirea-altfel, ci revenirea la sine"; „aici s-ar părea că este vorba de fenomenul fiinţării-în-timp, care cuprinde existenţa trecută (*Gewesensein*), devenirea sa în cea actuală (*Gegenwärtigen*) şi aşteptarea (*Gewärtigen*), unde aşteptarea (viitorul) şi devenirea în prezent (prezentul) sunt neglijate în favoarea unei neîntrerupte recuperări a evenimentului trecut". (*Ibidem,* p. 287)

Neîndoielnic, *povestirea* se prezintă ca o aducere aminte; diferenţa hotărâtoare în cazul lui Proust constă în modalităţile prin care este realizată: „*aducerile aminte involuntare*, cele voluntare, legate de primele, asociate cu efortul de a limpezi evenimentele petrecute mai demult. Dar cu aceasta, diferenţa nu este câtuşi de puţin epuizată. Întreaga aducere aminte se afla aici în serviciul a ceea ce trebuie realizat, definitivat: opera de artă. Aducerea aminte este premisa reprezentării artistice a faptului trăit. Ea stă astfel în întregime în serviciul a ceea ce va fi, mai exact, a operei ce va fi creată; iar această operă îşi pune ca obiectiv înţelegerea evenimentului trăit, prin transpunerea sa în mediul artei." (*Ibidem*, p. 288)

Aşadar, forma proustiană a amintirii „nu este o fiinţare-în-timp îndreptată doar spre trecut, care ar neglija prezentul şi viitorul. Mai degrabă este vorba de o amintire care caută să reproducă faptul trecut astfel încât fiinţarea-în-timp ascunsă în el, anticiparea imanentă aşteptării, păstrarea a ceea ce s-a scurs şi devenirea în prezent (*das Gegenwärtige*) să fie, de asemenea, evocate. Iată de ce exegeţii lui Proust au putut vorbi pe bună dreptate despre semnificaţia acelui «futur dans le passé». Aici, ceea ce este reprodus nu este un timp încremenit, ci unul care se află în permanentă devenire, adică fiinţarea-în-timp a omului." (*Ibidem*, p. 288)

Interesant că, la o lectură atentă, „descoperim nu numai complexul proces al fiinţării-în-timp a autorului. El trăieşte o pasiune care-l face captiv, care îl interesează; aşadar, aici este vorba de fiinţarea-în-timp în care devenirea în prezent este precumpănitoare. Dar chiar şi o atare fiinţare-în-timp nu este posibilă decât atunci când intervin într-un fel toate cele trei momente; vine apoi vremea când se produce o transformare; nu ceea ce este prezent este adevărat (*das Eigentliche*), ci ceea ce a fost cândva (*das Gewesene*), faţă de care avem o anumită distanţă şi pe care îl putem cuprinde cu mintea, îl putem înţelege." (*Ibidem*, p. 289)

Accentul fiinţării-în-timp cade acum asupra aducerii la lumină a faptului trecut. Această revelare nu constituie un scop în sine, ci ne conduce la înţelegerea necesităţii configurării prin artă a faptului trăit. Aceasta este fiinţarea-în-timp în cadrul căreia centrul de greutate cade asupra viitorului. Grija, izvorând din incertitudinea celui ce-şi aminteşte dacă-şi va putea realiza opera, pe care ştie acum în ce fel o va scrie, se află tocmai la începutul acestei transformări. Viaţa sa ulterioară va fi dedicată în întregime (numai şi numai) definitivării acestei opere." (*Ibidem*)

Sfârşitul romanului marchează „începutul său. Ne situăm astfel concomitent la începutul şi la sfârşitul său; faptul că putem să ne găsim la începutul ciclului nu arată tocmai că am ajuns la finalul său. Nu ni se spune nimic despre modul în care este scris romanul, în schimb ni se prezintă felul în care a fost pusă în mişcare aducerea aminte şi care este importanţa ei pentru revenirea la sine a faptului trăit. În felul acesta, pretenţia artei de a fi viaţa adevărată nu mai apare ca arbitrară." (*Ibidem*)

Dar „a descoperi determinaţia acestei vieţi – tocmai spre ceea ce tinde romanul – nu este altceva decât a descoperi adevărata fiinţare-în-timp", ceea ce „îl vizează nu numai pe narator, ci pe fiecare om, care nu vrea să rămână ostatecul cotidianului, ci tinde să trăiască în perspectivă (de aici, *metafora lunetei*, pentru a privi în adâncul sinelui, întâlnită în text). Este, de fapt, şi ceea ce legitimează afirmaţia lui Proust că finalitatea romanului este de a-l face pe cititor să se aplece asupra lui însuşi." (*Ibidem*, pp. 289-290)

Aşadar, „lumea personajului principal al romanului nu trebuie să i se impună, ci tot ce se întâmplă în ea trebuie să-i dezvăluie în mod clar ceea ce înseamnă fiinţarea-în-timp şi faptul că ea este conţinută tocmai în dimensiunea pe care de obicei o trecem cu vederea şi anume aceea a timpului." (*Ibidem,* p. 290)

Prezentarea „fiinţării-în-timp originare" înseamnă „repetarea faptului trecut în amintire – înţelegerea a ceea ce este prezent în lumina evenimentului trecut şi, totodată, proiectarea a ceea ce este de făcut, modelarea şi astfel iluminarea atotcuprinzătoare a ceea ce a fost. În cazul reuşitei acestei prezentări, *timpul* nu mai constituie pentru om o fatalitate, ci spaţiul de posibilitate al realizării sale – spaţiu ale cărui limite nu sunt fixate, desigur, de către omul însuşi." (*Ibidem*)

Cu aceasta se poate înţelege ce este „apropierea" (*Nähe*); transpunerea în dimensiunea timpului ne dezvăluie „că în fiinţarea sa în timp, omul dobândeşte *apropierea,* că aceasta nu este ceva dat, ci ceva care rezultă din propriul fel de a deveni al omului". (*Ibidem*)

Să nu uităm esenţialul: în interesul povestitorului pentru Visare, e tăinuită „eliberarea de timp, mai exact spus, faptul că în vis există posibilitatea concentrării lui (*Zeit-Raffen*). Procese care altfel durează ani, se scurg acum cu „vitesse prodigieuse". Lait-motivul este următorul: „c'était... par le jeu formidable qu'ils font avec le Temps que les Reves m'avaient fasciné" (citat la p. 208 de W.B.).

Interpretarea fenomenologică a romanului proustian relevă astfel mai adecvat semnificaţia noii orientări în evoluţia romanului secolului XX şi constituie un puternic argument în favoarea justificabilităţii formei-roman în creaţia literară contemporană. Prezicerile despre „sfârşitul romanului" se dovedesc nejustificate prin însuşi faptul că se scriu încă romane, este adevărat, într-o nouă modalitate, care are un alt nivel al interpretării. Un astfel de nivel îl aflăm chiar la Proust: „L'ouvrage de l'écrivain n'est qu'une espèce d'instrument optique qu'il offre au lecteur afin de lui permettre de discerner ce que, sans ce livre, il n'eut peut-être pas vu en soi-même. La reconnaissance en soi-même, par le lecteur, de ce que dit le livre est la preuve de la vérité de celui-ci, et vice-versa, au moins dans une certaine mesure, la différence entre les deux textes pouvant être souvent imputée non a l'auteur mais au lecteur" (vol. III, 991).

Nu-i de trecut cu vederea că la Proust creaţia şi interpretarea merg mână în mână (aşa cum rezultă şi din citatul de mai sus), autorul nutrind ideea că „numai prin artă putem ieşi din noi înşine... Graţie artei, în loc de a vedea o singură lume, lumea noastră, noi o vedem multiplicându-se şi, atâta timp cât există artişti originali, avem la dispoziţia noastră lumi mai diferite unele de altele decât cele care rulează în infinit." (Vol. III, 895)

Şi, adresându-se artistului, vine cu un îndemn: „Chercher? Pas seulement: créer. Il est en face de quelque chose qui n'est pas encore et que seul il peut réaliser, puis faire entrer dans sa lumière." (Vol. I, 45)

Ceea ce este motivat prin însăşi concepţia despre literatură: „La vraie vie, la vie enfin découverte et éclaircie, la seule vie par conséquent pleinement vécue, c'est la littérature." (Vol. III, 895)

À la recherche du temps perdu îndreptăţeşte parcă încrederea în viitorul romanului ca gen literar al cărui sfârşit a fost deja prezis... Dar, astfel de preziceri nu sunt numai greu de acceptat, ci şi lipsite de sens... noi avem încă romane şi pe acestea vrem să le înţelegem. Merită să fie reţinut că odată cu anunţarea sfârşitului formei de povestire a romanului, *interesul teoretic* (subl. n.) pentru el a crescut în mod considerabil." (W. Biemel, *Zeitigung und Romanstruktur. Philosophische Analysen zur Deutung des modernen Romans,* 1985: p. 416, în traducere în limba română, *Revista de filosofie,* nr. 3 / 2015)

Este de reţinut faptul că „odată cu schimbarea fiinţării umane, ceea ce înseamnă a raportării sale la lume, şi mijloacele de prezentare cunosc o transformare care este astăzi un bun comun"; „operele pot să se formeze împreună cu timpul istoric şi, în felul acesta, arta nu este numai interpretare a lumii, ci şi configurare a acestei lumi". (*Ibidem*, pp. 418, 426) (Sfârşit)

Centenarul Marii Uniri

De la Unirea Principatelor la Unirea Cea Mare

Gen. Florian TUCĂ, Col. Laurențiu DOMNIȘORU

Anul acesta, la **1 Decembrie,** se împlinesc 100 de ani de la făurirea României Mari. Evenimentul istoric de acum un secol a fost rezultatul direct al năzuinței și luptelor de veacuri ale marilor bărbați de stat ai românilor și ale maselor largi populare. Aceste acțiuni s-au intensificat și au căpătat aspecte concrete și definitorii începând cu prima parte a veacului al XIX-lea și s-au încheiat definitiv și irevocabil prin marea întrunire populară și națională din ziua de 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia, când s-a decis unirea tuturor teritoriilor locuite de români, care se aflau sub ocupație străină, cu Patria-mamă România.

În perioada la care ne-am referit s-au desfășurat zeci și zeci de momente și acțiuni menite să ducă, mai întâi, la Unirea cea Mică, de la 24 Ianuarie 1859, iar apoi la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Vom rememora în cele ce urmează o parte dintre aceste evenimente.

1 Ianuarie 1847. Într-un cuvânt înflăcărat rostit la Paris, în fața unor studenți și a altor cetățeni români care se aflau în capitala Franței, Nicolae Bălcescu a subliniat dorința arzătoare a românilor din țară și din străinătate de făurire a unității noastre statale. Cu acel prilej, marele revoluționar a spus, printre altele: „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor, unitate întemeiată, mai întâi de toate, în idei și în simțire, care să ducă cu vremea, la unitatea politică".

3–5 mai 1848. Se desfășoară la Blaj, pe câmpia numită a Libertății, o Mare Adunare Națională. Cu acel prilej, participanții la întrunire adoptă documentul intitulat *Petițiunea Națională*. În contextul dat, într-un entuziasm de înaltă vibrație național-patriotică, din piepturile miilor de participanți s-au auzit, se pare pentru prima oară pe pământul românesc, cuvintele prin care se enunța o dorință, o realitate și un vis: *Noi vrem să ne unim cu Țara!*

12 mai 1848. La Brașov, din inițiativa unui grup de revoluționari români, se editează programul intitulat *Principiile noastre pentru reformarea Patriei.* În cel de-al șaselea articol al acelui program se prevedea această dorință de mult timp preconizată de către românii moldoveni și munteni: „Unirea Moldovei și Valahiei într-un stat neatârnat românesc".

21 iunie 1848. În revista literară *Foaie pentru minte, inimă și literatură* se publică poezia *Un răsunet*, semnată de poetul Andrei Mureșanu. În ultima parte a acestei creații poetice se fac ample referiri la unirea românilor trăitori în spațiul românesc într-un singur stat liber și independent. Iată câteva versuri: *Români din patru unghiuri, acum ori niciodată,/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri;/ Deviza-i libertatea și scopul ei prea sfânt,/ Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,/ Decât să fim sclavi iarăși pe vechiul nost pământ.*

Poezia *Un răsunet,* denumită apoi *Deșteaptă-te române,* va fi pusă pe note muzicale de către Anton Pann.

August 1848. Se publică la Cernăuți, din inițiativa și prin grija istoricului, publicistului și viitorului om politic și de stat Mihail Kogălniceanu, programul revoluționar intitulat *Dorințele Partidei Naționale din Moldova.* În cadrul programului se află înscris un paragraf special referitor la mult așteptata unitate politico–statală a românilor din Moldova cu cei din Țara Românească și la unirea lor într-un stat liber, suveran și independent. În cuprinsul acelui paragraf se consemnează, în mod expres, următoarea idee teoretică și practică: „Unirea este cheia bolții fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național".

25 mai 1856. A luat ființă, în localitatea Socola din județul Iași, Societatea intitulată „Unirea". Scopul ei declarat era acela ca membrii săi să militeze și să lucreze în vederea înfăptuirii unirii Moldovei cu Țara Românească.

26 iunie 1856. În ziarul *Steaua Dunării* se publică un articol în cuprinsul căruia sunt tratate direct și pe larg probleme referitoare la unirea Moldovei cu Țara Românească. În articol se vorbește, se pare pentru prima dată în presa scrisă, de Unirea Principatelor Române și se lansează o caldă chemare a populației la înfăptuirea unirii. Iată câteva extrase din acel articol: „Strigătul *Unirea Principatelor și Suveranitatea statului român...* să străbată munții, câmpiile, văile și dealurile noastre, să umple aerul, să răsune până în unghiurile pământului românesc cele mai îndepărtate, ca lumea întreagă să înțeleagă și să se încredințeze că Unirea este sufletul poporului român, că este glasul României. Unirea Principatelor... este unire de român cu român. Moldovenii și muntenii sunt de un singur neam, o singură ființă, ei nu sunt moldoveni și munteni, ci numai români."

Februarie 1857. În ultimile zile ale acestei luni, la Iași se constituie un comitet special denumit „Comitetul Electoral al Unirii Principatelor". Câteva

zile mai târziu, acel comitet își alcătuiește un program politic de acțiune, document istoric în care se consemnează printre altele: „Unirea Principatelor într-un singur Stat și constituirea unei adunări legislative reprezintă interesele întregii națiuni".

3 martie 1857. Din inițiativa unor oameni politici și de cultură se constituie la București un „Comitet al Unirii". În programul de acțiune al comitetului se consemnează rostul acestui organism, și anume acela de a milita și a lucra pentru „Unirea celor două Principate Române".

7 octombrie 1857. În cadrul unei ședințe a Adunării Ad-hoc din Moldova, din inițiativa lui Mihail Kogălniceanu și cu participarea sa efectivă, se întocmește un proiect de rezoluție privitoare la unirea Moldovei cu Țara Românească. În cuprinsul acestui document se exprimă, pe de o parte, dorința arzătoare a românilor moldoveni de a se uni cu frații lor din Țara Românească, iar, pe de altă parte, se afirmă că „Unirea Principatelor... este firească și legitimă".

8 octombrie 1857. Se desfășoară, la București, o ședință a Adunării Ad-hoc din Țara Românească, în timpul căreia se discută pe larg despre dorința locuitorilor din Principat de a se uni cu cei din Moldova frățească. În procesul verbal întocmit în cadrul ședinței s-a făcut următoarea apreciere: „Națiunea Română recunoaște că Unirea amândurora Principate într-un singur stat ar da o chezășuire dezvoltării lor".

5 ianuarie 1859. Într-un entuziasm de nedescris, în cadrul adunărilor elective din Moldova, colonelul Alexandru Ioan Cuza este ales ca domn al acestui Principat. Exprimându-și marea sa bucurie și a tuturor românilor din spațiul românesc față de decizia alegătorilor moldoveni, Mihail Kogălniceanu a rostit următoarele cuvinte în numele Adunării Elective: „După 154 de ani, Moldova a intrat în vechiul său drept..., dreptul de a-și alege, de capul său, domnul". Referindu-se apoi la domnitorul ales pe tronul Moldovei, a spus, printre altele: „Alegându-te pe tine domn în Țara noastră, noi am dorit să arătăm lumii ceea ce Țara dorește: la legi noi, om nou".

8 ianuarie 1859. În ziarul *Steaua Dunării* se publică un articol substanțial în care se elogiază bucuria românilor moldoveni și munteni și a altor români trăitori în străinătate prilejuită de alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei. În articol se consemnează, printre altele: „Înălțarea pe tronul Moldovei a preînălțatului Alexandru Ioan Cuza este astăzi în ochii tuturor românilor, în ochii Europei și ai lumii întregi, dovada supremă că Unirea Principatelor este singura viață cu care românii trăiesc. Astăzi fericirea românilor este Unirea Principatelor."

24 ianuarie 1859. În contextul entuziasmlui popular, în urma votului exprimat, Adunarea Electivă de la București anunță pe toți românii din cele două Principate că Alexandru Ioan Cuza a fost ales și ca domn al Țării Românești, de fapt ca domn al ambelor Principate Române. Evocând și elogiind acest fapt în numele Adunării Elective de la București, deputatul și omul de cultură Vasile Boerescu a spus: „Această zi este cea mai mare ce au văzut românii în analele istoriei lor".

11 decembrie 1861. Domnitorul Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza, se adresează națiunii române printr-o Proclamație specială, în cuprinsul căreia se referă la Unirea Principatelor. În acest document istoric se consemnează, printre altele: „Unirea este îndeplinită; națiunea română este întemeiată..., recunoscută de Înalta Poartă și de Puterile Garante... Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie."

29 iunie 1866. Adunarea Electivă de la București, care de fapt juca rolul de Parlament al țării, a adoptat prima Constituție a României. În cuprinsul Legii fundamentale a României, la titlul întâi, intitulat *Despre teritoriul României,* se consemnează următoarele: „Principatele Unite ale României constituie un singur stat indivizibil, sub denumirea de România". În titlul VI al Constituției, în articolul 125, se află înscrisă această consemnare: „Orașul București este capitala statului român și reședința guvernului..."

6 august 1867. În ziarul *Românul,* care reprezenta o publicație de excepție din România, se publică o apreciere foarte interesantă făcută de către politicianul Alexandru Papiu Ilarian referitoare la ecoul pe care l-a avut Unirea Principatelor în Transilvania. Reproducem doar o frază din spusele acestuia: „Români din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc".

1880. În mai multe publicații din România apare textul cântecului patriotic intitulat *Pe-al nostru steag,* pe versurile lui Andrei Bârseanu și cu muzica lui Ciprian Porumbescu. În acest cântec se folosește pentru prima dată în istoria românească, în scris, sintagma „România Mare". Redăm câteva versuri semnificative: *Pe-al nostru steag e scris Unire,/ Unire-n cuget și-n simțiri,/ Și sub măreața lui umbrire,/ Vom înfrunta orice loviri.// Trăiască România Mare,/ Cu Bucovina și Ardeal,/ Lățind cu falã-a ei hotare,/ Pe moștenirea lui Traian.*

16 februarie 1883. În revista *Dacia viitoare* se publică articolul intitulat *România față în față cu principiul naționalităților,* în cuprinsul căruia se vorbește în mod expres despre dezideratul înfăptuirii unității noastre naționale. Reproducem două extrase: „Voim Dacia așa cum fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie românească"; „Străbunii noștri ne-au conservat limba și pământul strămoșesc; părinții noștri, generația care se duce, au făcut Unirea, independența și mult au lucrat pentru libertate. Acum e rândul nostru, nouă ne e dat a completa unitatea națională", adică a face România Mare.

→

Centenarul Marii Uniri

14 aprilie 1884. În ziarul *Tribuna* de la Sibiu, organul de presă al mișcării naționale a românilor din Transilvania, încep să se publice articole dedicate expres înaltului deziderat național al unirii Transilvaniei cu România. Pe frontispiciul publicației era înscris următorul motto: „Soarele nostru de la București răsare".

17 decembrie 1890. Ia ființă, la București, „Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor". Liga își propune ca prin activitatea sa să acționeze și să lupte în direcția înfăptuirii unității politico-statale a românilor de dincoace și de dincolo de lanțul Carpaților, adică pentru înfăptuirea României Mari. În cadrul ligii au desfășurat o bogată și rodnică activitate o seamă de personalități de primă mărime din spațiul românesc, printre care s-au numărat Nicolae Iorga, A.D. Xenopol, Vasile Pârvan, Victor Babeș, V.A. Urechia și mulți alții.

1910. S-a ridicat în Iași o impresionantă statuie a domnitorului Alexandru Ioan Cuza. Pe monument se află înscrisă următoarea inscripție: „Cuza Vodă a creat Unirea și în scurta lui domnie de șapte ani a pus fundamentul statului român".

15 februarie 1915. Din inițiativa membrilor din conducerea „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor", a avut loc o amplă întrunire populară, unde participanții au manifestat pentru înfăptuirea cât mai grabnică a României Mari. La întrunire au participat mii de oameni, printre care și numeroși oameni politici și de cultură: Octavian Goga, Nicolae Filipescu, Take Ionescu, Vasile Lucaci, Barbu Ștefănescu Delavrancea și alții. Din piepturile mulțimii s-au făcut auzite de multe ori, lozinci precum: „Vrem România Mare!", „La fapte!", Trăiască România Mare!", „Ura, ura, să trăiască România cea regească!"

15 august 1916. Cu ocazia intrării României în Primul Război Mondial, socotit de către români a fi *războiul de reîntregire națională,* regele Ferdinand s-a adresat poporului și oștirii sale printr-un amplu Manifest. Referindu-se în mod expres la dorința arzătoare a românilor pentru făurirea României Mari, la începutul manifestului se spuneau următoarele: „Pentru neamul nostru, el (n.n., războiul) a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirii lui".

17 august 1916. În urma pătrunderii victorioase a trupelor române dincolo de Carpați, poetul Octavian Goga publică un articol de excepție, din care reluăm un mic fragment: „Carpații, care ne separau în două, care ne încercuiau în mijloc ca o chingă de fier, Carpații nu mai sunt. Oștirea română i-a mutat în țara românească."

5 martie 1917. Din inițiativa unui grup de militari români ai fostei armate austro-ungare care căzuseră prizonieri la ruși și se aflau în lagărul de la Darnița, de lângă Kiev, se întocmește o declarație-angajament, prin care ostașii români și-au exprimat dorința și hotărârea de a se încadra cât mai repede cu putință în armata română și a lupta apoi pentru eliberarea Țării și reîntregirea ei. Iată un scurt fragment din acea declarație: „Noi, ofițerii, gradații și soldații de neam, jurăm pe onoare și pe conștiință, că voim să luptăm în armata română, pentru dezrobirea ținuturilor noastre românești de sub dominația Austro-Ungară și pentru unirea lor la România". În ziua de 5 martie 1917, în lagărul de la Darnița s-a constituit un comitet al prizonierilor români care avea ca menire principală să-i organizeze pe doritori într-o structură militară care să se încadreze în armata română și să lupte efectiv pentru alungarea trupelor inamice de pe teritoriul țării și reîntregirea patriei. Acea structură militară a primit denumirea de „Corpul Voluntarilor Români" și a fost recunoscut de Ministerul de Război al României.

24 ianuarie 1918. În ziarul *România Nouă* care apărea la Chișinău se publică documentul intitulat „Chemarea adresată de Comitetul Central al Studenților români din Basarabia către tineretul basarabean", în cuprinsul căruia tineretul și studenții sunt chemați la luptă activă pentru unirea Basarabiei cu Patria-mamă. Iată câteva prevederi din acea chemare: „Basarabia noastră este țară românească... Noi socotim că mântuirea neamului nostru este în unirea tuturor fiilor într-o singură țară... Noi vrem o Românie a tuturor românilor."

27 martie 1918. În conformitate cu dorința arzătoare a românilor basarabeni ca Basarabia să se unească cu Țara-mamă, România, Sfatul Țării de la Chișinău hotărăște unirea Basarabiei cu România. În Proclamația întocmită cu această ocazie se consemnează în mod explicit: În numele poporului basarabean, Sfatul Țării declară: „De azi înainte și pentru totdeauna, Basarabia se unește cu mama sa, România". În partea de încheiere a Proclamației este scrisă această lozincă: „Trăiască Unirea Basarabiei cu România, de-a pururea și totdeauna!"

27 aprilie 1918. Din inițiativa unui mare număr de români care se aflau la Paris, se constituie „Comitetul Național al românilor din Transilvania și Banat". Membrii săi, care la început aveau în fruntea lor, ca personalitate marcantă, pe Traian Vuia, iar apoi pe dr. Ioan Cantacuzino, și-au propus „să militeze activ pentru independența Transilvaniei și unirea ei cu Țara-mamă".

6 iulie 1918. Din inițiativa unor personalități politice și culturale românești aflate în Franța, printre care s-au numărat Octavian Goga, Take Ionescu, Vasile Lucaci, Ioan T. Florescu, dr. Constantin Anghelescu, se constituie la Paris „Consiliul Național al Unității Române". În actul de constituire se arată că menirea Consiliului este de a fi „exponent și apărător al intereselor poporului român în străinătate" și de a milita și lupta „pentru făurirea României Mari".

14 octombrie 1918. În Bucovina, la Cernăuți, în cadrul „Adunării Constituante", ia ființă „Consiliul Național", format din 50 de membri din toate județele și păturile sociale. Președinte este ales Iancu Flondor. Membrii săi și-au propus ca imediat să militeze și să lucreze în vederea împlinirii dorinței firești și arzătoare a Unirii Bucovinei cu România.

18 octombrie 1918. La Budapesta se constituie „Consiliul Național Român Central" alcătuit din numeroase personalități române care militau și acționau pentru unirea Transilvaniei cu România. Menirea declarată a membrilor acestui Consiliu era aceea „de a lucra cu intensitate sporită, cu hotărâre de neclintit, pentru unirea Transilvaniei cu Patria-mamă, România". Printre membrii marcanți ai Consiliului s-au numărat: Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Ștefan Cicio Pop, Aurel Vlad, Alexandru Vaida Voievod, Tiron Albani, Ion Flueraș, Ion Jumanca și alții.

8 noiembrie 1918. În ziarul *Românul* se publică Hotărârea Marelui Sfat Național Român din Transilvania și Ungaria, organism înființat în România în vederea coordonării acțiunilor prin care se viza făurirea României Mari, document istoric în care se hotărăște convocarea unei Mari Adunări Naționale. Aceasta avea menirea să decidă unirea tuturor teritoriilor românești. Iată câteva extrase din acea hotărâre: „Istoria ne cheamă la fapte... Suntem convinși că în afară de cei care vor reprezenta toate păturile sociale ale națiunii la această istorică adunare, unde se va hotărî soarta neamului nostru pentru vecie, se va prezenta însuși poporul românesc în număr vrednic de cauza mare și sfântă... Fii tare, neam românesc, în credința ta, căci iată, se apropie ceasul mântuirii tale!"

15 noiembrie 1918. În Bucovina, la Cernăuți, se desfășoară „Congresul General al Bucovinei", în cadrul căruia participanții hotărăsc, în numele tuturor confraților lor români bucovineni, „unirea necondiționată și pentru totdeauna a Bucovinei cu România". Unul dintre ultimele articole ale moțiunii adoptate cu acest prilej stabilește „Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colăcin și Nistru cu România".

1 decembrie 1918. Se desfășoară la Alba Iulia Marea Adunare Națională, în urma căreia, peste 100.000 de participanți veniți din toate zonele României, în special din Transilvania și Banat, adoptă istorica hotărâre de *Unire a Transilvaniei cu Țara-mamă și cu celelalte provincii surori (Basarabia și Bucovina).* În cadrul istoricei întruniri naționale, printr-o proclamație specială, participanții hotărăsc prin vot deschis și aproape în unanimitate unirea tuturor provinciilor românești cu România. În articolul I al Rezoluției adoptate atunci se consemnează următoarele: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul și la întregul teritoriu cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre." În ultimul articol al Rezoluției (al IX-lea) se arată cine va urma să conducă de îndată treburile României întregite: „Pentru conducerea mai departe a afacerilor Națiunii Române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărește instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română, oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiile pe care le află necesare în interesul națiunii."

29 decembrie 1919. În Parlamentul României Mari se votează și se adoptă, prin vot majoritar, mai multe legi referitoare la ratificarea Unirii cu România a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei și Banatului.

4 iunie 1920. Se semnează în Franța, în palatul de la Versailles (Marele Trianon), Tratatul de Pace dintre Puterile Antantei (16 state aliate, printre care și România) și Ungaria, stat învins în Primul Război Mondial, în calitate de stat succesor al Imperiului Austro-Ungar. Este un document de importanță istorică pentru țara noastră, pentru că în el se recunoaște pe plan internațional Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România.

15 octombrie 1922. La Alba Iulia, în orașul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, se desfășoară ceremonialul încoronării regelui Ferdinand I, zis și Întregitorul, și a reginei Maria. Cu acel prilej, s-a bătut și o medalie jubiliară. Piesa reprezintă pe avers chipul regelui, înconjurat de o ghirlandă din frunze de laur, iar circular acest înscris: „Ferdinand, Regele României și Maria Regină". Pe reversul medaliei se află înscrisă următoarea înscripție: „Întâiul rege al tuturor românilor, încoronatu-s-a la Alba Iulia în 15 X 1922".

26–27 martie 1923. În Parlamentul României se discută și se adoptă Constituția României întregite. În titlul I al noii legi fundamentale a țării, intitulat „Despre teritoriul României", sunt consemnate următoarele prevederi:

Art. 1. Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil.

Art. 2. Teritoriul României este inalienabil. Hotarele statului nu pot fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi.

Art. 3. Teritoriul României nu se poate coloniza cu populație de gintă străină.

Art. 4. Teritoriul României, din punct de vedere administrativ, se împarte în județe, județele în comune.

În titlul VI al Constituției, denumit „Dispoziții generale", sunt consemnate prevederi speciale referitoare la drapelul României, la reședința Guvernului și la limba oficială a României întregite:

Art. 124. Culorile drapelului României sunt: Albastru, Galben și Roșu, așezate vertical.

Art. 125. Reședința guvernului este Capitala Țării.

Art. 126. Limba românească este limba oficială a statului român.

Bibliografie

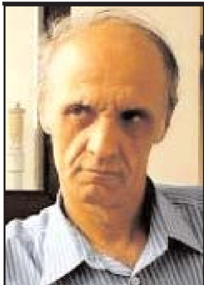
1. Florian Tucă, Nicolae Ionescu, Romulus Raicu, *2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc. Repere cronologice,* vol. I și II, București, 2000.

2. Florian Tucă, Nicolae Ionescu, Romulus Raicu, *Epopeea anilor 1916–1918. Războiul pentru făurirea României Mari,* București, 1989.

3. Ion Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale,* București, 1996.

Centenarul Marii Uniri

Cele trei recuceriri ale Transilvaniei

Emanuel BĂDESCU

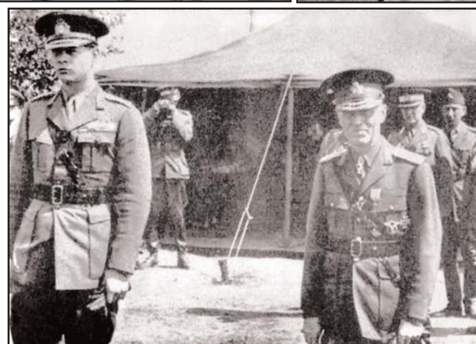
Înaintea oricărui comentariu, remarc un aspect subliniat doar în textele de istorie considerate excesiv de naționaliste, din care motiv istoricii autodeclarați serioși l-au ignorat sau estompat: locuitorii români din Țara Românească, Transilvania și Moldova se simțeau frați prin limbă, port, tradiții, istorie, cultură și religie. Este mult mai important decât exprimarea dorinței de a fi uniți oficial și de a fi conduși de un singur voievod român.

Fără dubii, acest aspect era cunoscut și de Mihai Viteazul, de la negustorii care îndeplineau și misiuni informative, de la oamenii bisericii și din corespondența diplomatică. Nu întâmplător s-a servit de ei. Se mai ignoră un adevăr: atât înainte cât și în timpul domniei sale, cele trei principate își uniseră de multe ori forțele contra Imperiului Otoman. În 1595, de pildă, a câștigat bătăliile de la Călugăreni și Giurgiu ajutat de principele Transilvaniei, Sigismund Bathory, și de voievodul Moldovei, Ștefan Răzvan! Probabil că atunci a întrevăzut posibilitatea realizării unirii celor trei principate, iar tratatul de alianță antiotomană încheiat în 1598 cu împăratul Austriei a însemnat pentru el și altceva, anume că drumul către unire era din ce in ce mai aproape. Din documentele referitoare la persoana sa și la actele sale, inclusiv cele din fabuloasa lucrare *Bizanț după Bizanț* datorată lui Nicolae Iorga, rezultă că marele voievod cocheta chiar cu ideea de bazileu, rang la care ar fi avut dreptul prin mama sa, principesa Theodora Cantacuzino, sora marelui ban Ioan Cantacuzino. (După „săvârșirea zilelor drag fiului mieu Mihai Voevod”, aceasta s-a călugărit cu numele Teofana la Mănăstirea Cozia!) În acest caz, unirea ar fi produs un Regat al Daciei (idee preluată imediat de familia ardeleană Rákóczi), din care ar fi pornit ulterior războiul de refacere a Imperiului Bizantin. Și grecii și sârbii și bulgarii, arăta Iorga în lucrarea menționată, i s-au adresat ca unui bazileu! O remarcă: în 1594 papa Clement al VIII-lea l-a invitat să intre în Liga Sfântă. Concluzia e una singură: ca urmaș pe linie maternă al Cantacuzinilor bizantini, fusese acceptat în Liga Sfântă de papa Clement, care l-a numit „cavaler al lui Christos și apărător al Creștinătății” și nu ca un oarecare voievod valah, care, oricât de brav, nu ar fi avut ce căuta printre împărații și regii catolici. Lupta propriu-zisă pentru unire, acest prim pas către gloria europeană, a început din 1599, atunci când s-a proclamat voievod al Transilvaniei, după ce reușise să îl învingă pe principele Andrei Bathory. Continuându-și planul, greu de imaginat că nu avea unul chiar ca aventurier, cum este taxat astăzi de adversarii românilor, în mai 1600 Mihai va cuceri și Moldova. *Cele trei Țări Române aveau un singur conducător: Mihai Viteazul. Era prima lor unire din istorie,* indiferent dacă scopul a fost național, bizantin sau, în mod absurd, o aventură. În definitiv, pentru români doar actul contează. Lui, acestui act, i se datorează cuvântul *Reîntregire,* folosit de români între 1914-1920, în detrimentul termenului Întregire (susținut astăzi de unii). Pentru a sublinia Unirea, însuși Mihai s-a intitulat în acte „Domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei”!

Nici a doua unire nu a fost întâmplătoare, ci, dimpotrivă, rodul unor acte politice prealabile și îndelung gândite. Regele Ferdinand I a ajuns la conducerea Țării într-un moment foarte delicat, opinia publică cerând participarea la războiul declanșat de Austria și Germania alături de Franța și, implicit, de Antanta. Dar, în ciuda eforturilor de înarmare și de organizare a armatei ale fostului suveran, Carol I, România nu era pregătită pentru un conflict de amploare europeană. Totuși, după finalizarea unor discuții anevoioase cu tabăra Antantei, Ion I.C. Brătianu a reușit să încheie un tratat politic ce promitea dobândirea teritoriilor Transilvania, Crișana, Banatul și Bucovina, deținute de Imperiul Habsburgic, și o convenție militară prin care România, la 14/27 august 1916, după doi ani de neutralitate, a declarat război Imperiului Habsburgic. Planul românilor era simplu: eliberarea Transilvaniei și organizarea defensivei pe frontul dinspre Bulgaria. Cum se prevăzuse, atacurile desfășurate cu succes de români în Transilvania i-a determinat pe germani să transfere o parte din armată de pe frontul francez pe frontul transilvănean. Românii își făcuseră datoria, însă doar ei! Contraatacul Puterilor Centrale a fost organizat de feldmareșalul August von Mackensen, care a coordonat o armată formată din trupe germane, bulgare și otomane pe frontul din Dobrogea. Din cauza faptului că generalul Sarrail nu a atacat dinspre Macedonia și că Rusia nu a trimis la timp forțele militare promise pentru

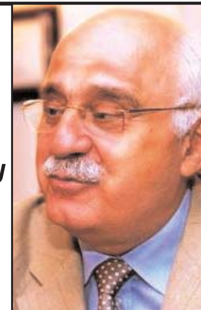
apărarea Dobrogei, Armata Română a suferit înfrângerea de la Turtucaia. Consecințele acestor întârzieri ale ajutorului promis de Aliați nu s-au lăsat așteptate. După o ultimă rezistență pe Argeș, Capitala nemaiputând fi apărată, s-a decis refugierea în Moldova. Acolo, în prima parte a anului 1917, s-a desfășurat o intensă activitate de reorganizare a armatei romane, de care generalul Henry Mathias Berthelot s-a ocupat personal. În 1917, Armata a II-a, comandată de generalul Averescu, a declanșat cu succes ofensiva de la Mărăști, punctul culminant fiind atins în 6/19 iulie 1917 la Mărășești, unde Armata I, condusă de generalii Eremia Grigorescu și Constantin Cristescu, a oprit ofensiva declanșată de Mackensen. O nouă ofensivă germano-austro-ungară a fost înfrântă de armata româno-rusă condusă de generalii Cristescu și Zurikof la Oituz. *Românii aveau dreptul să viseze la unire, mai corect spus, la Reîntregire, marele nume al lui Mihai Viteazul fiind pe buzele tuturor ca simbol național, atunci înființându-se și ordinul militar care îi purta gloriosul nume.* În 1918, Basarabia și Bucovina, părți ale Țării Moldovei cucerite de Mihai Viteazul, au optat pentru unire, la fel și transilvănenii la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie, când Familia Regală, însoțită de generalul Berthelot, revenea în Capitală. În plus, pentru a nu mai fi pusă în discuție unirea cu ținuturile românești din fostul Imperiu Habsburgic, Armata Română a cucerit în 1919 Transilvania și a intrat în Budapesta. Pacea de la Trianon a ținut seama de tratatul lui Brătianu, de voința de unire a populației daco-române majoritare, care era conformă și cu principiul de autodeterminare națională lansat ulterior de președintele Wilson, consfințind totodată și *a doua cucerire militară a Transilvaniei.*

A treia recucerire a Transilvaniei (implicit a Crișanei și Maramureșului) s-a desfășurat în urma actului de la 23 august 1944, după cum pierderea unei părți din Ardeal, a Crișanei și Maramureșului s-a datorat pactului Molotov-Ribbentrop încheiat la Moscova în ziua de 23 august 1939, nicidecum lui Carol II, până atunci Rege al unei Românii Mari lipsite de griji. Distrugerea țării a început prin ocuparea Basarabiei, a Nordului Bucovinei și Herței de către sovietici, urmată de Diktatul de la Viena și de cedarea celor două județe dobrogene Durostor și Caliacra, plus Silistra, bulgarilor susținuți de nemți și de ruși. Alegerea, fără să se consulte cu nimeni, a taberei germane de către generalul Antonescu, a fost cu totul nefericită, ignorând atât tradiționala alianță cu Franța și Anglia, care nu erau aliate atunci ale Rusiei Sovietice, cât și intervenția obișnuită și decisivă a SUA alături de Marea Britanie. Vreme de trei ani, Antonescu a sperat într-o reparație absurdă: că Hitler, care sfărâmase o parte din ceea ce se obținuse „pe vecie” la Trianon, își va recunoaște eroarea și o va repara. Altceva decât promisiuni verbale nu a obținut și nici nu ar fi obținut! În definitiv, Ungaria lui Horthy participa la război și, prin urmare, avea drept la recompense teritoriale, vizând chiar o Ungarie Mare... Când, după victorii succesive asupra armatelor germane și române, Armata Roșie a pătruns dincoace de Prut, Antonescu a riscat însăși existența României, propunând o rezistență fără sorți de izbândă, pe care Stalin o aștepta cu sufletul la gură. Din fericire, actul de la 23 august 1944 a salvat România de la cucerirea visată de trei secole de ruși, iar prin întoarcerea armelor contra Germaniei și Ungariei, a făcut posibilă recuperarea teritoriilor cedate de Hitler Ungariei. O recuperare, a treia în ordine cronologică, obținută cu arma în mână și cu jertfe umane, pe care ostașii români, prin victoria de la Carei, au închinat-o salvatorului țării, Regele Mihai I, cel botezat cu numele Primului Întregitor și singurul înfăptuitor al actului de la 23 august. A fost, repetăm, *cea de a treia recucerire a Transilvaniei,* care, însă, nu mai avea comun cu Trianonul decât revenirea unor teritorii pierdute temporar în frontierele vestice stabilite atunci.

În încheiere, un semnal de alarmă. Este de observat cvasieliminarea istoriei naționale din învățământul preuniversitar, în paralel cu denigrarea lui Mihai Viteazul și cu o ciudată mișcare politică de creare a unei forțe central-europene aproximativ pe fruntariile Imperiului Habsburgic, ignorându-se drepturile istorice ale națiunii române și Păcile de la Paris din 1919-1920 și 1947 semnate și de cei care, de trei decenii, se zbat, cu o stranie complicitate a unor așa-zisi români, să sfărâme România, până una-alta economic, comparația cu „epoca de aur” dând la iveală o situație apocaliptică și imposibil de explicat logic. Vorbind de complicitatea internă, sunt câteva întrebări cărora nu le-am găsit un răspuns mulțumitor. De ce transportul feroviar, cel mai rapid și ieftin pentru legături la distanță pe teritoriul național, este falimentat? De ce se tot amână construirea de autostrăzi între regiunile istorice? De ce Moldova de dincoace de Prut este adusă treptat la același nivel de dezvoltare cu ținutul de dincolo de Prut? Se dorește, cumva, și o Moldovă Mare? Ce fel de creștere economică e aceea care se bazează pe distrugerea pădurilor de către firme străine provenind din țări păduroase? În trecut, codrul era frate cu românul. În fine, mai este de remarcat tendința creării unui partid unic. Sunt, toate, abateri grave, atât față de dreptul internațional, cât și de la istoria românilor, a celei mai blânde și tolerante națiuni europene, care nu a procedat la epurare etnică sau la deznaționalizare (a se consulta în acest sens cărțile cu abonații telefonici), precum celelalte națiuni de pe continent.

Unificarea legislativă, temei al unității naționale (II)

Mircea DUȚU

3. O dezbatere națională: ce fel de unificare? În prelungirea acestei poziții academice și pentru nuanțarea sa, după nouă ani de la desăvârșirea statului național unitar și constatarea că 1927 fusese „anul tribulațiilor unificării noastre legislative", la începutul lui 1928 s-au declanșat în presa juridică românească ample dezbateri naționale asupra acestui obiectiv fundamental al societății românești a timpului. Într-adevăr, după o serie de încercări și experiențe, se constata alarmist faptul că „Poporul român este preocupat de dezastrul acestei unificări, care i-a distrus întreaga lui justiție. Nu mai avem legi, nu mai avem tribunale, nu mai avem justiție, pentru că nepriceperea și pripeala noastră în această operă mare a făcut din unificarea legislativă un ghem de ață fină, cu care s-a jucat o legiune de pisici." Totul era văzut sub semnul urgenței, al imposibilității perpetuării situației, iar soluțiile avansate rămâneau împărțite.

Pornind de la atari concluzii, Dem. I. Dobrescu, președintele Uniunii Avocaților din România, inaugura, prin chiar editorialul din 1 ianuarie 1928 din primul număr al acelui an al *Curierului Judiciar,* al cărui director era, dezbaterile și formula poziții teoretice nu lipsite de discuții, dar și de disperarea impasului la care se ajunsese în materie.

Adept al axiomei că pentru o unificare legislativă se cer capacități profesionale excepționale (invocându-se chiar spusele lui Fr. Bacon potrivit cărora „secolul care ar fi capabil să dea un cod de legi, ar fi un secol inteligent" și, prin parafrazare, susținându-se că „generația care ar putea să scoată un cod unic dintr-un amalgam de legislații variate ar fi generația genială") și colaborarea „tuturor oamenilor de știință socială generală și specială", autorul constata că „la noi s-au pus la contribuțiune numai juriștii și dintre juriști mai mult magistrați și dintre magistrați cei din Vechiul Regat", prin natura lor tradiționaliști, în timp ce opera de unificare ar fi cerut un „spirit îndrăzneț, larg, cu multă cultură sociologică", ceea ce transformase totul „într-o simplă comparație de texte și într-un simplu aranjament de controverse".

O atare lipsă de preparare științifică ar fi condus astfel „la soluția universală cu care se dezleagă ușor toate problemele grele", cea a „șovinismului judiciar al lui Thibaud" și ignorarea totală a „științei juridice și sociale a lui Savigny", conform căreia o lege nu este o operă arbitrară, ci un fenomen social real, o plantă care trebuie să aibă rădăcini adânci în spiritul poporului pentru care se legiferează, iar o codificare nu trebuia să fie o operă pripită. Distingând faptul că în dreptul privat legislația latină ar reprezenta spiritul juridic formal (care lucrează cu ficțiunile juridice, îngrădește pe judecător la urmărirea formelor și ca reprezentat al societății joacă un rol de arbitru), iar legislația engleză, germană și, într-o oarecare măsură, cea rusă ar încarna spiritul juridic moral (care face din judecători un reprezentant al „interesului general", în numele căruia poate ridica din oficiu toate chestiunile necesare triumfului dreptății), se ajungea la concluzia că e greu să se realizeze o opțiune fermă și se prefera să se lase timpul să decidă.

Din perspectiva unor asemenea delimitări și aprecieri se propunea un „program" cu patru obiective: a) respingerea „șovinismului judiciar" care ar presupune generalizarea dreptului Vechiului Regat, ce nu ar corespunde nici spiritului intern, nici celui al nevoilor provinciilor și nici spiritului juridic mondial; b) este nevoie de timp îndelungat pentru studierea spiritului juridic al fiecărei provincii și o legiferare pe măsură; c) unificarea legislativă trebuia făcută de juriști din toate provinciile pentru tehnica judiciară și din specialiștii în știința oricărui fenomen social; d) până la unificarea legislativă definitivă, opera de aplicare a legilor trebuia lăsată pe „mâna unor magistrați aleși și bine plătiți", inconvenientele pluralității legilor fiind compensate cu aplicarea lor de o magistratură superioară.

Ca o reacție la punctele de vedere exprimate de Dem. I. Dobrescu și cu aprecieri proprii asupra temei, C. Xeni (*Problema unificării legislative. Reflexii asupra articolului D-lui Dem. I. Dobrescu, Curierul Judiciar,* 15 ianuarie 1928) respingea de plano concluzia că spiritul juridic latin nu corespundea nici cu spiritul poporului nostru, nici spiritului timpului respectiv. Bănuind în tentativa de „denigrare" a unificării legislative și încrederea în spiritul moral (?) germano-austriaco-maghiar „vreun interes politic de partid ardelean" (Dem. I. Dobrescu era membru PNȚ), autorul pornește de la faptul că o asemenea problemă nu trebuia rezolvată „numai de comisii mixte de avocați și magistrați, nici de savanți", legislația nefiind în primul rând o problemă de erudiție, ci una de înfăptuire cu participarea „oamenilor politici, a spiritelor clare și cuminți, practice și hotărâte".

Ea se impunea a purcede „înainte de orice și mai presus de orice" de la „principii de ordin politic și național".

Din această generoasă perspectivă, opera legislativă de unificare trebuia inspirată „mai întâi de nevoile superioare ale existenței neamului, ca *neam unificator și unitar,* iar nu de la speculațiuni metafizice interminabile care zăpăcesc spiritele și zădărnicesc realizarea operei". Era dat ca exemplu, în acest context, celebrul Cod Napoleon, care nu a fost întocmit de „cei mai mari cărturari filosofi juridici ai timpului… ci de juriști practici, dublați de oameni politici"! Invocând părerile autorizate ale lui A. Rădulescu, D. Alexandresco ori G. Buzdugan, el argumentează superioritatea Codului francez asupra celui austriac și potrivirea lui pentru realitățile românești. În consonanță cu atari aprecieri, se concluziona că „mijlocul cel mai potrivit pentru unificare este introducerea legislației din Vechiul Regat în noile teritorii", soluție dictată de o sumă de considerente juridice, politice și naționale.

O operă de unificare care durează prea mult vădește o slăbiciune națională; interesele locale trebuie să se plece în fața acesteia și să accepte interesul național; chiar cu defecte, o legislație unificată e preferabilă uneia fragmentate, întemeiate pe tradiții istorice diferite. Așadar, C. Xeni, discipol al lui Take Ionescu, conchidea că era nevoie de o operă de unificare cu caracter latin, una care, „din punct de vedere al unității sufletești, întrece în importanță valoarea pur juridică a problemei".

În această amplă și importantă dezbatere națională, „părerile juriștilor din Ardeal" au fost sintetizate și exprimate în primul rând de jurisconsultul clujean dr. Ștefan Laday în articolul *Problema Unificării Legislative* (publicat în *Curierul Judiciar* din 5 februarie 1928). Se accepta ca teză generală că baza unificării dreptului civil în România reîntregită trebuia să fie Codul civil din Vechiul Regat, sub rezerva păstrării instituției cărților funciare, „baza proprietății și creditului întreg", care reprezenta un progres juridico-practic indiscutabil câștigat definitiv pentru această provincie românească alipită. Cu asemenea precizare, concluzia era clară: nu era nimic mai firesc decât unificarea în baza Codului francez de la 1804. Se dezvolta astfel o redutabilă și convingătoare pledoarie în favoarea acestui cod „care a transformat dreptul civil feudal într-un drept democratic, a creat bazele sigure pentru egalitatea cetățenilor, pentru libertatea individuală și socială, pentru dobândirea pământului și în general pentru structura economiei și dreptului… el a transformat într-o realitate vie visurile marilor filantropi, le-a dat viață și eficacitate, contribuind astfel la crearea întregii noastre societăți moderne".

Un alt argument în susținerea unui atare punct de vedere era acela că, în mod cert, „o națiune care a acceptat odată Codul Napoleon, nu poate să-l mai abandoneze decât în cazul când, din puterile sale proprii, poate crea un alt cod, mai bun, mai complet și mai potrivit stării sale politice, morale și economice". Ori, un atare demers ar fi cerut mult timp, cel puțin 25 de ani, aprecia distinsul jurisconsult, ceea ce România vremii nu-și putea permite, mai ales având în vedere condițiile socio-politice concrete și conjunctura internațională aferentă.

Într-o asemenea situație, era oare de ales între codurile civile francez și austriac? Răspunsul se impunea a fi nuanțat, dar rămânea unul singur: „dacă ținem socoteală de tradițiile, simpatiile și situația politică a poporului român, nu putem alege decât Codul Napoleon". Ambele aveau aceeași valoare doctrinară și practică. Superioritatea codului austriac privea numai măreția cărților funciare, în timp ce cel francez se situa deasupra sa prin faptul că jurisprudența îl completase și modernizase admirabil.

Se mai remarca apoi un aspect important: supralicitarea nefondată de către regățeni a (pretinsei) diferențe legate de „spiritul latin", ambele coduri în discuție fiind produsul acestuia, în condițiile în care chiar și cel austriac „n-a luat aproape nimic din dreptul german, fiind, în realitate, bazat în întregime pe dreptul roman". Așadar, numai instituția cărților funciare avea altă origine, impusă din rațiuni practice ulterioare, respectiv cerința marilor capitaluri de a da bază sigură creditului, fiind instituite astfel registrele funciare.

În numele juriștilor ardeleni, dr. Ștefan Laday concluziona că „îndată ce este cert că nu putem alcătui în scurt timp un cod propriu, nu ne rămâne alt expedient, decât să întindem în tot Regatul, după o revizuire temeinică, Codul civil din Vechiul Regat". Și aceasta, „Nu pentru că e mai «latin» sau «mai bun» decât celelalte sisteme de drept civil, ci pur și simplu că România trăiește de 60 de ani sub regimul lui și este mai firesc ca populația părților alipite să se conformeze codului din Vechiul Regat, decât ca sâmburele țării să se supună unor legi particulare".

În favoarea acestei teze se invoca și un argument de drept comparat: faptul că în toate țările succesoare fostei monarhii austro-ungare „s-au instituit comisiuni, se adună material și se fac lucrări în vederea unificării legislației; nicăieri nu s-a putut ajunge la o soluție a problemei, tocmai pentru că nu-i așa de lesne".

În fine, ca un fel de sinteză și concluzii generalizatoare, intervenția avocatului ardelean devenit regățean, Valeriu Roman (*Asupra unificării legislative*, în *Curierul Judiciar* din 25 martie 1928), aducea un plus de moderare în înțelegerea subiectului. Adoptând teza lui A. Rădulescu în privința necesității unificării – întemeiată pe ideea unității naționale și cea a durabilității statului român –, acesta exprima, într-o analiză proprie, teza privind modul cum aceasta trebuia îndeplinită. Astfel, pornindu-se oarecum de la constatările lui Dem. I. Dobrescu privind existența unor „spirite juridice" diferite în marile provincii istorice românești, el ajungea la consecințe diferite în privința perspectivei de realizare a unificării legislative. Referitor la mentalitatea juridică din ținuturile aferente ocupației austro-ungare, se constata că acolo concepția *statului juridic* ar fi admis prevalarea „dreptății materiale", reducându-se la minimum formalitățile.

Centenarul Marii Uniri

Numai că românii din această regiune și-au format o idee proprie asupra dreptului, care nu era fidela reoglindire a mentalității juridice a stăpânitorilor, una care era dublă, una în fond și alta în formă, iar această parte a patrimoniului lor intelectual doreau să o aducă drept contribuție la opera de unificare legislativă.

În Vechiul Regat, întemeietorii statului modern și independent român, dându-și seama de spiritul „viu, expansiv, guvernat de patimi" al poporului, au găsit, în mod inspirat, în formalismul francez, „cea mai puternică garanție a echilibrului juridic, care este temelia tuturor statelor moderne". Puterea „disciplinatoare a formalismului legal" a fost cea mai potrivită soluție de modernizare a societății românești, iar abandonarea sa ar fi fost foarte grea și fără motive întemeiate.

În fine, vechea stăpânire țaristă s-a manifestat prin brutalitate, dreptul fiind mai mult o mască, o aparență a culturii occidentale. Așa se face că, în Basarabia, autoritatea dreptului a fost în așa măsură nesocotită încât cei oprimați nici nu s-au putut gândi să se încadreze ideii dreptului, această forță regulatoare a societății fiind numai o himeră, un izvor de nedreptăți sociale.

Așa că, „dușmănind ideea dreptului, au abandonat acest teren de știință și s-au atașat studiului sociologic", de aici extraordinara sensibilitate față de problemele sociale și aproape totala lipsă de interes față de problemele juridice. Desigur, aceste mentalități și practici nu existau în stare pură și nu se manifestau separat, fără influențe reciproce, ci cunoșteau importante aspecte intermediare.

Așa stând lucrurile, autorul se pronunța pentru soluția extinderii „așezămintelor juridice ale Vechii Țări, opera geniului de creațiune și de adaptare a românilor înaintași", ceea ce ar conduce la restabilirea continuității românești, dar acest fapt să se „producă metodic", „să se unifice deodată toate legiuirile, de drept substanțial și proceduri, din același domeniu juridic, dar să se mențină instituțiile juridice utile ale părților alipite, cu încadrarea lor corespunzătoare în noul sistem".

4. Rezonanțele practice ale dezbaterii.

În fața realităților juridico-sociale și având în vedere prioritățile timpului, în plan concret s-a acționat în mod eclectic, în sensul că s-a recurs, după caz, atât la metoda extinderii aplicării unor legi din Vechiul Regat, în noile teritorii alipite (cu meritul desfășurării rapide a actului de unificare, dar și dezavantajul că nu întotdeauna reglementarea extinsă era și cea mai bună), cât și la elaborarea unor noi acte normative, unice, care le-au înlăturat pe cele existente. Sub presiunea timpului, în afară de extinderea unei legi, s-a simțit nevoia să se recurgă și la metoda extinderii în bloc a unei importante părți a legislației românești în anumite provincii ale țării, care erau încă guvernate de legiuiri străine. Sub presiunea timpului, încă din 1926, ministrul Justiției, Th. Cudalbu, a decis introducerea în bloc a legilor Vechiului Regat mai întâi în Basarabia și, la cererea sa, A. Rădulescu a pregătit un ante-proiect de lege în acest sens, dar care totuși nu a ajuns în Parlament. Succesorul său, ziaristul Stelian Popescu, convins de necesitatea și urgența unificării, a adoptat și promovat aceeași opinie și a numit o comisie de înalți magistrați care a dat proiectului o formă definitivă. Într-o consistentă expunere de motive, s-a arătat starea anterioară a legislației în Moldova dintre Prut și Nistru, situația haotică de atunci, dovedită cu serioase anchete și rapoarte, cât și dorința aproape unanimă de unificare; de asemenea, erau combătute și înlăturate toate obiecțiile care puteau fi ridicate și se explicau și justificau propunerile făcute prin proiect.

În fine, se arăta că introducerea nu putea să producă tulburări în viața juridică a Basarabiei, pentru că legile care se extindeau nu erau prea diferite ca principii fundamentale ale dreptului care exista aici și care, în ciuda diversității sale, era român în mare parte. În orice caz, ceea ce se introducea era mai aproape de sufletul populației românești decât „zakonul" rus. Așa s-a procedat, mai întâi după zece ani de la Unire, prin Legea nr. 36 din 29 martie 1928 pentru extinderea în Basarabia a unor dispoziții din legislația Vechiului Regat (extinzându-se de la 1 iunie) – pe lângă dispozițiile introduse până atunci în vederea unificării – cu următoarele legi române: Codul civil, Codul de procedură civilă și Regulamentul pentru facerea și executarea hotărniciilor, rânduielile de procedură cuprinse în Codul comercial, precum și regulamentele lui, Legea asupra drepturilor proprietarilor rezultând din contractele de închiriere și de arendare, Legea pentru judecătoriile de ocoale și regulamentul ei, Legea pentru autentificarea actelor. Se mențineau însă în vigoare dispozițiile din legile locale referitoare la capacitatea femeii măritate, căutarea paternității, dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor, drepturile copiilor naturali și ale părinților lor, ca fiind superioare celor românești. Prin dispoziții tranzitorii, se reglementa situația notarilor publici existenți, această instituție fiind desființată prin lege, dar cu respectul drepturilor notarilor în funcțiune.

5. Continuarea procesului de unificare legislativă.

Deși în mod lent, lucrările de unificare au continuat, fiind marcate în concepția și ritmul de desfășurare și de opțiunile și apartenența miniștrilor de Justiție ai epocii. Astfel, C. Hamangiu (1869–1932), ministru de Justiție în perioada 18 aprilie 1931 – 6 ianuarie 1932 și partizan al altei

metode de unificare, a elaborat, în 1931, un proiect de lege pentru extinderea codurilor Vechiului Regat la noile provincii, respectiv Transilvania, Crișana, Banat și Bucovina, dar menținând anumite instituții izolate ale sistemelor provinciale. Punctul său de vedere, aprobat de un mare număr de juriști și mai ales de o bună parte din înalta magistratură, a întâlnit totuși atâtea critici încât această tentativă de reunificare a eșuat, înainte ca puterea legiuitoare să poată să se pronunțe. În această situație, Consiliul Legislativ a fost însărcinat să continue și să desăvârșească opera de unificare prin revizuirea codurilor. După nereușita unei încercări din 1933 de a obține votul Parlamentului în privința unei părți a Codului civil (referitoare la persoane și la familie), acesta a perseverat, așa încât, în 1936, a fost adoptat noul Cod penal și noul Cod de procedură penală, intrate în vigoare la 1 ianuarie 1937. Totodată, în noiembrie 1938 a fost publicat noul Cod comercial, sub forma unui Decret-lege, iar Codul civil și Codul de procedură civilă un an mai târziu, în 1939. De remarcat că, între timp, în octombrie 1939, legislația Vechiului Regat – codurile civil, comercial și de procedură civilă – fuseseră extinse în Bucovina. Dar înainte ca punerea în aplicare a codurilor elaborate de Consiliul Legislativ să devină un fapt împlinit, s-a considerat necesar să se procedeze la o amplă modificare a Codului civil din 1864 și la a înlocui Codul de procedură cu un altul, lucrări din care va rezulta Codul civil din 1940 și Codul de procedură civilă. Inițial, cele două coduri trebuiau să intre în vigoare la 15 septembrie 1940, dar în urma evenimentelor politice intervenite între timp, aceasta a fost amânată pentru 1 ianuarie 1941, pe motivul că, potrivit raportului de justificare al ministrului de Justiție, pe de o parte, aceste coduri erau expresia unui spirit juridic care nu ținea întotdeauna cont de realitatea socială românească, de nevoile autentice și de instituțiile necesare poporului nostru, și, pe de altă parte, că ordinea juridică și concepția pe care le exprimau nu mai corespundea circumstanțelor și nevoilor statului; în plus, poporul român, și el la rându-i, trecea printr-o epocă de profunde transformări, ca întreaga societate europeană. Altfel spus, lucrările respective aveau marele defect de a nu fi ținut seama de specificul românesc și de a nu fi corespuns, prin soluțiile propuse, necesității epocii, mai ales spiritului care trebuia să se instaureze rapid. Punerea în aplicare a noilor coduri în aceste condiții, conchidea raportul, ar fi însemnat îngreunarea dreptului pozitiv român cu norme pasagere, iar soluția cuvenită devenea amânarea *sine die* a intrării lor în vigoare.

Într-o atare situație, teza unificării legislative prin revizuire era total abandonată. Dimpotrivă, s-a acreditat ideea că, în așteptarea desăvârșirii noii organizări a societății europene, să se amâne pentru mai târziu opera de unificare, una care să corespundă noilor condiții și care nu putea rezulta nici din simpla extindere a unuia sau altui cod, la rându-i ineficientă și chiar anacronică pentru prezumtiva structură a statului român. Se considera că lucrările viitoare trebuia să fie cu totul noi și să urmărească alte proiecte, ceea ce însemna un timp îndelungat. Se contura, astfel, perspectiva prelungirii unei stări de diferențieri legislative între Transilvania, Crișana și Banat, pe de o parte, și restul țării, pe de altă parte, știut fiind faptul că în Basarabia și Bucovina fuseseră deja introduse legile Vechiului Regat. În această situație complicată, singura soluție realistă și acceptabilă rămânea extinderea neîntârziată a legilor civile din vechiul stat român în întreaga țară. Acest fapt s-a realizat prin Legea nr. 389 din 22 iunie 1943 pentru extinderea legislației civile și comerciale din Vechiul Regat dincolo de Carpați.

Raportul ministrului Justiției, care însoțea această lege, constata că, dacă unitatea a suferit până atunci amânări născute din singura dorință de a-i oferi cea mai bună soluție, la momentul cel mai adecvat, această unificare nu mai putea aștepta în noile împrejurări; că punerea în aplicare a legii de unificare în 1943, în cursul căruia se împlineau 25 de ani de la înfăptuirea României Mari, nu reprezenta numai o împlinire de drept, ci și o manifestare istorică de voință și de unitate naționale. Documentul aprecia că, în conjunctura respectivă, unificarea prin extindere era mai potrivită decât cea prin legi noi, încă neexperimentate. Referitor la codurile din 1940, se considera că nu trebuia, pur și simplu, să fie înlăturate, ci revizuite și definitivarea textelor acestora să fie făcută conform ideii epocii, dar o asemenea operă era rezervată pentru timpul de pace. Nu în ultimul rând, se estima că suprimarea totală a instituțiilor juridice existente pe atunci în Transilvania ar fi făcut dificilă tranziția de la vechea la noua situație juridică și că, deci, unele dintre acestea se cuveneau păstrate. Printre acestea se numărau: cărțile funciare, care urmau a fi extinse în întreaga țară, dreptul de succesiune al soțului supraviețuitor, instituția notarilor publici, a cărei utilitate fusese verificată în numeroase state apusene ș.a. De remarcat că această lege a fost elaborată, în colaborare, de reprezentanții magistraților din întreaga țară, ai barourilor din Transilvania, profesorii de la facultățile de drept din Cluj și Sibiu și de reprezentanții Consiliului Legislativ.

Legea de extindere menționa în primele sale două articole actele normative vizate: Codul civil de la 1864, Codul de procedură civilă din 1900 și Legea privind judecătoriile de pace din 1907, Codul comercial din 1887 cu câteva legi conexe, precum și toate celelalte legi civile, comerciale și de procedură cu regulamentele lor de aplicare. Se fixa data de 15 septembrie 1943 ca termen de punere în aplicare a acestei operațiuni. Astfel, se deschidea o nouă etapă juridică, socială și economică pentru provincia românească de dincolo de Carpați. Cu acest act, unificarea legislativă era formal desăvârșită, cu binefăcătoare semnificații pentru consolidarea unității naționale.

6. Concluzii.

Unificarea legislativă a reprezentat o componentă majoră a desăvârșirii procesului de formare a statului național român și realizare a „unității sufletești" a țării reîntregite, a solidarității unei societăți românești moderne, de tip european. Ea a presupus ample dezbateri teoretice, experiențe practice și opțiuni politice, învingând, în cele din urmă, realismul și soluțiile concrete.

Prin îmbinarea diferitelor metode, unificarea legislației s-a realizat treptat, dar a fost finalizată abia în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

Extinderea s-a folosit mai ales în ceea ce privește normele constituționale și cele de drept penal, dar s-au păstrat unele reglementări deosebite, mai ales în dreptul civil și, cu unele excepții, în dreptul procesual penal. Elaborarea și adoptarea de noi acte normative s-a folosit cu precădere referitor la legile financiar-fiscale și la legile speciale din celelalte domenii.

În orice caz, procesul de unificare legislativă și judiciară din perioada interbelică, cu plusurile și limitele sale și dezbaterile teoretice aferente, a reprezentat deopotrivă o etapă importantă a dezvoltării istorice a statalității românești, precum și a celei a științei și culturii juridice naționale.

Premergătorii Marii Uniri

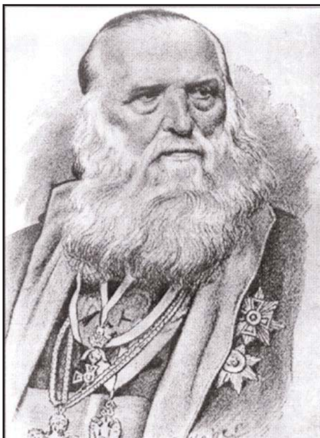
Maria VAIDA

În panoplia formată din buchetul florilor răsărite pe solul fertil al învățatei Transilvanii, una recentă este lucrarea lui Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Lutheranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire,* Ed. Andreiană/Presa Universitară Clujeană, Sibiu/Cluj - Napoca, 2015, apărută cu binecuvântarea ÎPS dr. Laurențiu Streza, Mitropolitul Ardealului, și prefațată de prof. dr. Nicolae Bocșan. În acest an centenar al Marii Uniri, se cuvine să amintim numele ilustre ale celor care au fost premergătorii actului unității naționale, nu doar al celor care au contribuit nemijlocit la înfăptuirea sa. Figura emblematică ce se desprinde din rândul intelectualilor de formație teologică, juridică și filosofică este **Andrei Șaguna,** mitropolitul ortodox care s-a născut la Miskolc, în 20 decembrie 1808, în Ungaria, originar dintr-o familie de macedo-români din Balcani. A urmat școala gimnazială la Miskolc, apoi studii de drept și filosofie la Pesta și teologice la Vârșeț. La vârsta de 25 de ani îmbracă haina monahală, la Mănăstirea de la Hopovo. Școlit în ambianța Pestei multiculturale și a coloniei române din capitala Ungariei, îndrumat de unchiul său, Atanasie Grabovski, printre ierarhii sârbi și români ortodocși, își desăvârșește învățătura înaltă în spațiul eclesial de la Carloviț ori de la Vârșeț, de la mănăstirile sârbești pe care le-a cârmuit ulterior. Ultimii trei ani din viață i-au fost marcați de boală și de retragere în viața monahală. Când i se pregătea aniversarea a 25 de ani de la venirea în Transilvania ca episcop, a refuzat să participe (așa cum va respinge bustul cadou făcut de preoții brașoveni, împotrivindu-se astfel cultului personalității). A murit pe 28 iunie 1873 în Sibiu, dar a fost înmormântat în cripta sa de la Rășinari, doar în haina călugărească, fără predică și fast, oficiant fiind doar duhovnicul său. A fost trecut în rândul sfinților în anul 2011, în octombrie fiind deshumat, iar moaștele sale au fost așezate într-o raclă de argint în catedrala din Sibiu. Un aspect controversat al biografiei sale a fost cazul Ecaterinei Varga, din ianuarie 1847. Poate că a fost doar o încercare de a macula biografia unui ierarh al ortodoxiei, spun unele surse. Alte surse afirmă că aceasta este teoria istoriografiei marxiste și că Varga nu a fost o luptătoare pentru drepturile românilor, ci o tânără revoluționară maghiară care a dorit să ridice masele de iobagi din Apuseni împotriva taxelor impuse de camera erarială austriacă. Ca vicar al episcopiei ortodoxe, Șaguna a fost însărcinat de guvernatorul Teleki József și cancelarul aulic Jósika Sámuel să contribuie la capturarea ei pe cale pașnică și la liniștirea maselor pentru a se evita o vărsare de sânge, care s-ar fi putut petrece dacă intervenea armata imperială!

Aspectul acesta legat de Ecaterina Varga intră în contradicție cu activitatea întregii sale vieți, după modelul cristic, Andrei Șaguna fiind devotat poporului român, ajutându-i pe cei nevoiași, iar faptele sale de cultură au pregătit Marea Unire a românilor din 1918. Mitropolitul a înființat 800 de școli primare confesionale, două gimnazii ortodoxe la Brașov și la Brad, iar școlii din Brad îi dăruiește suma de 2.000 de florini.

Ideea unității românilor este conținută în *Memoriul* națiunii române din Marele Principat al Transilvaniei, din Banat, din părțile vecine ale Ungariei și din Bucovina, prezentat ca și altele, împăratului Franz Iosef. La 12 martie 1850 a organizat la Sibiu un congres bisericesc la care a participat și Avram Iancu, crăișorul moților. În 1861 organizează la Sibiu o Conferință Națională, împreună cu mitropolitul greco-catolic Alexandru Sterca–Suluțiu, unde Șaguna declară, într-un act de mare curaj, națiunea română liberă și-i afuriseste pe cei care vor mai îndrăzni să strice legătura dintre frații de același sânge! Din aceste considerente și pentru o viață dăruită neamului său ortodox, mitropolitul a fost canonizat în 29 octombrie 2011 la Sibiu. Mărturiile sunt edificatoare, iar istoricul Mircea–Gheorghe Abrudan le menționează în cartea sa:

„Mitropolitul Andrei Șaguna a fost un bărbat aproape extraordinar, trimis de Providența Divină pentru fericirea poporului său; el a fost ca un Moise, pentru că și el, ca și acela, a eliberat poporul său, conducându-l în pământul autonomiei și independenței; și el, ca și acela, dădu poporului său tablele legii: *Statutul organic;* și, în fine, lovi în piatră și dădu apă cerească poporului său: știința, lumina, cultura. Despre un astfel de bărbat, pe drept cuvânt, se poate zice că el pururi va străluci ca un luceafăr pe orizontul bisericii și națiunii române.” Așa își încheia Nicolae Popea discursul de recepție la Academia Română, prezentat în 13/26 martie 1900, dedicat vieții și activității arhiepiscopului și mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Andrei, baron de Saguna (1808-1873).

În anul 1846, Andrei Șaguna a fost numit vicar al Episcopiei Ardealului, iar în 18 aprilie 1848, în plină revolutie, era numit episcop, iar mitropolit al Transilvaniei abia în 24 decembrie 1864. Cum afirma academicianul Dan Berindei, Șaguna a fost „o mare personalitate a nației românești, un conducător înțelept, măsurat, plin de echilibru, al românilor ardeleni în momente care nu au fost deloc ușoare pentru el… un purtător de cuvânt al națiunii române”. Într-o amplă și nuanțată analiză a activității mitropolitului Șaguna, părintele Mircea Păcurariu sublinia că prin *Statutul organic,* el a dat „cea mai democratică organizare a bisericii”, drept care a fost consacrat „cel mai de seamă organizator și legiuitor bisericesc din perioada modernă a istoriei, mai ales dacă luăm în calcul și lucrările sale de drept canonic, unele traduse în limbile latină, rusă și greacă”.

Biografia culturală a mitropolitului Andrei Șaguna, pe care o aduce în fața noastră Mircea–Gheorghe Abrudan, relevă un orizont cultural deschis și vast, reprezentativ pentru un arhiereu și un cărturar din Europa Centrală, un învățat din Transilvania, a cărui pregătire, *orizont cultural și științific, poliglotismul, devotamentul pentru tradiția ortodoxă, formația juridică sunt doar câteva argumente ce au pledat pentru cariera eclesiastică a lui Șaguna în fața ierarhiei sârbești* (N. Bocșan, p. 16).

A fost primul președinte al „Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român” (ASTRA), a inițiat în anul 1853 ziarul *Telegraful Român,* care apare până astăzi, fără întrerupere. A fost președinte al Marii Adunări Naționale românești de pe Câmpia Libertății de la Blaj din 3/15 mai 1848, fiind delegat să prezinte revendicările românești împăratului. După 1860 a fost membru în Senatul imperial din Viena, între anii 1863-1865 deputat în Dieta Transilvaniei, copreședinte al Conferinței naționale-politice a românilor de la Sibiu (1861) și a Congresului național al românilor de la Alba Iulia (1863). În anul 1871 a fost ales membru de onoare al celui mai înalt forum românesc de știință și cultură, Academia Română.

Întreaga operă a lui Andrei Șaguna a fost pusă în slujba emancipării culturale și sociale a poporului pentru care a păstorit, fiind pentru românii transilvăneni ceea ce fusese doar cu puțin timp înainte Samuel von Brukenthal pentru comunitatea săsească: amândoi rămân în memoria culturii europene ca întemeietori de instituții, personalități enciclopedice, deschise valorilor umaniste universale. (Stelian Gomboș)

Cea mai importantă componentă a reformei ortodoxiei românești întreprinsă de Șaguna în Transilvania a reprezentat-o editarea cărților bisericești de toate categoriile, necesare desfășurării serviciului religios și edificării morale a credincioșilor. Profesorul N. Bocșan accentua: *Activitatea editorială a marelui ierarh ardelean este îndeobște bine cunoscută, ca și modelele după care au fost traduse, diortosite și tipărite cărțile în Editura diecezană, respectiv arhidiecezană, întemeiată de el în anul 1850. Un aspect mai puțin cunoscut până acum este difuzarea acestor cărți în toate zonele locuite de românii ortodocși, înzestrarea parohiilor cu asemenea cărți, schimburile de literatură teologică cu ierarhia sârbească sau cea românească din Transilvania și Principatele Dunărene sau din alte centre eclesiastice din Europa. Cartea bisericească tipărită la Sibiu s-a bucurat de o difuzare excepțională în primul rând în parohiile ortodoxe din Transilvania. Surprinzător de mare a fost răspândirea ei în parohiile ortodoxe ce aparțineau de Mitropolia din Carloviț, în Banat, Arad și Crișana, într-o perioadă în care relațiile dintre românii ortodocși din aceste teritorii erau destul de încordate cu ierarhia sârbească datorită mișcării de separație ierarhică inițiată de români.* (p. 19)

Astfel, Șaguna a urmat un program consecvent de difuzare a cărții în Banat și Transilvania, menit să consolideze ideea unității Bisericii naționale, să edifice sentimentul apartenenței tuturor românilor la o Biserică Ortodoxă românească, bazată pe unitatea credinței și limbii naționale. Andrei Șaguna este una dintre mințile luminate ale Transilvaniei care a pregătit ideea Marii Uniri, înaintea înfăptuirii acesteia, fiind conștient de importanța unității lingvistice a românilor. Ideea aceasta este accentuată și de către istoricul clujean Ioan-Aurel Pop în *Jurnalul literar,* an XXVIII, nr. 19-24, 2017: *Pe la 1480-1490 a reușit cu siguranță un umanist și cronicar italian, Antonio Bonfini – secretar al regelui Matia Corvinul – care i-a lăudat pe români, pe care i-a cunoscut direct, pentru latinitatea lor. Bonfini se miră cum au putut românii, adică acele colonii romane, aduse de Traian înecate de valul de barbari, să păstreze limba latină la Dunăre și în Carpați. Și tot el răspunde cum s-a putut petrece această minune: Înecate sub valul de barbari, ele – coloniile romane din Dacia – mai exală limba romană și, ca să nu o părăsească nicidecum, se împotrivesc cu atâta îndârjire, încât îi vezi că luptă nu atât pentru păstrarea neatinsă a vieții, cât a limbii! Cu alte cuvinte, românii și-au putut menține identitatea, fiindcă și-au prețuit mai mult limba decât viața!* (I.A. Pop). În perioada istorică dintre Revoluția pașoptistă și Marea Unire, mitropolitul Andrei Șaguna a fost conștient de valoarea limbii naționale pentru unitatea poporului român, iar programul său de publicare a cărților religioase în toate zonele locuite de români ortodocși demonstrează înalta sa conștiință românească trează, fiind un premergător al Marii Uniri.

Susținând consecvent ideea bisericii naționale, afirmând încă din 1849 și până la restaurarea mitropoliei caracterul național al Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania și Ungaria, Șaguna a subliniat mereu legătura indisolubilă dintre ortodoxie și naționalitate, relevând rolul Bisericii Ortodoxe în păstrarea limbii române și a naționalității, considerând Mitropolia Ortodoxă drept un bastion al autonomiei bisericești și naționale românești, de importanță majoră în spațiul românesc al Transilvaniei secolului al XIX-lea din Europa. Încă din epoca sa, Andrei Șaguna a fost membru în diferite societăți științifice și culturale, nu doar eclesiastice, ci și laice. Asociațiile mari culturale românești, maghiare și săsești din Transilvania, Bucovina și România au sesizat anvergura intelectuală a personalității mitropolitului Șaguna. El sprijină ideea lui Ioan Pușcariu de a înființa ASTRA, fiind primul președinte ales al asociației. „Șaguna a fost un dangăt de clopot care a trezit din amorțire conștiințe și destine, a redat speranțe și vigoare, a pus plugul în brazdă și a desțelenit ceea ce amenința să devină pârloagă.” (Antonie Plămădeală, *Momentul Șaguna în istoria Bisericii Transilvaniei,* în *Magazin istoric,* iunie, 1997)

→

Podul de reviste

Nicolae Dabija - 70
Născocit de poeme

Theodor CODREANU

Doru-mi-i de Dumneavoastră: ca unui zid de o fereastră.

Despre poezia lui Nicolae Dabija am scris în mai multe rânduri, ultima oară postfaţându-i, amplu, masivul volum antologic *Poeme pentru totdeauna,* apărut la Princeps Edit (Iaşi, 2011), într-o colecţie îngrijită de poetul Daniel Corbu. Bibliografia lui Nicolae Dabija (poet, publicist, romancier, eseist, istoric, autor de manuale), ca şi notorietatea scriitorului şi militantului naţional, este imensă, numărând peste şaptezeci de volume, împreună cu reeditările. Ipostaza recentă a poetului mi se pare oglindită într-o elegantă şi sobră antologie apărută la Editura Cartier din Chişinău, cu admirabilul titlu *Reparatorul de vise* (ediţia întâi, 2016), imagine sintetică a tot ce a crezut autorul a-i esenţializa lirica de o viaţă, selectată din volumele: *Ochiul al treilea* (1975), *Apa neîncepută* (1980), *Zugravul anonim* (1985), *Aripă sub cămaşă* (1989), *Mierla domesticită* (1992), *Dreptul la eroare* (1993), *Cercul lăuntric* (1998), *Doruri interzise* (2003), *Psalmi de dragoste* (2013) şi *Îndiminetări* (inedite).

Am citit ca prima oară (ca să parafrazez titlul unei poezii emblematice a lui Grigore Vieru), „noua" carte a lui Nicolae Dabija, experienţa reuşindu-mi de minune, căci am avut revelaţia unui poet nou, de o frapantă prospeţime, capabil să îndemne la o *revizuire critică,* în sensul lovinescian al cuvântului. Din acest punct de vedere, are dreptate postfaţatorul Ion Deaconescu, pentru care Nicolae Dabija este *un miracol şi o taină nedesluşită încă,* argumentând: „Cuvântul poetic al lui Nicolae Dabija se constituie în expresia stranie a simplităţii, nu întâmplător, deoarece, după o viaţă închinată scrisului, experienţa se transformă în artă şi arta în frumuseţe divină." (p. 249) Într-adevăr, în poezia românească de azi, *simplitatea tăinuitoare,* venită de departe, din geniul folcloric, doar la Grigore Vieru a mai atins atare plenitudine. În cazul lor, ne aflăm în plină *cultură majoră,* în sensul blagian al cuvântului. *Arhetipurile* (în accepţia eminesciană a *arheului*) lucrează în actul creator, nu invers. Altfel spus, ca să mă exprim eminescian, nu noi suntem stăpânii arheilor, ci *Archaeus* este stăpânul nostru, ca *singura realitate pe lume,* formulată de marele poet în cele două proiecţii fundamentale: *adevărul – stăpân al nostru* şi *limba – stăpâna noastră,* ceea ce trimite direct la Logosul divin: *la început a fost Cuvântul.* Către acest Cuvânt primordial năzuiesc toţi marii poeţi. Iar în formularea lui Eminescu: *Unde vei găsi cuvântul/ Ce exprimă adevărul?,* întrebare nedeslușită nici astăzi. Nichita Stănescu îl va numi *necuvânt,* Victor Teleucă, *cuvânt biform,* iar Nicolae Dabija – *precuvânt* (vezi poema *Precuvintele* din *Aripă sub cămaşă*). Iată de ce omul, cu atât mai adânc poetul, este *născocit de cuvinte,* iar poetul – *născocit de poeme.* Omul care nu se lasă înstăpânit de cuvânt *degradează* inevitabil *limbajul* până la neantizare, până la ceea ce Titu Maiorescu a numit *beţie de cuvinte,* iar Tudor Vianu, în distincţia sa dintre funcţia *tranzitivă* şi *reflexivă* a limbajului, atrăgea atenţia că, prin absolutizarea celei din urmă, se ajunge, inevitabil, la blocarea accesului către *sens*, semn de nebunie. Turnul Babel este consecinţa ultimă a îndepărtării limbajului de Logos.

Scriitorii basarabeni se dovedesc a fi cei mai sensibili la asemenea primejdii, fiindcă nicio provincie românească n-a trecut prin infernul degradării limbajului, cum s-a întâmplat între Prut şi Nistru, limba română fiind supusă la experimente incredibile, de *reeducare,* comparabile doar cu *Fenomenul Piteşti* din Ţară, la nivel ideologic. Experimentul lingvistic a fost conceput şi orientat, întâi, asupra românilor din fosta R.A.S.S. Moldovenească (actuala Transnistrie, înfiinţată în 1924), punându-se la lucru teoria „savantului" scoţiano-georgian Nicolai Iakovlevici Marr (1864-1934), considerat un geniu în materie, descoperitorul, între altele, al *limbii de clasă.* În Basarabia şi în Transnistria, ar fi existat două limbi: una burgheză, *româna,* vorbită de exploatatori/cuceritori, coruptă de influenţele imperialiştilor occidentali, alta proletară, „adevărată", a poporului, numită *moldovenească.* Consecinţele acestei doctrine se văd până astăzi. Ion Druţă a mai sesizat şi o altă urmare, care trimite ea mai păstrează *sământa,* arheul. Limba degradată este, într-adevăr, fără arheu, numit de Ion Druţă *sământă,* creatoare de viaţă şi de sens.

Dintr-o astfel de *dispoziţie ontologică* se nutreşte şi *estetica tăcerii* la Nicolae Dabija. De aceea, el caută precuvântul: „A scrie cu precuvinte – e ca şi cum/ ai scrie cu înseşi/ obiectele şi întâmplările;/ tu ai declanşa sorii şi tu i-ai stinge." (*Precuvintele*) Nu cuvântul este respins de poet, ci „prostituarea cuvintelor": „Caut în dicţionare, naivul de mine,/ acele cuvinte primordiale,/ din vremile când cuvintele declanşau lumi,/ când trăiau poeţii visaţi de cuvinte..." Nicolae Dabija se vrea un poet visat de cuvinte, nu inventator de poezie, ci născut de poezie: „Nu-s poet, sunt/ cel născocit de poeme." (*Aceste peisaje ale sufletului*) A fi, altfel spus, în *arheul limbii române,* fiindcă Arheul nu poate fi decât Unul şi acela

Nicolae Dabija s-a născut la 15 iulie 1948 în comuna Codreni, judeţul Cimişlia din Republica Moldova. Este membru de onoare al Academiei Române (2003) şi membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova (2012).

Studii liceale la Săhăidac şi Cimişlia (1958-1966) şi universitare (Facultatea de Ziaristică, ulterior la Facultatea de Filologie) la Chişinău. Între 1972 şi 1975 a fost redactor la postul de televiziune din Chişinău. A intrat apoi în gazetărie, la revistele *Nistru, Orizontul* (devenită *Columna*) şi *Literatura şi arta.* A colaborat cu articole de atitudine politică, cu eseuri şi versuri la *Ateneu, Adevărul literar şi artistic, Cronica, Glasul naţiunii, Literatorul, Moldova, România literară* ş.a. A debutat cu volumul de versuri *Ochiul al treilea* (1975), căruia i-au urmat culegerile *Apă neîncepută* (1980); *Zugravul anonim* (1985); *Aripă sub cămaşă* (1989); *Dreptul la eroare* (1993); *Lacrima care vede* (1994); *Oul de piatră* (1995); *Fotograful de fulgere* (1998); *Tăceri asurzitoare* (2000); *Temă pentru acasă. Roman* (2009); *Nu vă îndrăgostiţi primăvara. Nuvele* (2013) ş.a. A scris şi literatură pentru copii: *Poveşti de când Păsărel era mic* (1980); *Alte poveşti de când Păsărel era mic* (1984); *Domnia lui Ştefan cel Mare* (1991); *Nasc şi la Moldova oameni* (1992); *Bondari cu motor* (2004), dar şi manuale şcolare: *Daciada, ciclu de manuale pentru clasele I-IV* (1991-1993); *Literatura română pentru clasa VI-a* (1998-2002). A alcătuit o *Antologie a poeziei vechi moldoveneşti* (1988) şi a tradus din creaţiile lui Federico Garcia Lorca, W.J. Goethe, V.A. Jukovski ş.a. A desfăşurat o intensă activitate politică, ca deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1990-1994, 1998-2001) şi ca vicepreşedinte al Partidului Forţelor Democratice, pentru drepturile românilor din Basarabia, idei expuse şi în volumele de eseuri *Pe urmele lui Orfeu* (1983); *Moldova de peste Nistru – vechi pământ strămoşesc* (1991); *Libertatea are chipul lui Dumnezeu* (1997); *Icoană spartă, Basarabia* (1998); *Harta noastră care sângeră* (1999); *La est de vest* (2001); *Vai de capul nostru!* (2001); *Însemnări de pe front* (2002); *În căutarea identităţii* (2002); *Basarabia, ţara de la răspântii* (2004); *Bezna vine de la Răsărit* (2005). Preşedinte al Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă şi Artă din Republica Moldova. A fost distins cu Premiul „Boris Glavan" (1977), Marele Premiu „Nichita Stănescu" (1992), Premiul de Stat (1988), Premiul „Mihai Eminescu" al Academiei Române (1995), Premiul Asociaţiei Juriştilor din România (2001), Marele Premiu „Sfântul Gheorghe" al Festivalului internaţional de poezie de la Uzdin (Serbia, 2006), cu „Ordinul Republicii" (1996), cea mai înaltă distincţie a Republicii Moldova, şi cu Ordinul Naţional „Steaua României", în grad de Comandor (2000). Cetăţean de onoare al comunei Albac (1990), al oraşelor Buşteni (2003) şi Craiova (2005).

(Din Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicţionar 1866-2016,* Partea I (A-L), Ediţia a V-a, revăzută şi adăugită, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2016)

la o ipostază stranie de Turn Babel. Cu doi ani în urmă, mi-a trimis un poem testamentar, un soi de epopee concrescută din starea Basarabiei, cu trimitere şi la drama lui Iov (*Tăcerea Pământului*), rugându-mă să-i fac o prefaţă. Scriitorul n-a ajuns nici astăzi la forma satisfăcătoare pentru tipar. Reţin însă din cântul al treilea intitulat *Cuvântul* dimensiunea tragică a limbajului care nu mai comunică, un limbaj în care „reflexivitatea" atinge maladivul (veritabil narcisism/autism), cu incapacitatea de a mai crea punţi între indivizi care, aparent, vorbesc aceeaşi limbă: „Eu însă zic că ei vorbeau,/ Una şi aceeaşi limbă,/ Dar nu se puteau înţelege,/ Pentru că, fiecare punea în cuvânt,/ Un înţeles aparte,/ Care îi convenea numai lui./ Acel păcat păgubitor/ De-a scoate din cuvânt sământa,/ Şi de-a o înlocui cu înţelesul/ Care-ţi convine ţie..." Într-un astfel de tărâm, doar tăcerea mai comunică, fiindcă numai este Mihai Eminescu. Şi aici vine extraordinara punere în ordine a lucrurilor (*Eminescu*):

Când mă gândesc
cât de mult
ne iubise
izvoarele,
şi codrii,
şi doinele
au fost a-l cunoaşte –
îmi vine să cred
că poeţii mari
şi aleg
popoarele
în mijlocul cărora
au
a se naşte.

→

Cartea istoricului Mircea–Gheorghe Abrudan se caracterizează prin cercetare minuţioasă, analiză profundă, comparatistă adesea, documentare vastă, preferând surse nevalorificate până în prezent de către biografii lui Şaguna, descoperite de cercetător în bibliotecile din Viena, Graz, Budapesta, Sibiu, sau în arhivele din Sibiu ale mitropolitului Andrei Şaguna, ori la Academia Română din Bucureşti şi BCU „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, alte surse orale pe care neobositul cercetător le valorifică. Precizia, rigurozitatea, probitatea ştiinţifică a textului (care se întinde pe 805 pagini cărora li se adaugă 130 de pagini cu liste de bibliografie, webografie şi indice de nume) evidenţiază talentul său scriitoricesc, vasta cultură religioasă, dar şi profunzimea gândirii tânărului cercetător, cartea meritând cu prisosinţă premiul acordat de Academia Română în anul trecut.

Podul de reviste

De aceea, pentru **Nicolae Dabija** renaşterea naţională a Basarabiei înseamnă, în primul rând, *întoarcerea lui Eminescu acasă,* geniul rămas/alungat peste Prut atât de către ţarism, cât şi de bolşevism. Pe 15 ianuarie 1989, scria poemul *Întoarcerea lui Eminescu:* „…Chiar acum când ninge pe Moldova,/ când nămeţi prin cerul ei se-alungă,/ Eminescu a pornit spre noi,/ şi – să deie Domnul să ajungă!" Şi replica dată limbii de clasă a lui Marr: „Şi-un coşmar visez – de-atunci – prin vremi,/ mă trezesc şi-mi zic, Doamne fereşte/ de-o Moldovă doar din moldoveni/ ce-au uitat, cu toţii, româneşte." (*Coşmar*) În acele zile, statisticile arătau că 260.000 de moldoveni şi-au declarat rusa drept limbă maternă! Fenomen tipic de *reeducare etnolingvistică* prin mijloace faraonice, mancurţii ajungând a nu-şi mai recunoaşte *mama,* deci şi limba maternă, fiind gata să-şi îndrepte săgeata spre ea fără nici cea mai mică tresărire. Deţinuţii de la Piteşti, prin tortură, ajungeau la limita degradării umane, recunoscând că sunt „bandiţi", burghezi care au supt sângele poporului proletar. Fenomenul e acelaşi la niveluri de realitate diferite. Mancurtul devine unealta nomazilor din stepă, germen al nomadismului postmodern, surprins astfel de Nicolae Dabija: „Aud prin lume cum se plimbă/ popoarele fără de limbă;// cu zeii tăbârciţi în cară –/ popoarele ce nu au ţară." (*Barbarii*)

A avea ţară înseamnă a avea Dumnezeu, a locui în iubire, în sfinţenie: „Cât avem o ţară sfântă/ Şi un nai care mai cântă,/ Cât părinţii vii ne sânt –/ Mai există ceva sfânt." (*Baladă*) Nomazii postmoderni se laudă, astăzi, că, în sfârşit, *au scăpat de poezie,* s-au eliberat de ea. Raţionalism robespierrean care alungă din lume *afectivitatea,* care este Dumnezeul iubirii. Ochii omului postmodern au pierdut bucuria a ceea ce poetul numeşte *peisaje ale sufletului,* peisaje pe care numai *ochiul al treilea* le poate vedea. Nicolae Dabija a intrat reconfortant în literatură, în 1975, cu acest simbol profund numit ochiul al treilea, emblemă a generaţiei sale: „Îmi vine din ce în ce mai greu/ să deosebesc primăvara de rai,/ lacrimile de stropi –/ ameţitor, ameţitor se-nvârt în jurul meu/ lucrurile văzute cu al treilea ochi." (*Ochiul al treilea*) Numai acest ochi întrevede adevărul: „Dar ce-am văzut cu ochiu-al-treilea ieri/ va fi doar mâine cu adevărat." De aceea, „Acestor peisaje ale sufletului/ eu le sunt fidel caligraf…/ Toate lucrurile au câte-o aură/ de praf, de propriul praf…" În ele sălăşluieşte cântecul poeziei: „Prin aceste peisaje ale sufletului/ cum zburăm, simţim dintr-o dată/ un auz urias/ care ne absoarbe cu tot cu cântec." Pariul pascalian al lui Nicolae Dabija este Poezia: „Precum un cerc cu centrul în afara sa,/ precum o secundă, în care încape Vecia,/ precum un cer născocindu-şi propria stea –// p o e z i a." (*Poezia*) Orfeu, deopotrivă arheul muzicii şi al poeziei, căruia Dabija i-a închinat şi o carte, *Pe urmele lui Orfeu* (trei ediţii, 1983, 1990, 2016), cântă fără cuvinte sau cu precuvinte, înviind pietrele, îmblânzind fiarele sau amânând moartea: „Când cântă:/ o moarte se amână/ şi iarba se face mai verde…/ Cuvintele-arar le îngână/ ca şi cum de le-ar spune, le-ar pierde…" (*Orfeu*) Dabija însuşi încearcă să scrie *Cântece fără cuvinte.* Ar fi poemele desăvârşite la care visa şi Eminescu şi cu care se identifică la vârsta Mântuitorului: „Am, Doamne, treizeci şi trei de ani/ şi-s numai bun de răstignit,/ şi-s numai bun de pus pe crucea/ poemului desăvârşit." (*Vârsta de trecere*) Şi: „Să scrii un poem în care cuvintele/ să se nască unele din altele,/ aşa cum se naşte un ecou/ din ecoul/ altui ecou,/ încât acel care moare –/ ascultându-l –/ să aibă impresia/ că se naşte din nou." (*Acel care moare…*)

Secretul poeziei lui Nicolae Dabija vine din capacitatea lui unică de a pune în poeme nu atât cuvântul, cât umbra cuvântului (ecourile lui), rămânând doar timbrul inconfundabil al vocii sale care transcende limbajul, prin tăceri. Nicăieri poate

nu se vede această vocaţie mai bine decât în *Psalmi de dragoste,* cartea din 2013. Un poem se intitulează chiar *Umbre:* „Noi ne iubeam pe-atunci cu-atâta dor,/ încât, pe-acele ziduri de cetate,/ când umbrele ni se-atingeau întâmplător/ şi ele tresăreau, înfiorate…" Sau: „Privirile mele îndrăgostite/ De lanuri, de păduri, de ape, de răchite,/ Te caută şi te găsesc în toate:/ În lujere şi fulgere,/ În arbori şi cioate…" (*Nădăjduiri*) În singurătate: „Se vede, Doamne de la Tine/ cât sunt de trist,/ cât sunt de singur?!// De orice rază ce m-atinge/ mă simt rănit până la sânge…// Sunt Doamne atât de trist şi singur/ precum un rug în care ninge." (*Psalm*) O capodoperă a peisajelor de suflet, pătrunsă de umor nostalgic, oximoronic, mi se pare a fi *Ce bine-a fost…*, pe care o voi reproduce integral: „Ce bine-a fost când a fost rău:/ muream/ pe-atunci de dorul tău;/ era un timp care-a-ncăput/ viaţa şi moartea-ntr-un sărut!// Totul/ pe-atunci/ părea nespus,/ şi frunzele dădeau în sus;/ şi timpul,/ blând,/ curgea-napoi,/ iar Dumnezeu ţinea cu noi.// Atunci,/ în veacul celălalt:/ când te-am iubit cât n-ai visat,/ şi când din căni –/ cu tot alaiul –/ noi cerul îl sorbeam cu paiul.// Apoi când ai plecat cu trenul/ lăsând părăginit edenul –/ n-am mai ştiut ce-aş putea face/ după război, cu-atâta pace…// Ce rău e azi când este bine:/ când nu mai mor de dor de tine,/ nu zic cântări şi nici suspine…/ Dac-am greşit, Tu, Doamne, zi-ne!// Azi totul e aşa firesc:/ nu mai urăsc, nu mai iubesc,/ nu mai bocesc, nici nu mi-i dor,/ nici nu trăiesc/ şi nici nu mor.// Azi nu m-ating de dorul tău,/ şi sunt bătrân ca Dumnezeu/ gândind l-acele vremi divine…// Ce bine-a fost când n-a fost bine!..."

O ciudată surpriză este ciclul de inedite *Îndiminetări,* cuvânt creat de poet şi care ne-ar îndrepta către ceea ce Eugen Simion a numit, într-o carte mai veche, *dimineaţa poeţilor.* De fapt, aflăm, pe de o parte, despre reducţia poeziei la *Poemul fără Cuvinte,* căci cuvintele sunt doborâte de oboseală semantică: „Cuvintele mele, bolovănoase, bătrâne/ vin să se aşeze, obosite, în vers:/ ca nişte soldaţi prăfuiţi/ mărşăluind pe un şes." (*Elegia neîntâmplaţilor miri*), miri condamnaţi la o virtualitate inactualizabilă. Iar, pe de altă parte, aceste *îndiminetări* sunt *amurguri de zeitate şi-asfinţire de idei,* cum ar spune Eminescu. Primul supus amurgului este Chişinăul, oraş cu „mii de farmacii/ unde stau visele-n cutii,/ dar nu găseşti un leac defel:/ ca să nu-ţi fie dor de el", oraş de aceeaşi natură oximoronică, între viaţă şi moarte, salvat doar de iubirea poetului. Întreaga Moldovă e cuprinsă de liniştea umbrelor, singurele care mai trăiesc: „Ce linişte e-n ţara mea –,/ E-o linişte de cimitir!" (*Curg, mut, izvoare sub sălcea…*) Şi: „Această ţară nu mai are cer. Doar nori./ Între cuvinte te ascunzi. Să mori." Dar, totodată, e o ascunzătoare a învierii, a îndiminetirii, căci în ea stă ascuns arheul: „Între cuvinte te retragi. Să-nvii./ Şi să te laşi rostit de vestitori şi de copii." (*Cireş amar*) Decenii de-a rândul Basarabia a fost salvată de limba română, semnul arheităţii sale, această „doină bătrână", „bob în ţărână", „nume de neam:/ Limba Română": „Când n-om mai fi,/ din noi o fărâmă/ în ea va trăi,/ Limba Română." (*Limba Română*)

Într-un eseu închinat Limbii Române, asimilată *carului cu boi* supravieţuitor în vestita romanţă, Victor Teleucă observa că, în nicio parte a lumii nu s-au scris atâtea poeme închinate limbii materne ca în Basarabia. Poeţii s-au dovedit mântuitori ai acestui pământ românesc urgisit mai mult chiar decât Biserica înlănţuită politic de Patriarhia Moscovei. Nicolae Dabija este unul dintre marii mărturisitori ai acestui adevăr.

Nădăjduiri

Bucuros este sufletul meu,
ca o biserică în care a intrat Dumnezeu:
vâzdoagele au înflorit brusc în icoane
şi-au înmugurit podele şi obloane

şi uşile, care se deschid, a înviere,
mai înainte de a le apuca de mânere.

Privirile mele îndrăgostite
de lanuri, de păduri, de ape, de răchite,
te caută şi te găsesc în toate:
în lujere şi fulgere,
în arbori şi cioate...

Învăluit îs, ca de-o respirare, de aburul minunii,
în care mă topesc şi cu care mă confrunt.
Mă caut printre cuvintele rugăciunii:
să văd dacă mai sunt.

Frazele stânjenite îmi înfloresc pe buze,
vie mi-i nădejdea:
ca focul sub spuze...

Bucuros e sufletul meu:
ca o biserică în care a intrat Dumnezeu.

Vârsta de trecere

Am, Doamne, treizeci şi trei de ani
şi-s numai bun de răstignit,
şi-s numai bun de pus pe crucea
poemului desăvârşit;
poemului care-ar putea
cu-o clipă iarna s-o amâne.
Sunt pedepsit azi pentru-o gafă
pe care o voi face mâine.

Revolta sângelui din mine
se domoleşte în părinţi.
Dar unde-i Iuda să mă vândă
pentru cei treizeci de arginţi?!

Se-ntinde-amurgul peste ziduri
precum un muşchi trandafiriu,
când moartea-mi face blând cu ochiul,
eu mai învăţ să fiu, să fiu....

Ochiul al treilea

Îmi vine din ce în ce mai greu
să deosebesc primăvara de rai,
lacrimile de stropi –
ameţitor, ameţitor se-nvârt în jurul meu
lucrurile văzute cu al treilea ochi.

Tot mai greu mi-i, nu pot distinge
urzica pictată – de urzică,
în ea văd o minge-n altă minge
şi mingea cea mai mare e-n mingea cea mai mică.

Plouă cu seminţe, fără puteri
le măturăm şi le ardem, pe câmpul arat...
Dar ce-am văzut cu ochiu-al-treilea ieri
va fi doar mâine cu adevărat.
Ierbile, munţii ne seamănă
nouă, norii, frunzele – la fel;
e parcă pace, parcă plouă
în viitorul spionat de el.

Toate lucrurile făcute cu ochii închişi
le duc la capăt cu el; un corb
bătrân, îl văd tânăr peste caişi
cu ochiul acesta, ochiul al treilea, care nu-i orb...

De la un timp, din ce în ce mi-e mai greu
să deosebesc realul de vis, ceara din lună
de ceara din plopi –
ameţitor, ameţitor se-nvârt în jurul meu
lucrurile văzute cu al treilea ochi.

Psalm

Nu am, Doamne, nimic, şi-s bogat.
Sunt, Doamne, cel mai bogat, că te am.
Cu fiece mugur ce iese din ram – Te-am aflat,
cu cerul ce-mi intră în casă prin geam!

Nu Te supăra, Doamne, că port roura-n gene,
că cel mai fericit am fost, fără să ştiu:
când sfâşiat eram de fiare în arene
Tu mă strângeai la pieptu-Ţi, ca pe-un fiu..

Şi ce uşoare-s lanţurile grele
şi piatra de sub cap mi-e pernă moale –
în locul unde lacrimile mele
se întâlnesc cu râurile Tale!

(Poeme reluate din volumul *Psalmi de dragoste,* Editura Detectiv literar, Bucureşti, 2013.)

Podul de reviste

Folosirea bisericii în scopul deznaționalizării

Corneliu ZEANA

Credința strămoșească, având ca interfață între popor și Dumnezeu biserica, reprezintă un factor de cristalizare și perpetuare a existenței unui neam. Istoria poporului român ilustrează cu prisosință această aserțiune. A lovi în biserică înseamnă a atenta la sufletul națiunii. Nu este surprinzător faptul că națiunile aflate în expansiune și venind asupra altora, dorind să le includă anihilându-le personalitatea și dăinuirea, s-au servit de biserică în scopul deznaționalizării.

Abordăm această temă prin trei exemple edificatoare pentru spațiul geopolitic în care ne aflăm, la care adăugăm cazul Alaska.

Cel dintâi îl reprezintă ținuturile românești de peste Prut, Basarabia și Bucovina, supuse unei enorme presiuni de rusificare după ocuparea și încorporarea lor în Imperiul țarist, apoi în URSS și continuând în zilele noastre sub Rusia lui Putin, într-o absolută continuitate. Dacă în administrație s-a impus prin ucaz limba ocupantului, mai apoi, cu aceeași silnicie și în școală, biserica a fost cea care a apărat cu obstinație limba națională, fiind locul unde se vorbea și se țineau slujbele în limba română.

Pentru exactitatea datelor, am utilizat excelentul studiu al pr. N.N. Topologeanu intitulat *Încercarea rușilor de a deznaționaliza Basarabia prin biserică*.

Anul 2018, aniversar al Marii Uniri, ar putea reedita faptic acest ideal național: unirea, reunirea, revenirea în sânul țării-mamă a unor provincii ocupate cu nedreptate de vecinul de la răsărit. În urmă cu o sută de ani, în 1918, după desprinderea de Rusia bolșevică, Sfatul Țării a decis unirea Basarabiei și Bucovinei de Nord cu Regatul, act pe care Nicolae Iorga l-a salutat, întâmpinându-i pe delegați prin cuvintele: *ne-ați adus o mare mângâiere*. Se încheiase, atunci, o îndelungată perioadă de suferință. În 1806 izbucni războiul dintre Rusia și Imperiul Otoman, rușii ocupând Principatele Române pe care doreau să le încorporeze în tendința lor expansionistă, mereu perpetuată, așa cum au făcut foarte recent cu Peninsula Crimeea, vechi ținut al tătarilor. Cu complicitatea unui Moruzzi, în urma nelegitimului tratat de la București, din 28 mai 1812, pierdem Basarabia, ținut luat de ruși ca pradă de război, deși ținutul nu aparținuse Turciei. Basarabia avea, pe atunci, o vastă cultură românească, este ținutul care a dat țării mari intelectuali ai neamului. Identitatea de credință ortodoxă le-a fost de mult folos rușilor în acțiunea de deznaționalizare, desfășurată treptat, pe măsură ce scădea împotrivirea populației de baștină, iar rusificarea devenea tot mai puternică, rolul școlii, trecută la limba rusă, fiind însemnat. Ierarhia bisericească din Basarabia a fost silită să se subordoneze Patriarhiei de la Moscova.

După o jumătate de veac de ocupație, nefăcându-se nicio schimbare semnificativă pe calea rusificării, este adus în scaunul arhiepiscopal al Basarabiei Pavel Lebedev, (românofobul) care dispune arderea cărților românești pentru slujbă, închide tipografia românească de la Chișinău, interzice aducerea de cărți în limba română din ținuturile din dreapta Prutului, interzice româna ca limbă de cult. Cvasi-simultan, limba română nu a mai fost îngăduită în școli nici măcar ca obiect de studiu, necum de predare, în biserică limba română fiind suprimată. Astfel, în pragul secolului XX, după ce intelectualii basarabeni care continuau tradiția culturală românească au fost intens persecutați sub eticheta de naționaliști, s-a ajuns în bună măsură la distrugerea caracterului românesc al Basarabiei, renașterea acestuia fiind, în zilele noastre, un adevărat miracol, căci poporului român nu i s-au putut smulge rădăcinile. Menționăm că și în prezent presa, televiziunea și radioul din Basarabia sunt dominate de limba rusă, Moscova sprijinindu-le cu fonduri consistente. În anii marilor persecuții antireligioase și ai rusificării forțate, moldovenii, evitând să se mai ducă la biserica unde se slujea într-o limbă pe care nu o înțelegeau, au continuat pe ascuns, acasă, slujbele de tradiție și botezurile, dar unii au alimentat bisericile sectante în care limba română era folosită. Nu trebuie uitat faptul că Biserica Unită cu Roma a fost interzisă, episcopii acesteia fiind fie uciși, fie duși în Siberia. Revenirea bisericii ortodoxe din Basarabia sub oblăduirea firească și de drept istoric a Patriarhiei de la București este un act de normalitate, existența unei duble subordonări bisericești, cea tradițională, recunoscută recent de forurile europene, și cea impusă de marele vecin de la Răsărit trebuind să înceteze.

Cel de al doilea caz se petrece în Ucraina. Cu toate că limba ucraineană este asemănătoare cu rusa, printre deosebirile dintre cele două popoare, care în bună parte sunt cunoscute și țin mai cu seamă de istorie, se adaugă ceva nou, anume fondul genetic distinct. Cercetările actuale au arătat existența unui determinism genetic al trăsăturilor sufletești, comportamentului și caracterului unui neam. De aici și nu prea multa simpatie reciprocă a celor două popoare de limbă slavă, ucrainenii și rușii. Independența Ucrainei de astăzi este o consecință. În anul 1596, ierarhia bisericească ucraineană a hotărât unirea cu Roma. Sinodul de la Brest a proclamat oficial comuniunea Kiev-Roma. Această biserică uniată s-a dovedit foarte puternică și a influențat în grad înalt cultura ucraineană. În 1946, Stalin interzice această biserică, după ce, la 11 aprilie 1945, episcopii uniați au suferit condamnări la muncă silnică, iar unii dintre ei au fost lichidați de NKVD. Biserica Greco-catolică a fost anexată forțat, în urma unui pseudosinod compus din colaboraționiști aleși de NKVD. Diaspora ucraineană s-a opus cu înverșunare acestei anexări a bisericii lor la cea ortodoxă rusă. Au ținut slujbele tradiționale și au construit biserici. Catedrala de la Ottawa (Canada), una dintre cele mai mari și mai frumoase, stă și azi mărturie pentru spiritual național ucrainean. Nu se poate uita marea represiune îndreptată de Stalin împotriva ucrainenilor, circa un milion fiind omorâți prin înfometare, mulți alții duși în Siberia, alături de tătari, spre exterminare.

În 1989, după prăbușirea URSS, Biserica Greco-catolică ucraineană își recapătă legalitatea. Rusii nu au reușit (nici aici) să steargă personalitatea poporului ucrainean. În anul 2005, sediul central al acestei biserici se mută de la Lemberg (Lvov) la Kiev. Aici s-a construit o mare catedrală, cu hramul (semnificativ) Învierea lui Hristos. Biserica ucraineană unită cu Roma este foarte puternică, având peste 3.000 de biserici, peste 5 milioane de credincioși, 15 episcopi, 2.200 de preoți, 750 de călugări și 1.100 de călugărițe. În aceste condiții, este greu de imaginat o refacere a imperiului moscovit cu încorporarea Ucrainei.

Al treilea exemplu, tragic de această dată, este oferit de macedo-armâni (aromâni, macedoneni), străvechi locuitori a munților din nordul Greciei de astăzi, cu centrul în Pind. Vorbitori ai unei limbi latine unicat printre popoarele din Peninsula Balcanică, ei se deplasau liber în acest spațiu în toată perioada multiseculară a Imperiului Otoman. Prin *Iradeaua* (decret imperial) din 1905, armânii au fost recunoscuți de turci ca popor distinct. Prăbușirea Imperiului Otoman a condus la apariția statelor naționale din Balcani, adversive între ele și cu tente șovine, iar armânii, dispersați și nesprijiniți de România, care a preferat să ia sudul Dobrogei, nu au putut să-și revendice un anume teritoriu. Nici până astăzi, cu excepția Macedoniei, în compoziția căreia armânii sunt parte constitutivă, ei nu sunt recunoscuți ca minoritate. De altfel, Grecia nu recunoaște niciun fel de minoritate, în ciuda evidenței. Eforturile grecilor de deznaționalizare a armânilor au fost puternic sprijinite în trecut de clerul grecesc, care încuraja antarții greci (bande înarmate care se dedau la atrocități) să asasineze preoții macedoneni, precum și învățătorii care se încumetau să predea în limba lor, la care se adaugă uciderea unor oameni doar în baza etniei lor. Ierarhii greci i-au afurisit pe preoții armâni, au interzis folosirea limbii în biserică, i-au prigonit în diverse forme. Kozma, un călugăr armân ca origine, care a susținut cauza grecească spunând că limba armână nu are ce căuta în biserică, determinând locuitorii câtorva sate de armâni să se considere greci, a fost canonizat de biserica greacă. Elevii școlilor românești, la absolvire, erau considerați analfabeți, neputând să ocupe nicio funcție oficială în Grecia.

Astăzi, după extinderea Greciei spre nord, cuprinzând teritorii în care grecii nu fuseseră niciodată, dar mai cu seamă după intrarea Greciei în UE, se fac eforturi considerabile spre a-i convinge pe armâni că ar fi greci romanizați. Studiile genetice recent efectuate atestă însă personalitatea distinctă a armânilor, care nu pot fi confundați cu grecii și nici cu alții. Migrarea masivă a armânilor către România s-a făcut sub presiunea grecilor. Ajunși aici, ei și-au păstrat personalitatea, tradițiile, muzica și limba, dar nici România nu vrea să-i recunoască drept ceea ce sunt, armâni, ci îi etichetează drept așa-ziși români de pretutindeni, adică un fel de nimeni. Nici chiar la ultimul recensământ armânilor, nu li s-a permis să se declare ca atare. Până în prezent, eforturile armânilor (numeroase, perseverente și susținute) s-au izbit de opoziția oficialilor, deși ar fi fost din plin în interesul României să le recunoască personalitatea etnică. Nici în Grecia, nici în România, nu se pot ține slujbe religioase în limba armână, așa cum există în diaspora din America și Canada. Nu există o preoțime și episcopate armâne. Aromânii sunt un popor amenințat cu dispariția. În trecut, au fost încercări de înființare a unor episcopate armânești în Balcani, cu bisericile respective, interzise însă destul de repede. Ortodoxia le-a fost potrivnică, iar comunitatea de credință cu grecii le-a fost aproape fatală. Cu totul alta le-ar fi fost soarta dacă și-ar fi înființat o Biserică Unită cu Roma, de la care ar fi obținut sprijinul necesar supraviețuirii lor ca neam. În căutarea unei căi de recunoaștere a lor ca etnie balcanică distinctă, Grecia considerându-i greci, România români, Serbia sârbi, iar Bulgaria și Albania nu-i recunosc nici ele oficial ca minoritate distinctă, înființarea unei Biserici Unite cu Roma ar putea fi o soluție în calea dispariției lor prin asimilare. Ideea pare să fie tot mai agreată. Pe această linie au mai fost, în trecut, unele încercări, care s-au izbit îndeosebi de împotrivirea grecilor, pe linie bisericească și statală. Viitorul va decide. Zadarnic este a propovădui cuvântul lui Hristos unui popor într-o limbă pe care n-o înțelege, sau care, oricum, nu este limba sa maternă, cea care-i merge la inimă. Biblia se află tradusă și în limba aromână, rămâne ca aceasta să fie utilizată la slujbele religioase. Odată cu pogorârea Sfântului Duh asupra apostolilor, la *cinzecime,* lumina Evangheliei a început a fi propovăduită fiecărui neam în limba sa. Așa să-i ajute Dumnezeu!

După ce a ocupat expediționar Alaska, Rusia a trecut la un program de rusificare în cadrul căruia misionarii bisericii ortodoxe au jucat un rol important. În anul 1793, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse hotărăște trimiterea a zece misionari pentru propovăduirea Evangheliei printre băștinași. Acest grup a plecat din Moscova pe 22 ianuarie 1794 și au ajuns la destinație pe 22 septembrie, în același an. Succesul a fost considerabil încă din primul an: au fost botezați peste 7.000 de americani care și-au ars idolii. Rusia trimite o nouă expediție misionară, în frunte cu episcopul Ioasaf, dar vasul, prins de o furtună, se scufundă în 1799, fără supraviețuitori. Există încă o serie de mănăstiri și biserici ruse în Alaska, iar limba rusă este încă vorbită, ba chiar s-au inițiat liste cu semnături pentru desprinderea acestui stat din componența SUA. Putin este bombardat de mesaje venite din toată Federația Rusă, prin care se solicită recuperarea Alaskăi. Recent, când Rusia a ocupat Crimeea încălcând suveranitatea Ucrainei, astfel de mesaje propuneau *Alaska first!,* mai întâi Alaska. Tensiunea/rivalitatea dintre SUA și Rusia va avea un puternic impact global în viitorul apropiat.

O carte scrisă cu dragoste pentru creaţia lui Mihai Eminescu

Geo CĂLUGĂRU

Nu este hazardat să credem şi să afirmăm, în urma parcurgerii volumului *Din laboratorul lui Mihai Eminescu – Sonetul* de Florica Gh. Ceapoiu şi Florian Chelu Madeva, adăugând şi precizarea „Lucrare tehnică şi estetică", apărut la Editura Muzeul Literaturii Române, Bucureşti, 2018, că miza profundă a sisificului efort de a-l înfăptui coincide cu ceea ce îl roagă Eminescu pe Dumnezeu şi e conţinut în motto-ul la prefaţa Floricăi Ceapoiu: „Redă-mă dar pe mine însumi, mie!"

Făcând această afirmaţie, cred că, atâta vreme cât rămânem descoperiţi în privinţa cunoaşterii întregii opere a „omului absolut" (cum îl aprecia Ţuţea pe Eminescu), nu suntem îndreptăţiţi să cerem (parafrazez): „Redă-ne dar pe noi înşine, nouă!", în timp ce, cea de-a doua vină, pe care trebuie să ne-o asumăm şi să ne străduim să scăpăm de ea, este aceea că nu-l facem cunoscut altora în întregime.

Există, n-am nicio îndoială, întâlniri menite, motivate de miracole, trebuind să se producă spre folosul umanităţii. Oare, n-a fost un miracol întâlnirea dintre poeta Florica Gh. Ceapoiu şi muzicianul orădean Florian Chelu Madeva, la 18 februarie 2014, în Sala Rotonda, din fostul sediu al Muzeului Literaturii Române, loc binecuvântat, unde compozitorul a adus, în premieră absolută, la cunoştinţa publicului lucrarea sa *Sonet – Michelangelo Buonarroti,* Cuvânt înainte şi tălmăcire din limba italiană de C.D. Zeletin, Editura Primus, Oradea, 2013, prilej cu care s-au cunoscut nemijlocit, s-a înfiripat o respectuoasă prietenie, care s-a consolidat prin schimbul reciproc de cărţi?

La mijlocul anului 2015, un colectiv de muzicieni din Oradea a hotărât să aducă „un pios omagiu celor 150 de ani de la întemeierea revistei *Familia* şi ctitorului ei, Iosif Vulcan, şi, în acelaşi timp, un prinos foarte mândru «Luceafărului poeziei româneşti», Mihai Eminescu, la împlinirea aceleiaşi vârste de la debutul său în săptămânalul budapestan (orădean după 1888), debut care a avut loc în anul 1866, în numărul 6 din 25 februarie – 9 martie, dată care a devenit 21 martie după noul calendar, deci chiar prima zi de primăvară şi, totodată, ziua internaţională a poeziei; astfel că, la Muzeul Memorial «Iosif Vulcan» din Oradea, a fost prezentată o lucrare cuprinzând 16 melodii scrise la poezia care dă şi titlul acestei cărţi insolite: *De-aş avea…*, Mihai Eminescu, Editura Primus, Oradea, 2016". Anul debutului eminescian a fost încheiat la 21 martie 2017, la aceeaşi prestigioasă instituţie, cu un triptic de carte muzicală din creaţia eminesciană, cuprinzând şi o primă ediţie intitulată *Sonet – Mihai Eminescu,* realizare a compozitorului Florian Chelu Madeva.

O sonetistă de talia Floricăi Ceapoiu n-avea cum să nu simtă bucuria sufletească şi satisfacţia spirituală izvorâte din fiorul cuprins în sonetele lui Mihai Eminescu şi, astfel, ea a răspuns solicitării compozitorului de a aduce amendamente de ordin literar la încercările domniei sale pe marginea sonetului eminescian şi nu puţine sfaturi au îmbunătăţit munca acestui compozitor, impresionat de vibraţia armonios sonoră a sonetelor marelui poet, care i-au devenit sursă valoroasă pentru compoziţiile sale muzicale. Împreună au ajuns să descifreze manuscrisele aflate în volumele editate de un colectiv de specialişti de la Academia Română, condus de Eugen Simion: au scanat manuscrisele facsimilate şi cu ajutorul lupei electronice şi, pe temeiul volumelor *Opere* II, III şi V ale ediţiei academice întocmite de Perpessicius, au adus la lumină toate sonetele lui Mihai Eminescu, inclusiv variantele necunoscute încă, menţionând că lucrarea lor a ţinut seamă de observaţiile lui Perpessicius, mai ales de cele din volumul *Opere* V, care vine cu completări sau uşoare modificări la sonetele antume.

Folosirea metodelor şi mijloacelor de cercetare cu care erau obişnuiţi în laboratoarele ştiinţifice le-a înlesnit depăşirea graniţelor existente între volumele tehnico-ştiinţifice şi cele care conţin necunoscutele manuscriselor sonetelor lui Mihai Eminescu. Parcurgând textele cu migală şi răbdare de bijutieri, citind, analizând, desfăcând variantele în segmentele componente, ca apoi să reintegreze estetic versurile poeziilor intermediare în sonetele editate în timpul vieţii poetului, ale căror manuscrise definitive s-au pierdut prin negura vremii, au amplificat emoţia şi interesul descifrării acestora din urmă până la nivelul de cunoaştere ştiinţifică. În acest scop şi-au creat un suport teoretic, întemeiat pe tot ceea ce au aflat la Perpessicius, Constantin Noica, George Călinescu şi Nicolae Georgescu care, în diferite situaţii, privind manuscrisele eminesciene, au exprimat opinii similare cu intenţiile lor.

Subliniind travaliul imens al lui Perpessicius în operaţiunea descifrării manuscriselor lui Mihai Eminescu, efort dus până la pierderea vederii tălmăcitorului, Florica Gh. Ceapoiu îşi exprimă toată admiraţia privind modul în care sonetele, toate câte s-au identificat în adâncul laboratorului de creaţie

al marelui poet, sunt editate şi comentate de Perpessicius în ediţia critică academică, publicată între anii 1939-1958 şi, permanent, face trimitere la această ediţie de referinţă, fără să uite, însă, ediţia M. Eminescu, *Poesii,* îngrijită de Constantin Botez, apărută în anul 1933, şi ediţia omagială, M. Eminescu, *Poezii şi variante,* alcătuită de D.R. Mazilu, în anul 1940. Aşa cum am amintit mai sus, de un real folos le-a fost acestor truditori întru cunoaşterea sonetelor eminesciene lucrarea *Manuscrisele Mihai Eminescu,* ediţie coordonată de Eugen Simion, preşedinte atunci al Academiei Române, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Biblioteca Academiei Române, Editura Enciclopedică, Bucureşti, publicată începând din anul 2004.

Într-o primă anexă, autoarea a alcătuit un *Tabel al sonetelor lui Mihai Eminescu,* care „s-a dovedit a fi oglinda grăitoare a laboratorului sonetului eminescian în întregul său, capabilă a evidenţia ramificaţii interesante, cuprinzând un spaţiu tridimensional: timp – creaţie – interferenţe lirice". În acest tabel se pot urmări atât cronologia intimă a fiecărui sonet în parte, cât şi vecinătăţile filelor de manuscris care evidenţiază modul de lucru al marelui poet. Ţinând seama de aceste vecinătăţi, sonetele postume au fost grupate în jurul antumelor şi iată clasificarea după care sunt structurate şi reproduse sonetele eminesciene în secţiunea *Versiuni din manuscrise* (cu punctuaţia eminesciană, cu punerea în lumină şi comentariul tuturor intervenţiilor şi modificărilor realizate de poet de-a lungul anilor): 1. *Sonete meditativ-filosofice* (pp. 19-141), 2. *Sonete satirice şi ironico-romantice* (pp. 143-201) şi 3. *Sonete de dragoste şi dor* (pp. 203-323). Menţinând ortografia folosită de Eminescu în scrierea sonetelor (apostroful şi linia dublă de pauză), deci neţinând seama de modificările survenite prin noile norme stabilite de Academie în anul 1953, autoarea a lucrat cu folos pentru potenţarea lirică a emoţiilor exprimate în formele originale.

Reforma ortografică din anul 1953 restrânge utilizarea apostrofului în limba română la cazurile absolut necesare, înlocuindu-l cu cratima şi, astfel, s-a impus ca o necesitate stringentă şi cea de-a doua secţiune a cărţii, intitulată *Sonete & Variante.* Aici, pentru stabilirea unei punctuaţii corecte, a fost necesară studierea mai multor ediţii cunoscute şi metoda de cercetare a poeziei eminesciene prin analiza comparativă a ediţiilor – instituită de Nicolae Georgescu – şi-a găsit un ecou imediat.

Într-o altă anexă, intitulată *„Veneţia" reconstituită din manuscrise,* deoarece nu există vreun manuscris care să corespundă sonetului *Veneţia* pe care îl cunoaştem din ediţiile literare actuale, autorii au încercat să sintetizeze acest sonet din cele 22-24 de versiuni pe care le-au analizat, citindu-le şi recitindu-le. Au propus acest sonet, menţionând pentru fiecare vers în parte manuscrisul din care provine, semnele de punctuaţie şi formele gramaticale eminesciene, întâlnite în versiunile pregătitoare. De asemenea, au urmărit transcrierea grafică şi punctuaţia din ediţiile care au urmat „Ediţiei I-a Maiorescu", din decembrie 1883, ediţie despre care Nicolae Georgescu afirmă că Eminescu ar fi refuzat volumul, întrucât, în cartea tipărită, criticul nu ar fi respectat „structura iniţiatică" pe care o gândise „până, cel mai târziu, în iunie 1883". Să reţinem că în ediţia din 1883 sunt incluse doar şase sonete (*Iubind în taină…, Afară-i toamnă…, Sunt ani la mijloc…, Când însuşi glasul…, Trecut-au anii…* şi *Veneţia*) care constituie de fapt „axa de susţinere a întregului sonet meditativ – filosofic – de dragoste şi dor eminescian". Ediţia academică facsimilată a oferit cercetătorilor posibilitatea de a analiza manuscrisele existente ale sonetelor antume, pentru a releva toate modificările şi intervenţiile succesive ale poetului, inclusiv schimbarea punctuaţiei, foarte importante la Mihai Eminescu, iar autorii subliniază formele apostrofului şi rolul liniei duble de pauză, pe care, de-a lungul timpului, editorii fie au simplificat-o, fie au înlocuit-o când cu virgula (Maiorescu), când cu trei puncte de suspensie (Perpessicius, Petru Creţia).

Vom aminti încă o anexă foarte interesantă, intitulată *Interferenţe lirice,* în care, având în vedere un cadru de viaţă–studiu–creaţie mai larg, Florica Gh. Ceapoiu evidenţiată desfăşurarea sincronă a proceselor de elaborare a câtorva poezii şi trasează un fir călăuzitor pentru cititorul dornic să pătrundă în labirintul de creaţie care este laboratorul sonetului eminescian. Aici, autoarea observă că, după definitivarea poeziei *Mortua est!* (Viena, 11 februarie 1871), starea sufletească a poetului era cu totul potrivită unor întrebări filosofice legate de scenariul intrării în nefiinţă şi, astfel, poezia *Venedig,* de Cajetan Cerri, l-a determinat pe Mihai Eminescu să înceapă a lucra la primele versiuni ale sonetului *Veneţia* (circa 1871-1872). În plus, poetul începe să exerseze endecasilabul iambic în acele octave „construite după un model străin", iar primele rezultate sunt reflectate de sonetele realizate în anul 1873: *Sublimă-i marea... / Adânca mare...; Azi oceanu-ntărâtat... / Cum oceanu-ntărâtat...; Deasupra mării luna-n nouri joacă* şi *Cât vis de vară.*

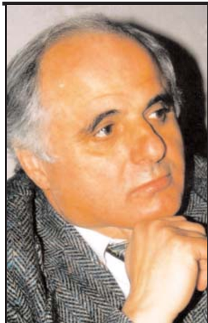
Poemul *Fata-n grădina de aur* (1873-1875) a statornicit, în sinele creator al poetului, nu numai tiparul prozodic al endecasilabului iambic, ci şi ideea *Luceafărului,* pe care Mihai Eminescu nu o va mai părăsi niciodată.

În dorinţa de a aduce la lumină cele şase sonete amintite mai sus, Eminescu a dat o nouă formă sonetului *Trecut-au anii...* şi a compus ultima variantă a sonetului *Veneţia,* fapt ce dovedeşte din plin participarea sa la realizarea primului volum de poezii, publicat în decembrie 1883. Travaliul la poemul *Luceafărul* a fost început în anul 1880 şi s-a încheiat în octombrie 1882, iar acum, în forma finală a sonetului *Veneţia, Okeanos* devine prototipul acvatic al lui *Hyperion* şi, prin natura lor nemuritoare, indiferent dacă se numesc *Okeanos* sau *Hyperion,* oricare le-ar fi iubita, *Veneţia* sau *Cătălina,* simpla îmbrăţişare a acestor personaje este incompatibilă cu suflarea vieţii şi duce la pieirea celei dragi.

→

Cărți și autori

Maria, Regina Marii Uniri

Tudor NEDELCEA

Sub acest titlu a apărut un volum omagial editat cu prilejul împlinirii a 75 de ani „de la trecerea în lumea arhanghelilor neamului a Alteței Sale Regale, Maria de România”, prefațat de I.P.S. Teodosie, sub dubla egidă a Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni și a Fundației Cultural-Științifice Aromâne „Andrei Șaguna” din Constanța, în 2013. (În acel an, Casa Regală a uitat-o pe celebra regină.) Este, de fapt, o culegere de studii semnate de Aurel Papari (*Sfântul crez al Reginei: „Țara mea”*), Liviu Pandele (*Regina Unirii*), Victor Crăciun (*Inima Reginei Maria*), Marian Zidaru (*Oameni și locuri din Constanța în sufletul Reginei Maria*), Traian Brătianu (*Regina Maria și Constanța în presa vremii*), Cristiana Crăciun (*Prin Balcicul de azi în dor de Regina Maria*), Mircea Chelaru (*Maria – unica Regină a României unite*). În partea finală a volumului sunt selectate pagini din scrierile Reginei, din volumele *Țara mea* (1916), *Gânduri și icoane din timpul războiului. De la inima mea la inima lor* (1919), *Povestea vieții mele* (vol. I-III, 1934), precum și solemna *Rugăciunea unei regine.*

În „cuvântul începător”, mitropolitul Tomisului, Teodosie, apreciază această inedită Rugăciune a Reginei Maria ca „sinceră și iluminată”, așa cum i-a fost întreaga sa viață (umbrită pe nedrept chiar de fiul său, ajuns rege, Carol al II-lea). „Rezonând cu profundă iubire și sinceră dăruire cu poporul din noua sa patrie – continuă înaltul ierarh Teodosie – își exprimă ruga ca orice țăran român, simplu și direct, invocator și încredințată că este ascultată și învrednicită cu sprijinul celui de Sus.” Nu întâmplător fiica sa, principesa Ileana, căsătorită în SUA cu boierul Ștefan Issărescu din localitatea mehedințeană Tâmna, s-a îndepărtat, în cele din urmă, de toate cele lumești, devenind Maica Alexandra, mult apreciată de românii stabiliți în statul american, inclusiv de preotul Gh. Calciu-Dumitreasa.

Dar, crezul pământean al Reginei Maria a fost, fără doar și poate, *Țara mea,* așa cum însăși mărturisește: „Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge. Simt că fiecare din cei șase copii ce i-am dat e unul din inelele acelui lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma.”

Născută la 29 octombrie 1875, este rudă de sânge cu cei mai puternici regi europeni: principesă de Marea Britanie și Irlanda, fiica lui Alfred, duce de Edinburg (care era fiul reginei Victoria a Angliei) și a ducesei Maria, fiica țarului Alexandru II al Rusiei și vară cu împăratul Wilhelm II al Germaniei. La 29 decembrie 1892, la doar 17 ani, se căsătorește cu Ferdinand, prințul moștenitor al coroanei României. Precum predecesoarea sa, regina Elisabeta (Carmen Sylva, pseudonim literar), tânăra principesă se atașează de noua sa țară și valorile ei, de poporul peste care urma să păstorească: „Am venit în țară foarte tânără și am devenit una cu voi. Am dorit de la început viziunea României Mari, am purtat-o la inima mea și am luptat pentru împlinirea ei.” Cu o energie rar întâlnită, cu un devotament sincer pentru români, principesa Maria s-a arătat hotărâtă să îndeplinească idealurile de unitate națională. Când se zvonea în cercurile politice de abdicarea regelui Carol I și plecarea familiei regale din țară în cazul în care România nu intră în Primul Război Mondial alături de Germania, principesa declară fără echivoc: „Cum să părăsesc acest popor care începuse să se încreadă în mine și să privească spre mine ca la nădejdea cea viitoare; să părăsesc munca mea, viitorul meu, dreptul meu de a mă odihni pe veci în pământul românesc? Nu, nu, așa ceva nu se va putea întâmpla niciodată. Chiar dacă alții s-ar hotărî să plece, eu m-aș fi înfipt cu copiii mei în pământul acesta și, ca să ne desprindă de el, ar fi trebuit să smulgă și inima din noi.” Admirabilă declarație de dragoste și loialitate pentru poporul român, pentru destinul său!

Devenită regină în 1914, a avut rolul hotărâtor în intrarea României în război, alături de Antanta, determinându-l și pe șovăielnicul ei soț, regele Ferdinand, să urmeze această cale (prima impresie a principesei despre Ferdinand: avea „o sfială chinuitoare”, „nemaipomenită timiditate”). S-a implicat cu trup și suflet (ca și regina Elisabeta în Războiul de Neatârnare) în campania din 1913 și în Primul Război Mondial, ajutând soldații răniți sau contaminați de tifosul exantematic, supranumită „mama răniților”, sprijinind și văduvele de război, dându-le speranță și încredere. După război, a străbătut țările europene și SUA spre a convinge pe liderii acestora de legitimitatea actului de la 1 Decembrie 1918. A reușit, pentru că era înzestrată cu o frumusețe fizică de invidiat, avea o cultură temeinică și o sinceritate a argumentelor sale, talent literar: „Eu scriu pentru a atrage atenția lumii asupra țării mele pe care o iubesc din toată inima și căreia îi consacru cele din urmă gânduri, căci fericirea și nenorocirea acestei țări fac fericirea și nefericirea propriei mele vieți”.

Talentul literar înnăscut l-a folosit în numeroase scrieri, memorialistică, povestiri sau romane, în limba română sau traduse de Elena Petricari, Margareta Miller-Verghi, Em. Panaitescu, N. Iorga, O. Goga etc. Amintim doar câteva titluri: *Crinul vieții* (1912, prefață de Carmen Sylva), *Visătorul de vise* (1912), *Ilderim* (1915), *Patru anotimpuri* (1915), *Povestea unei inimi* (1915), *Povestea unui dor nestins* (1915), *O poveste de la Sfântul Munte* (1917), *Regina cea...* (1918), *Gânduri și icoane din timpul războiului* (1919), *Țara mea* (1921), *Cartea de basme a reginei României* (1923), *Glasul de pe munte* (1923), *Înainte și după război* (1925), *Lulaloo* (1929), *Casele mele de vis* (1930), *Copila cu ochi albaștri* (1930), *Regine încoronate* (1930), *Stella Maris* (1933), *Povestea vieții mele* (vol. 1-3, 1934) etc.

La 1 mai 1915 a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. Trece la cele veșnice, la 18 iulie 1938, la Sinaia, după o grea suferință și neînțeleasă nepăsare din partea fiului său, regele Carol al II-lea („Regimul instaurat în țară de fiul meu este atât de trist, încât mai degrabă nu aș vorbi despre aceasta. Devine din ce în ce de nesuportat, așa încât adesea ne întrebăm cu toată seriozitatea dacă este pe deplin în toate mințile. [...] Asist la aceste terori, neputincioasă, eu însumi prost tratată, desconsiderată, jignită zilnic din ce în ce mai mult.”) Își doarme somnul de veci la Curtea de Argeș, iar inima sa, îngropată la Balcic, este păstrată azi cu sfințenie la Muzeul Național de Istorie.

În lucrarea citată, *Maria – Regina Marii Uniri,* autorii o numesc „unica regină a României unite”, pentru că și-a servit țara „cu un neegalat devotament, în cele mai tragice momente ale ei” (Aurel Papari), „pentru că România a fost Țara sa. [...] Pentru că alta nu am avut. Carol, fie și al doilea, a fost un desfrânat care s-a complăcut în concubinaje ordinare. Mihai nici n-a avut timp să-și aleagă regină, pentru că s-a predat lui Stalin în numele unei cauze doar de el știută (gen. Mircea Chelaru), pentru că „devotată țării care a adoptat-o datorită aleselor sale calități, beneficiind de o impresionantă frumusețe și cu o capacitate spirituală de excepție, puternica regină s-a dovedit slujitoare a poporului român în ceasurile lui cele mai grele; [...] în acest fel, Regina Maria a devenit unica regină a României Mari” (Victor Crăciun).

A fost pe front, alături de militari și ofițeri, fapt pentru care a primit Ordinul „Mihai Viteazul”, a sprijinit înfăptuirea României Mari și apoi a cutreierat lumea întru recunoașterea actului de la 1 Decembrie 1918. Balcicul a fost un loc comun din Cadrilater, dar care a devenit de referință, datorită amenajării cu gust, ca loc turistic și de recreere și creație pentru scriitori și pictori, de către regina unică, Maria. Sau cum notează Cristiana Crăciun: „Simt un soi de mândrie că pot spune lumii ceva despre timpii mai glorioși ai României, despre frumoasa și puternica Regină Maria, o personalitate mult deasupra epocii în care a trăit, puțin înțeleasă și apreciată mai mult de popor decât de intelectualii vremii”.

Regina Maria face parte din galeria maiestuoasă de femei care au influențat destinul românilor. Ce s-ar fi întâmplat, de pildă, dacă Cocuța, fiica poetului C. Conachi și soția antiunionistului N. Vogoride, nu ar fi denunțat falsul grosolan făcut de soțul său în alegerile din 1857, care ar fi anulat Unirea din 1859? Sau dacă Elena Cuza nu și-ar fi susținut, fără rezerve, soțul în cei șapte ani de domnie și reforme europene? Regina Maria a fost decisivă în intrarea României în război alături de Antantă și în recunoașterea oficială internațională. De aici, îndreptățit apelul gen. Mircea Chelaru: „Români! Regina vă cere să păstrați Țara! Pentru că este și Țara ei în numele căreia s-a săvârșit din viață, ducându-și menirea până la capăt.”

Mai cu seamă acum, în anul primului Centenar al Marii Uniri.

Atât Florica Gh. Ceapoiu, cât și Florian Chelu Madeva au înțeles de la început dubla semnificație a demersului lor literar: rigoarea „tehnică“ și dimensiunea „estetică“. Pentru a satisface această dublă cerință, autorii au apreciat ca prioritară structurarea sonetelor eminesciene pe principiul „grupării tematice“ a poeziilor, câtă vreme o consemnare „cronologică“ strictă ar fi fost imposibil de realizat – când matamorfoza sonetului *Veneția* s-a desfășurat pe toată perioada de creație a sonetului eminescian (circa 1871-1883), reflectând nu numai ezitările începutului, dar și evoluția acestei poezii până la apogeul artistic – iar gruparea „după ultimul manuscris“ s-a dovedit „păguboasă“ (unele versiuni devenind poezii de sine stătătoare, cum ne arată recenta facsimilare a caietelor eminesciene, dar și Perpessicius în volumele *Opere* II, III și V, unde exemplul sonetului *Vorbește-ncet…* este grăitor). Mai mult chiar, pentru sonetele antume, a fost identificat un singur manuscris care este identic cu varianta publicată (manuscrisul 2281, 72 – *Iubind în taină…*) și, prin urmare, „cele două noțiuni *antum* și *postum* se contopesc în cuvintele *manuscrise existente,* iar dovada cea mai bună este varianta *Deasupra mării luna-n nouri joacă* a sonetului *Veneția,* publicată în ediția de *Poezii postume* a lui Nerva Hodoș, în anul 1902, într-un ciclu de patru sonete dedicate apelor“. Bazați pe aceste observații, autorii susțin că „diferențierea sonetelor în antume și postume nu își mai află justificarea“, iar „adevărul antumelor trebuie să vină dinăuntrul manuscriptelor, adică din ceea ce există în spatele acestor poezii“.

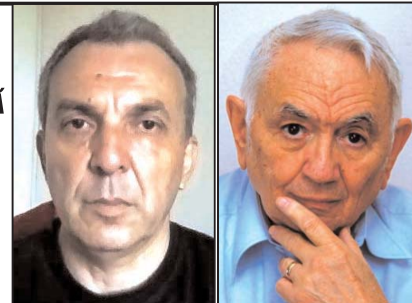
Refăcând „arborele genealogic al fiecărui sonet“ și ținând seama de „punctuația eminesciană“, autorii au observat că în doar 10-11 ani (1869-1880), Eminescu a creat toate sonetele sale (139 incluzând și variantele), între care „unele de acuratețea cristalului și sunet genial“ – după cum consemnează criticul literar Zenovie Cârlugea, în prima referire clară și la obiect asupra acestui volum eveniment editorial, care a apărut în revista *Portal – Măiastra,* XIV, nr. 2, 2018.

Un mare merit al autorilor acestei lucrări este acela de a ne fi convins că în sonetele sale (variantele finale), ca de altfel în toată poezia sa, Mihai Eminescu are arta de a chema cuvintele la un sunet nou, într-un nou sistem de înțelesuri și, prin aceasta, lumea la un sens superior, într-o construcție a cuvintelor care dobândește energia unei alte ortogeneze, adică o dezvoltare tot mai accentuată a unor caractere în generațiile care se succed. De aceea, poezia sa este metafora lumii ideale a omului.

Matematică integrată

Liviu JALBĂ, Octavian STĂNĂȘILĂ

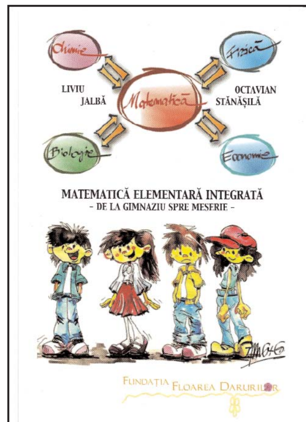
De peste 50 de ani, una dintre virtuțile învățământului a fost sistematic subminată și chiar uitată; anume, cea de *asimilare* și de *verificare* a cunoștințelor transmise către elevi, nepunându-se accentul pe *înțelegerea* materiei predate. În ultimul timp, se manifestă o nemulțumire generală privind modul în care matematica și nu numai ea este predată (și neasimilată!) în școala românească, la toate nivelurile. S-a ajuns la situații care cer analize serioase și obiective ale cauzelor, ale măsurilor necesare pe termen scurt sau mediu, la care întreaga masă a celor implicați – profesori, părinți, tineri, decidenți, oameni politici – să pună umărul pentru a stopa degradarea galopantă a școlii. Recent, testele internaționale PISA 2015 au arătat că aproape 40% dintre elevii români sunt „analfabeți moderni” care, deși știu să citească și să scrie, nu înțeleg și nu știu să realizeze operații sau să explice fenomene fizice simple, fiind nepregătiți pentru cerințele diverselor meserii sau profesii.

Filosoful Platon a explicat în *Republica* de ce înțelegerea matematicii este importantă, prin argumente încă actuale: „Prin legislație, principalii lideri ai Statului și comunității trebuie să știe Aritmetică și Geometrie, dar nu ca amatori, ci până la a cunoaște rostul numerelor, ordinul lor de mărime, precum negustorii și militarii, dar și pentru sufletele lor; numai astfel le va fi ușor să ajungă la adevăr și dreptate!”

Nu întâmplător, în mai multe țări avansate – Franța, SUA, Japonia, Finlanda, Germania, Anglia – a fost lansat un program denumit STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) privind măsuri de reformare a instrucției publice, cu implicarea guvernelor și a altor instituții din cele patru domenii, acordând matematicii un rol privilegiat.

Se spune că românul generic s-a născut poet, dar el a dovedit că este și un talent nativ la matematică. Am avut mari profesori – Spiru Haret (părintele organizării învățământului și practicii școlare), Gheorghe Țițeica (organizatorul concursurilor *Gazetei Matematice*) și, mai recent, Grigore Moisil și Solomon Marcus (părinții informaticii românești) ș.a. – care au fost sensibili la soarta învățământului românesc.

În fața predării rigide neatrăgătoare din partea unor profesori plictisiți, a unei materii greu digerabile de elevi, se impune crearea unui front de acțiune și reformare de fond, începând cu programele de învățământ, cu stimularea și sprijinirea profesorilor prin convingere și nu ostentativ prin învinovățire, dar și oferind texte didactice auxiliare, care să reflecte experiența didactică și de părinți a unor dascăli apreciați neveleitari. În acest sens, există câteva inițiative ale Centrului de Evaluare și Analize Educaționale, care în principal își propune și acționează pentru adoptarea „predării prin investigație”, prin încurajarea elevilor de a pune întrebări, de a gândi cu propria minte. Este oare suficient? În ultimele decenii, toate disciplinele au avut o evoluție relativ independentă, fiind orientate cu precădere pe așezarea propriilor concepte, pe integrarea lor în construcții raționale care să reflecte multiplele achiziții pe care ultimele cercetări științifice le-au descoperit. Cu grija deosebită acordată *rigorii și adâncirii logicii interne,* dar și cu teama de a fi considerați mai puțin calificați, unii dascăli au uitat că unul dintre motoarele dezvoltării oricărei discipline de învățământ îl constituie problemele puse de realitatea fizică și economico-socială, de pregătirea pentru viitoarea meserie.

Matematicienii au avut mereu tendința de a studia diversele obiecte în sine, desprinse de originea lor. De exemplu, derivatele sunt un concept esențial pentru descrierea ratelor de variație ale unor mărimi variabile (în raport cu altele) – viteze sau accelerații, intensități, rate de profit etc., iar integralele definite descriu funcții aditive de domeniu – lungimi, arii, volume, fluxuri, debite, probabilități și toate acestea au o natură esențialmente aplicativă. Dar, de dragul originalității, a unor „impulsuri aristocratice”, multe cadre didactice, inclusiv autori de manuale, au urmărit dezvoltări științific corecte, care au complicat dialogul cu tinerii, apelând la patologii matematice, la artificii și exemple singulare, adresându-se de fapt unor elite tinerești, cu izolarea marii majorități a elevilor. Există o literatură bogată, plină de exemple și contraexemple spectaculoase (de exemplu, funcții continue fără derivate, funcții care au primitivă dar nu sunt mărginite, ecuații fără soluție etc.), care fac deliciul unor aleși. Dar nu acesta este scopul principal al predării sau ideea fantezistă de a învăța gramatică apelând doar la verbe neregulate sau la alte corelații și subtilități intelectuale ale oricărei discipline.

Dascălii de matematică trebuie să-și comunice experiența profesională și contactul cu tinerii, pentru a dovedi că matematica nu este doar un șir nesfârșit de definiții, formule, enunțuri, demonstrații etc., ci are un mare număr de aplicații și un rol integrator, indispensabil fizicii, chimiei, economiei sau informaticii. Separarea matematicii de aceste discipline este neproductivă și este necesară o abordare intuitivă, cu motivații fizice sau geometrice, oferind exemple diferite, comentarii care pregătesc diverse noțiuni, note istorice, mici povestioare, care să „umanizeze” dialogul cu tinerii viitori utilizatori. Deși rafinează intuiția, rigoarea excesivă poate frâna sau chiar împiedica înțelegerea. Acum 35 de ani s-a încercat „integrarea învățământului cu cercetarea și producția”; era vorba de o acțiune propagandistică, nu una de fond așa cum ne-am dori. Nu ne mai putem făli ca altădată doar cu olimpici, cu butonarea de computere, cu „simularea diverselor pasiuni”.

În mai multe țări cu învățământ stabilizat, s-au scris manuale și cărți auxiliare „de învățătură”, care nu presupun multe cunoștințe prealabile de matematică, fizică, informatică, economie etc., unde instructorii/profesorii pot găsi sugestii și mijloace care să înlesnească dialogul. Cunoaștem, ca părinți, dificultățile asimilării unor astfel de texte matematice, ca și efortul necesar pentru a stimula întrebări și pentru a fixa cunoștințele primite.

Am elaborat o „carte de învățătură”, intitulată *Matematică elementară integrată* [a apărut în 2018 sub egida Fundației Floarea Darurilor, București, și are subtitlul „De la gimnaziu spre meserie (cu exemple din Fizică, Chimie, Informatică și Economie” – n. red.], în care am încercat o prezentare unitară, cu multe exemple edificatoare, un survol peste matematica de gimnaziu și liceu, cu sublinierea *caracterului integrator* al matematicii, prin apelarea la exemple extramatematice și la desen, care ușurează comunicarea și folosește argumentul de tip „voilà”; totul din dorința de a fi utili, nu știm cui, când, unde ...

În anul Centenarului, lansăm tuturor factorilor educativi un apel la renașterea școlii, la valorificarea resurselor noastre de inteligență și pricepere și la recâștigarea tinerilor pentru matematică, privită ca un interes comun.

Semn(al) de carte

***Românii în Marele Război. Anul 1916. Documente, impresii, mărturii.* Coordonator general-maior (r) Mihail E. Ionescu, lucrare apărută sub egida Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Editura Militară, București, 2017**

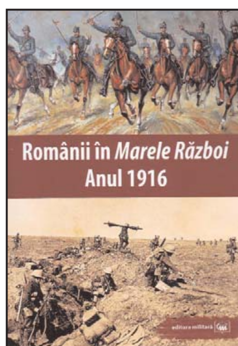
Dincolo de această retrospectivă a anului decisiv 1916, fast pentru că a fost începutul Războiului Reîntregirii, nefast pentru evoluțiile rapide către dezastru militar, dar urmate de o veritabilă „reînviere” națională la începutul anului următor, sunt dosarele voluminoase ale adevărului istoric văzut prin lupa de azi. De la alegerea momentului intrării în război la greutatea evoluției factorului Ungaria în decizia luată, de la orientarea strategică a ofensivei în Transilvania la relațiile cu aliatul rus, cu deosebire evitarea „capcanei" bolșevizării armatei și țării, singure în fața unei Rusii anarhizate și a unui inamic cu forțe militare copleșitoare pe teritoriul național. (Coordonatorul volumului, pe coperta a patra)

Nicolae Danciu Petniceanu, *Cei trei din Piața Amzei,* Editura Cetatea Cărții, Mehadia, 2015

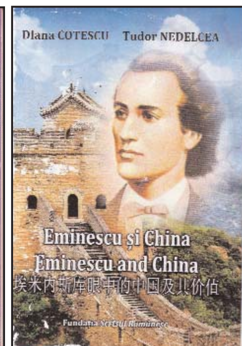
Încerc să exemplific câte ceva, fără a da prea multe în vileag, lăsând cititorului plăcerea de-a descoperi adevăruri istorice, dar și adevăruri literare. Nimeni, până acum, n-a îndrăznit să etaleze în profunzime destrămarea prieteniei dintre Slavici și Eminescu, cauzele reale ale divorțului dintre soții Slavici, supravegherea informativ-operativă a Poetului Național, încă de pe băncile Universității din Viena și până la eradicarea sa din viața publică, rolul jucat în acest sens de familia Slavici, de Titu Maiorescu, inginerul Ioan Simțioan, deputații Petre Grădișteanu și Grigore Ventura, cu toții manipulați de magistrul Maiorescu, amicul lui von Mayr, ambasadorul Austro-Ungariei la București. (Autorul, în Cuvânt înainte)

Diana Cotescu, Tudor Nedelcea, *Eminescu și China,* Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2018 (broșură trilingvă: română, engleză, chineză)

Poeziile eminesciene se cuvin tipărite an de an în limba română. Mi-am închipuit nu o dată că românii primesc la nuntă, în dar, cartea *Poezii* de Mihai Eminescu. Vom ajunge cândva să avem fiecare dintre noi în casă măcar o carte semnată Eminescu? Îl recitim adesea pe Eminescu? Ambasadele României și institutele culturale se interesează de traducerea poeziilor lui Mihai Eminescu în limbi străine? (Constantin Lupeanu, directorul Institutului Cultural Român de la Beijing, la începutul prefeței)

Cherchez la femme

Între Lăcrămioare, o Steluță: Elena Negri

Paula ROMANESCU

La răscruce de milenii am trecut și eu, Doamne, pe *Ponte di Rialto,* am întârziat cu privirea spre *Ponte dei Sospiri,* după ce am vizitat *Palazzo dei Dogi* cu splendorile de artă de la parter și etaj și cu celulele temniței de la subsol, în care-și vor fi sfârșit viața atâția năpăstuiți ai sorții căzuți sub litera necruțătoarelor legi ale vremilor, am mers de-a lungul „bulevardului de ape”, *Canal Grande,* din Veneția cea de povești romantice, și lacrimi, și gondole negre din care gondolierii strigă pe la „răspântii” de canaluri, *Riva! Riva! / Ferește, ferește!,* Veneția cea de carnavaluri și măști sofisticate, Veneția dogilor, a *Cafenelei Florian,* o rudă mai de viță veche a Cafenelei Capșa din Bucureștiul – Micul Paris de mai antan, Veneția cu campanila înălțată până-n miezul de albastru al cerului, în partea dreaptă a pieței care se deschide în fața Bazilicii San-Marco, și cu orologiul cu figurine de metal din partea stângă a aceleiași piețe, bătând nu doar miezul nopții spre a ne vesti „Nu-nvie morții, e-n zadar, copile!”, ci fiecare oră din cele care-mpart știutul drum al zilei către noapte și apoi iar…

Dar nu știam pe atunci că în Palazzo Benzon, edificiu de secol 16, aflat între Canal Grande și Ca’ Foscari, cu numărul 3927, tânărul Vasile Alecsandri și-a trăit răstimp de două luni (august-septembrie 1846) cea mai răscolitoare poveste de iubire, alături de (împreună cu) Elena Negri, sora prietenului său Costache Negri, marele luptător unionist dintr-o vreme care ne îndreptățea să cântăm *Eroi au fost, eroi sunt încă/ Și-or fi cât neamul românesc,/ Căci rupți sunt ca din tare stâncă/ Românii orișiunde cresc.*

Bardul de la Mircești era pe vremea aceea subțirel ca un plop și tot ca plopul de fremătător sub adierea flăcărilor jucăușe din ochii frumoaselor Iașiului. Nu devenise încă *acel rege-al poeziei* fixat de Eminescu mai târziu în galeria de poeți români de seamă pe lângă care „epigonii” nu erau decât *simțiri reci, harfe zdrobite,/ Mici de zile, mari de patimi/ Inimi bătrâne, urâte…* Dar „veșnic tânăr și ferice” promitea să rămână.

După infructuoase studii de drept și inginerie făcute pe la Paris, tânărul visător „Basile” Alecsandri hotărăște să se întoarcă în Moldova lui dragă, dar nu înainte de a face o călătorie prin Italia, că doar cunoștea și el înțeleptul dicton francez cum că *les voyages forment la jeunesse*/din călătorii capătă un tânăr experiență și cunoaștere.

Așa că, gata format întru spiritul epocii, tânărul cu păr buclat și lung, cu lavalieră, ghete de lac, jiletcă de catifea și pantalon strâns pe picior cât să se vadă suplețea mușchiului încordat al pulpei, își face o triumfală intrare în saloanele protipendadei ieșene, atrăgând priviri admirative și trezind în sufletele gingașe ale frumoaselor un „negrăit de dulce farmec”. Avea nouăsprezece ani și viața i se deschidea generoasă, ca o promisiune de fericire și de împliniri.

În saloanele lui Vasile Roset Pribeagul o cunoaște prin anul 1840, într-o seară… dansantă, pe Elena, sora lui Costache Negri, „o damă afabilă și plină de spirit”, cum avea el să noteze în jurnalul său, proaspăt căsătorită cu un oarecare boiernaș, A. Vârnav, prea de tot lipsit de romantism, cum înțelesese ea repejor, că după ce se întorcea de la câmp, de la moșie, el cădea lat de oboseală și nu-i mai ardea nici de poezii, nici de baluri…

Iubirea poetului pentru Elena nu-și trimisese solia. Era doar admirație pentru femeia *afabilă*. În sufletul Elenei, demonul amorului începea asaltul. Zadarnic ridica ea firave baricade ca să-i țină piept… Același demon îi șoptea că Vârnavul ei soț trebuie lăsat să-și vadă de recoltele de păpușoi și de via culeasă toamna pe târziu ca să iasă dulce amarul vinului…

Peste doi ani de la prima tresărire a inimii la vederea poetului, ea se dezleagă de lanțurile matrimoniale și, mai timid, mai înfocat, sentimentul iubirii îi copleșește pe amândoi.

Toate „ingredientele” sentimentale promiteau o poveste romantică pe lângă care ar fi pălit toate Damele cu sau fără camelii, toate bietele Mimi din boema pariziană, toate „poitrinerele” cu tusea-n fa minor… Pentru că, da, Elencuța-Ninița avea sănătatea firăvioară și aerul tare al Moldovei cu păduri și coline peste care buciumul suna cu jale nu-i era tocmai prielnic. Doar soarele iubirii cu care o învăluia Basile îi era viață și binecuvântare.

Se întâlneau la conacul de la Mânjina al lui Costache, încercând să păstreze aparențele unei calde camaraderii, dar jarul iubirii nu prea stia (dacă va fi știut vreodată!) de flăcări călduțe. Boala ei se agrava puțin câte puțin pe cât crestea în suflet rugul dragostei.

Anul 1845 le-a fost îndrăgostiților beție și nespusă fericire sub cerul de la noi. Ea îi era poetului muză, el scria numai pentru/despre ea. Așa a apărut *Lăcrămioarele* – volum de versuri ca un chiot înalt de bucurie: *Întinde cu mândrie aripile-ți ușoare,/ O, sufletul meu vesel, o, suflet fericit,/ Înaltă-te în ceruri și sbori cântând la soare/ Căci soarele iubirii în cer a răsărit!*

Ciudat îndemnul cel cu „înălțarea la ceruri”, pentru un suflet vesel și fericit!...

Tânărul poet avea de acum 23 de ani. Iubita lui ceva mai mult, dar cine stă să-și numere anii când inima *bat la chamade*/se predă fără condiții pe altarul iubirii!

Lăcrămioarele lirice aveau să se preschimbe curând în lacrimi de despărțire a celor doi îndrăgostiți, Ninița fiind obligată să se „exileze” spre soarele Italiei de virulența bacilului acela căruia viitorul microbiolog german Robert Koch, pe vremea aceea un prunc de doi ani (se născuse în 1843!) avea să-i dea mai târziu numele său (în 1882) și să primească, în 1905, pentru marea descoperire, Premiul Nobel pentru medicină.

Poetul e devastat și el de despărțirea de femeia dragă și, ca să-și aline tristețea, îi scrie acesteia, își spune lui însuși: *Te duci, iubită scumpă, în țărmuri depărtate,/ Lăsând frumoasa țară, surori, prieteni, frate,/ Lăsând în al meu suflet un mult amar suspin!*

După care pornește într-o călătorie prin Orient…

Mai avea, desigur, să adauge ceva înțelepciune tinereții sale. Dar inima lui se încăpățâna să-și impună *des raisons que la raison ne connaît pas*/ rațiunea ei de care rațiunea rece (știm și noi, domnule Descartes, că doar ne-ai spus-o mai demult, răspicat!) nu are știre…

Așadar, din luna lăcrămioarelor a anului 1846, până prin luna lui cuptor, singura legătură dintre ei le-a rămas gândul cel de dor robit și scrisorile care ajungeau… când ajungeau.

El avea să lase Orientul în plata Domnului și să se îndrepte spre Italia ca s-o regăsească. S-au regăsit și, împreună, departe de ochii invidioși ai celor acriți de ne-iubire, fericiți și lipsiți de griji (?) s-au instalat la Veneția în Palazzo Benzon, înscriind în registrul chiriașilor negrăbiți numele lor: „D-l și D-na Vasile și Elena Alecsandri”. De ce-ar mai fi fost nevoie să treacă pe la Starea Civilă, dacă se simțeau legați prin iubire pe viață de bună voie și nesiliți de nimeni?!

Ce putea fi mai frumos decât să-și clameze liberi legătura lor sfințită de iubire între apele și cerul Veneției!

În paginile venețiene ale *Jurnalului* său, poetul nota: *Fericiți cei ce iubesc! Și mai fericiți cei ce se ascund de lume și pot să adauge, ca noi, la farmecul amorului lor pe acela al Veneției! Credința înaltă pe om la cer, iar amorul coboară cerul în om.* (Drept e că această ultimă frază era împrumutată de la Byron, după cum o menționează chiar el.)

Pictorul Felice Schiavoni realizează un portret al poetului fericit de la Veneția și o schiță de portret după chipul Elenei, schiță care avea să-i servească mai târziu pictorului Rosenthal la recrearea portretului ei, la cererea celui care-o păstra în suflet ca pe o rană vie.

Astfel au petrecut „D-na și D-l Vasile Alecsandri” trei luni de basm, cu nopți argintate de lună și alunecări pe apele lagunei, în gondola legănătoare care-i aștepta la pragul reședinței lor vremelnice la orice oră din cele 24 cadențate de acel *preot uitat din a vechimii zile* – orologiul din Piața San’ Marco.

Iată cum descrie el una din acele nopți: *Era o noapte lină, o mult frumoasă noapte/ Ce revărsa în lume armonioase șoapte,/ Și multe glasuri blânde în inimi deștepta,/ O noapte de acele ce nu le poți uita,/ Care aprind în suflet scânteia de iubire/ Și pun pe frunte raze de îndumnezeire.*

Numai că o altă „noapte” pândea s-o răpească în imperiul de umbre pe Ninița lui.

Soarele Italiei era el binefăcător, luna Veneției pătrundea *prin vechi portaluri înălbind pereții* și scările de marmură ale frumoaselor palate, dar sănătatea Elenei Negri se înrăutățea tot mai mult.

Era zvon de toamnă. Anotimpul plecărilor…

Chemat grabnic, Costache Negri, înțelegătorul frate și prieten al celor doi, ajunge la Veneția să hotărască tustrei ce era de făcut.

Singura decizie înțeleaptă era întoarcerea acasă a muribundei. Acasă, spre a odihni în pământul țării. Dar cum speranța nu vrea să abdice niciodată, s-a mai încercat o nouă apropiere de soare, în luminoasa Sicilie. Zadarnic. Toamna își întindea cenușiul zărilor.

Elena, însoțită de dragul ei drag și de mult dragul și înțelegătorul ei frate Costache, se îmbarcă în cele din urmă, pentru cea din urmă călătorie, pe vaporul care se îndrepta spre Stambul, cu escală în moarte. Pentru că, în timpul traversării, în ziua de 4 mai 1847, ea avea să se stingă în brațele omului iubit.

A fost înmormântată la Pera, în curtea unei biserici grecești.

Mulți ani după stingerea ei, poetul avea s-o caute încă printre stelele nopților triste pe „Steluța” lui, „Ninița” – Elena Negri, care i-a fost lumină sufletului în cei dintâi ani ai tinereții, când sufletul este o cupă imaculată de crin din care fericiții îndrăgostiți își beau nemurirea: *Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie,/ Stea dulce și iubită a sufletului meu!/ Și care-odinioară luceai atât de vie./ Pe când eram în lume tu singură și eu!// O! blândă, mult duioasă și tainică lumină!/ În veci printre steluțe te cată al meu dor,/ Ș-adeseori la tine, când noaptea e senină,/ Pe plaiul nemuririi se naltă c-un lung zbor.* […]

Așadar, mult cântată Marguerite Gautier, nemurită de Alexandre Dumas-fils în romanul/piesa de teatru *Dama cu camelii,* tu care ai stors atâtea lacrimi romanticelor inimi din Parisul veacului revendicat de Hugo, prin piesa care l-a făcut pe Alexandre Dumas-tatăl să exclame cu amărăciune în seara fulminantei premiere că, vai, el nu este decât autorul autorului…; și care mai apoi ai fost înnobilată ca… *Traviatta* (asta da noblețe!) de muzica lui Verdi; și tu Mimi, umilă cusătoreasă „brodată” în *Boema Parisului* de Paul Bourget și „rafistolată” în acorduri de armonii lirice de Giacomo Puccini, nu vă mai credeți singurele „stele” pe cerul sufletelor gingașe!

Pe plaiul nemuririi va luci vesnic *Steluța* moldavă a acelui *rege al poeziei* (românești), *veșnic tânăr și ferice – veselul/tristul Alecsandri.*

Și-apoi ascultați romanța cu același titlu în interpretarea Miei Braia, cu vocea ei de soare viu, vocea Elenei Cernei, cu profunzimi de ape de lună, și a atâtor alți interpreți în limba dorului, care și-au topit și-și vor topi aurul glasului în jarul unei Steluțe mutate din lacrima poetului pe cerul iubirii fără moarte, și veți înțelege de ce spuneau latinii acum mai bine de 2000 de ani *carmina morte carent/poezia nu are moarte.*

Ion Negoiţescu

Florea FIRAN

Critic şi istoric literar de vocaţie, poet şi prozator, publicist şi traducător, Ion Negoiţescu este unul dintre liderii fondatori ai Cercului Literar de la Sibiu. Şi-a afirmat apartenenţa şi descendenţa din criticii literari moderni Eugen Lovinescu şi G. Călinescu, a fost un susţinător al curentului oniric şi un exeget al poeziei lui Eminescu, autor al unei *Istorii a literaturii române* rămase neterminată.

S-a născut la 10 august 1921, la Cluj, fiu al lui Ioan Negoiţescu, avocat şi ofiţer de carieră, şi al Lucreţiei, născută Cotuţiu, fiica unui preot ortodox, memorandist. A urmat cursurile Liceului „C. Angelescu" din oraşul natal, pe care l-a absolvit în 1940. În perioada studiilor liceale s-a simţit atras, pentru scurt timp, de mişcarea legionară, invocând decepţia provocată de Dictatul de la Viena. La îndemnul lui Lucian Blaga, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Cluj (1941-1946), refugiindu-se cu aceasta la Sibiu după Dictatul de la Viena din 1940.

Debutează publicistic în 1937 cu un poem în proză în pagina culturală a ziarului clujean *Naţiunea română,* editorial patru ani mai târziu, cu *Povestea tristă a lui Ramon Ocg,* „mic roman suprarealist, unde se întrevede metaforismul fastuos-serafic al viitoarei sale exegeze eminesciene" (I. Vartic). În 1941 îl vizitează la Bucureşti pe Eugen Lovinescu, care îi va influenţa cercetările de critică literară. În 1968 va îngriji şi prefaţa *Texte critice* de Eugen Lovinescu, iar doi ani mai târziu va publica în volum studiul *E. Lovinescu, micromonografie restitutivă.*

Colaborează la revista studenţilor sibieni *Curţile dorului* şi face parte, alături de Radu Stanca, din colegiul de redacţie. La sugestia acestuia, redactează şi semnează, cu pseudonimul Damian Silvestru, o scrisoare deschisă către Eugen Lovinescu, publicată la 13 mai 1943 în ziarul bucureştean *Ziua,* condus de Liviu Rebreanu, care va fi de fapt *Manifestul Cercului Literar,* reprezentând un gest de solidarizare cu criticul Eugen Lovinescu, în care este „statuată autonomia esteticului".

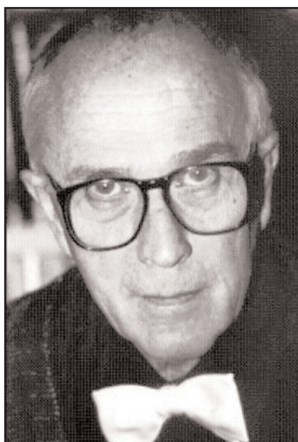
Devine prim-redactor al *Revistei Cercului Literar de la Sibiu,* publicaţie lunară de literatură, filosofie şi artă, apărută în opt numere în perioada ianuarie-august 1945, care îşi propunea să abordeze „un gen mai apropiat al eposului, baladescului", urmărind să descopere fenomenului artistic „orientări stilistice noi". La ea colaborează în primul rând „cerchiştii" Radu Stanca, Ştefan Augustin Doinaş, Cornel Regman, Nicolae Balotă, Ion D. Sîrbu, Ioanichie Olteanu, Ovidiu Cotruş, Henri Jacquier, Radu Enescu, Wolf von Aichelburg, Victor Iancu, Eugen Todoran, dar şi Lucian Blaga cu *Discobolul,* aforisme şi însemnări.

În 1947 este distins cu Premiul de critică al scriitorilor tineri al Editurii Fundaţiilor Regale pentru volumul în manuscris *Poeţi români* (precedat de o *Teorie a poeziei* şi încheiat cu o *Antologie a liricii româneşti,* ambele manuscrise dispărute din arhivele Securităţii, care i le confiscă). Erau comentaţi Eminescu, Macedonski, Bacovia, Blaga... Este încadrat apoi bibliotecar la Institutul Medico-Farmaceutic şi cercetător la Filiala Cluj a Academiei Române (1948-1952). În această perioadă traduce pentru Cartea Rusă din scriitori clasici ruşi, mai târziu şi din scriitori germani.

După ce o perioadă scrie sub pseudonim, revine în publicistica literară, dar în 1958 este acuzat de estetism şi incriminat în *Scânteia* pentru tentativa de „subminare a bazelor literaturii socialiste", pentru „apologia lui Maiorescu şi a maiorescianismului", fiind exclus din Uniunea Scriitorilor, cu interdicţie de semnătură. Trei ani mai târziu este arestat şi deţinut politic la Jilava pentru „discuţii conspirative", învinuit că „participase la întâlnirile cercului lui Noica, atunci când se discuta scrisoarea deschisă a lui Noica spre Emil Cioran" (V. Nemoianu). Atunci i-au confiscat biblioteca şi manuscrisele.

Eliberat în 1964, odată cu alţi deţinuţi politici, este încadrat ca redactor la revistele *Luceafărul* (1965-1967) şi *Viaţa Românească* (1968-1971). Reintră în literatură cu volumul *Scriitori moderni* (1966), prin care reia o parte a textelor topite alături de alte studii şi articole. Analizează poezia lui Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Al. Macedonski, George Bacovia, Geo Dumitrescu, încheind cu articolul *Viitorul literaturii române.* O nouă ediţie publicată la Editura Eminescu în 1996, cu un Cuvânt înainte de Emil Hurezeanu, include încă două capitole: *Poezia lui Eminescu* şi *Eugen Lovinescu – Ideile estetice şi critice şi alte texte.*

Doi ani mai târziu publică eseul *Poezia lui Eminescu* (scris între 1953-1954), prin care încearcă să descifreze „sensurile lirismului eminescian pur", care îl impune ca pe unul dintre cei mai originali exegeţi ai operei eminesciene, mergând pe linia lui G. Călinescu şi Perpessicius, cu insistenţă pe lirica postumă. În Prefaţa la ediţia a III-a se menţiona: „Deoarece studiul de faţă vizează, în poezia lui Eminescu, lirismul profunzimilor, metoda prin care a fost explorată zona «plutonică» eminesciană se revendică în mod natural de la «critica profunzimilor»; în însuşirea ei, autorul a avut drept imbold, încă din vremea studiilor universitare, operele unor critici literari ca Albert Béguin, Marcel Raymond, Thierry Maulnier sau Friederich Gundolf, dar nu mai puţin operele teoretice ale lui Lucian Blaga..."

„După Tudor Vianu şi G. Călinescu, Negoiţescu înscrie un al treilea moment memorabil în exegeza liricii eminesciene. Avem de a face aici cu o cercetare nouă, modernă, efectuată în spiritul *criticii profunzimilor,* fără nicio inhibiţie metodologică şi cu concluzii inedite, foarte preţioase. Adâncind observaţia lui G. Călinescu, că geniul poetului «fulgeră» mai ales în postumele sale [...], Negoiţescu face din aceasta cheia unei interpretări originale" (Ovid S. Crohmălniceanu, Klaus Heitmann, 2000).

Succesiv îi apar volumele *Însemnări critice* (1970), *Engrame* (1975) şi *Analize şi sinteze* (1976) care cuprind studii şi articole din clasicii moderni, toate acestea reprezentând, de fapt, fragmente din proiectata *Istorie a literaturii române,* pe care a conceput-o în anii de detenţie politică. *Anagrame* cuprinde articole despre Arghezi, Blaga, Vladimir Streinu, Tristan Tzara, Ştefan Augustin Doinaş, Nina Cassian etc. Negoiţescu va deveni unul dintre susţinătorii grupului literar oniric, de factură modernistă, ilustrat îndeosebi de Leonid Dimov şi Dumitru Ţepeneag, cu orientare spre modalităţile literare cultivate de suprarealişti. Publică proză de tip decadent, cum este volumul *Baldiun de Tyaormin* (1969), versuri şi traduceri în volumele *Sabasios* (1968), *Moartea unui contabil* (1972) şi *Viaţa particulară* (1977).

În 1971, după „tezele din iulie" impuse oamenilor de cultură, i-a fost interzisă difuzarea volumului *Lampa lui Aladin,* care conţinea analize critice, studii mai ample dedicate lui Toma Pavel, Matei Călinescu, Marin Sorescu, Mircea Ivănescu, Şt. Aug. Doinaş, Dan Botta, Virgil Nemoianu, Mircea Ciobanu etc. Cartea a fost tipărită la Editura Eminescu, dar n-a fost difuzată, în loc să ajungă în librării a fost trimisă la topit. Şicanat până la exasperare de cenzură şi Securitate, Ion Negoiţescu are o tentativă de sinucidere în ziua de 23 august 1974. De fapt, aceasta este a doua tentativă de sinucidere în semn de protest politic, după cea din 1961 de la Malmaison, când, după cum mărturiseşte, „voiam să le «fac figura» tartorilor mei şi să distrug obiectul plăcerii lor sadice".

În martie 1977 adresează o scrisoare de adeziune către Paul Goma, prin care pune în discuţie criza culturii române provocate de comunism. Scrisoarea a fost difuzată şi prin postul de radio Europa Liberă, ceea ce a dus la arestarea şi anchetarea sa de către Securitate, eliberat după trei zile în urma protestului unui grup de scriitori importanţi, în frunte cu Şt. Aug. Doinaş. Supus ameninţărilor de tot felul, semnează în *România literară* (nr. 15, apr. 1977) articolul *Despre patriotism* şi îşi retrage semnătura de pe apelul lui Goma. În 1977 are a treia tentativă de sinucidere, dar este descoperit în locuinţa sa de St. Aug. Doinaş şi salvat. Volumul de poezii şi aforisme *Viaţa particulară* (1977) şi *Un roman epistolar* (1978), care conţinea corespondenţa sa cu Radu Stanca, mare parte epurată de cenzură, primesc, în cele din urmă, bunul de tipar.

În 1980, cu o bursă de cercetare asupra operei lui Dostoievski, pleacă în Germania, locuieşte mai întâi la Köln, într-un cămin studenţesc, ţine un curs de literatură română la Universitatea din Münster (1982-1983), după care obţine azil politic şi în iunie 1984 se stabileşte definitiv la München. Coordonează *Caietul de literatură* al revistei *Dialog* de la Dietzenbach, la care publicau scriitori români din diaspora. Colaborează la posturile de radio BBC, Europa Liberă şi Deutsche Welle cu texte politice adunate ulterior în volumul *În cunoştinţă de cauză* (1990), cu sinteze critice şi cronici literare reunite în volumul *Scriitori contemporani* (1994) care cuprinde articole consacrate literaturii române contemporane. După mărturisirile autorului, acestea ar fi trebuit să reprezinte „materialul de bază" al celui de al II-lea volum al *istoriei literaturii române.*

În perioada 1991-1992 scrie primele două capitole ale unui volum memorialistic, *Straja dragonilor,* conceput în „spiritul unei sincerităţi absolute" şi se referă la primele sale experienţe erotice homosexuale şi perioada legionară din anii de liceu. „În *Autobiografie* voi spune totul despre mine, chiar şi cele mai inconfortabile lucruri". Mai întâi au fost publicate în revistele *Dialog* (1992) şi *Apostrof* (1993-1994), iar în volum în 1994, o scriere oarecum singulară în literatura noastră.

Istoria literaturii române, lucrare neterminată, a fost publicată în 1991 la Editura Minerva, dar cuprinde doar perioada 1800-1945, volumul al II-lea ar fi urmat să acopere perioada 1945-1989. Nu este „o istorie critică sau descriptiv-istorică, ci o istorie axiologic analitică, reflectând viziunea eurofonistică a Cercului Literar". A fost întâmpinată de critica literară cu rezerve şi obiecţii. Adrian Marino îi imputa „dezinteresul total faţă de evoluţia conceptului de istorie literară". Autorul îşi considera *Istoria...* „o operă de exil", „care n-ar fi putut apărea integral sub regimul cenzurii literare".

Spre sfârşitul vieţii, I. Negoiţescu a început să scrie *Autobiografia* pe care o considera că va fi marea lui operă, obsedat de gândul că nu va putea să o ducă la sfârşit: „Singurul eşec care mă mai poate aştepta este acela de a muri înainte de a-mi termina *Autobiografia*", mărturisea într-un interviu acordat Martei Petreu în 1991. A scris doar primele două capitole, apărute postum.

La un an de la trecerea autorului în eternitate, Biblioteca „Apostrof" din Cluj, prin demersurile făcute de Marta Petreu, publica *Straja dragonilor,* ediţie îngrijită şi prefaţată de Ion Vartic, care cuprinde două capitole: *Rochia de bal* şi *Convocat la director,* urmate de un fragment din *Jurnal* şi un epilog, *Posedat de propria sa memorie,* de Ana Mureşanu.

A încetat din viaţă la 6 februarie 1993, la München, urna sa funerară fiind adusă în ţară şi aşezată în mormântul părinţilor săi din cimitirul clujean. Revista *Dialog* îi dedică numerele 161/164, din iulie-octombrie 1994 cuprinzând articole şi evocări semnate de Ion Solacolu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Paul Goma, Virgil Nemoianu, S. Damian şi Mircea Iorgulescu. Postum i-au apărut *Scriitori contemporani* şi încă un volum, *Ora oglinzilor* (Ed. Dacia, 1997), ediţie îngrijită şi prefaţată de Dan Damaschin, cu „Pagini de jurnal, memorialistică, epistolar şi alte texte cu caracter confesiv".

Criticul a lăsat în manuscris un jurnal inedit, referitor la perioada exilului, aflat în posesia lui Emil Hurezeanu, cu drept de editare după 30 de ani de la moartea autorului.

Vecina mea, Africa

Dreptul hoțului, vina păgubitului

Nicolae MELINESCU

De teama unei implacabile pedepse aspre, hoții își dosesc prada și încearcă să se bucure de ea în taină, departe de ochii lumii, atenți să nu-și mărturisească public rușinoasa faptă. Când hoțul este un cuceritor trufaș, slujit de o armie care știe că se va înfrupta din prada de război fără să dea socoteală, lauda bombastică a jafului devine un exercițiu obligatoriu întru mărețiа efemeră a cuceritorului. După campania din Egipt, Napoleon a furat un obelisc bimilenar și l-a înfipt în mijlocul Parisului, în Place de la Concorde, să vadă tot neamul de ce isprăvi a fost el în stare la marginea deșertului african. Nu era puțin lucru să se laude cu un monument perfect, creat pe vremea în care nici năzdrăvanul Asterix, nici burduhănosul Obelix nu apucaseră să zburde pe câmpiile Galiei.

Invadatorul și-a asumat dintotdeauna dreptul nu numai să-l jefuiască pe învins, ci și acela de a se făli cu prada pentru care a ucis, a furat și a terorizat. Istoria este plină de asemenea vanități, începând cu tezaurul dacilor cărat la Roma și încheind cu tâlhăriile masive ale hitleriștilor care au luat de pe unde au călcat aur, artă, băuturi rare și tot ceea ce le excita simțurile barbare, posesive.

Africa nu a fost nici ea ferită de poftele cotropitorilor. După 1884, când a căpătat relevanță economică și politică pentru puterile europene, zona subsahariană a fost tot mai expusă raptului generalizat prin care noii cuceritori și-au însușit valori a căror semnificație nici măcar nu au priceput-o. Dacă tot erau în marș printre fostele imperii medievale africane, pe care le-au strivit cu succes, de ce să nu ia cu ei în patrie ceva exotic, nemaivăzut, cu o posibilă valoare pe piața de curiozități?

A trebuit să vină generația nouă de plasticieni de la începutul secolului al XX-lea pentru ca forța creatoare, imaginația, capacitatea de sinteză plastică a africanilor să fie descifrate și chiar imitate de pictorii și sculptorii avangardiști. S-ar putea spune că jaful s-a prescris pentru că altfel comorile artei negre ar fi rămas departe de ochii avizi de cultură exotică ai europenilor. Importul atât de bogat avea nevoie de o împachetare spectaculoasă, cu o mare putere de atracție pentru snobii cosmopoliți cărora eclectismul și exotismul le-au sunat frumos la urechi și le-au provocat o stare orgasmică prin desprinderea geografică și culturală față de sursa și creatorii originari.

Pe măsură ce expansiunea europeană a pătruns adânc în interiorul Africii, s-a diversificat și prada culturală. Portrete turnate în bronz, statuete tăiate în abanos și lemn de trandafir, măști din fildeș, zeități cioplite în porfiriu au adus tot mai multe căi de exprimare artistică în intimitatea atelierelor europene și au provocat clasificări artificiale după calapoade academiste, prin ignorarea caracterului lor unic. Unele etichete au încercat să izoleze influența lor covârșitoare de efectul adoptat în arta europeană. „Ezoterismul prezent în mișcarea modernă de începuturile post-impresionismului și ale expresionismului nu a dominat niciodată arta actuală. Unul dintre motive este acela că manifestările sale au fost mult prea diverse – artistului i s-au oferit foarte multe alternative, el le-a încercat pe toate și a asimilat din fiecare câte ceva”. (Herbert Read, *A Concise History of Modern Sculpture,* Thames and Hudson, London, 1968)

Van Gogh, Gauguin, Vlamink, Derain, Matisse, Braque, Jean Arp și Brâncuși au găsit în unicitatea, misterul și expresia directă a viziunii asupra lumii din perspectivă africană un nou început de drum pe care l-au parcurs fiecare după destinul propriu. Energia acumulată a dezvoltat noi curente, cum a fost cubismul. „Putem afirma că două influențe s-au combinat ca să dea naștere unui stil nou; prima a provenit din arta primitivă a sculpturii negrilor în special și a fost reprezentată de Picasso, cealaltă a lui Cézane, a fost adoptată de Braque.” (Jean Revol, „Braque et Villon: message vivant du Cubisme”, *La nouvelle revue française,* Auguste–Septembre, 1961)

În acest peisaj divers, provocator, al artei noului veac, artiști din afara cercului colonial au descifrat mai clar originalitatea africană, caracterizată de o simplitate abstractă. „Simplitatea”, spunea Brâncuși, „nu este un scop în sine; ajungem la ea în ciuda sinelui propriu, pe măsură ce ne apropiem de calitatea divină a lucrurilor.” (*A recollection of Brancusi's own statements* by A. Istrati, recorded by Ionel Jianou, in *Brancusi,* Adam Books, London, 1963) Marele vizionar oltean afirma că măiestria cioplirii lemnului a fost păstrată doar de meșterii români și de cei ai triburilor africane care au scăpat de influența civilizației mediteraneene și au păstrat, în consecință, arta de a însufleți materia.

Puțin probabil ca legionarii francezi, porniți să caute aur și diamante în Africa, să fi avut o viziune spirituală elevată odată plecați după pradă, dar o parte dintre superiorii lor au simțit altfel rodul campaniilor și au adus în muzeele metropolei mai mult decât metale și pietre prețioase. Nu au fost singurii! I-au imitat britanicii, portughezii și belgienii.

Ceea ce a părut un furt prescris de trecerea timpului parcă tinde să tulbure mai nou tihna galeriilor care se fălesc cu exemplare rare ale artei africane precoloniale. Unul dintre istoricii postului public britanic de radio și televiziune, BBC, a propus ca Muzeul Britanic (British Museum) să organizeze o „zi de recuperare” în care reprezentanții țărilor din care provin multe artefacte exotice să dispună de câte două minute fiecare și să salveze cât mai mult din ceea ce le aparține. Operațiunea ar răspunde unui imperativ moral, care ar putea să amelioreze cel puțin relațiile cu țările din Commonwealth după ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană. Între operele care s-ar cuveni returnate se află bronzurile din regatul Benin, furate în timpul unor raiduri brutale ale forțelor coloniale la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Regatul Benin din sudul Nigeriei de azi, total diferit de statul Benin, devenit Republica Dahomei după independență, a fost una dintre cele mai bogate și mai dezvoltate monarhii ale feudalismului african, între secolele al XII-lea și până la 1894, când a fost anexat de imperiul colonial britanic. La apogeul istoriei sale, regatul a cunoscut o adevărată explozie în arta prelucrării bronzului, atât în scopuri militare, cât și în scopuri decorative. Prelucrarea extrem de complexă a pieselor care i-au uimit pe cuceritori a părut inițial imposibilă fără influența europenilor. Portughezilor le-a fost atribuit meritul de a fi cultivat arta metalurgiei neferoase odată cu primele lor descinderi pe malurile golfului Benin, în secolul al XV-lea. Cercetări riguroase au dovedit că, de fapt, artizanii africani au fost cei care i-au învățat câte ceva pe primii europeni despre arta prelucrării bronzului, ajunsă la maturitate încă din secolele al XIII-lea. O dovedește amalgamarea în același obiect a bronzului de diverse compoziții cu arama, ceramica, lemnul sau fildeșul. Scopul unor artefacte complexe care au ajuns și prin Europa era ornarea altarelor, a sălilor palatului regelui – *oba,* unde suveranul primea omagiile curtenilor în cadrul unor ritualuri bogate.

În lume sunt cunoscute în prezent 170 de portrete ale monarhilor, executate la moartea acestora la comanda succesorului la tron.

Peste două sute dintre cele aproximativ o mie de lucrări în bronz din regatul Benin se află în muzee britanice. Restul au fost răspândite de cuceritori prin mai toată Europa de-a lungul celor 70 de ani de dominație colonială, ori de câte ori finanțele publice ajungeau la fundul sacului.

David Olusoga, istoric al artei la BBC, britanic de origine nigeriană, nu s-a sfiit să afirme: „Cred că avem de-a face cu un caz foarte clar de furt și luare ilegală în posesie. Palatul din Benin City a fost distrus, decorațiunile au fost adunate și scoase la mezat pentru ca să fie plătite trupele cu banii obținuți. Toți aveau acest drept – să fure, să trimită prada în metropole unde să fie scoase la licitație. Banii cumpărau gloanțe. Nu este decât formula evidentă de jaf. Ideea că tezaurul național să afle în muzeele altor țări este ceva ce poporul nigerian va recunoaște că este imposibil de ignorat. Cred că nigerienilor ar trebui ca asta să le dea de gândit.” (http://www. dailymail.co.uk/ news/article-5777623/ BBC-historian-says-British-Museum-Supermarket-Sweep.html, accesat 28 mai 2018)

Dacă atitudinea lui David poate fi pusă doar pe seama unui patriotism provincial – deloc condamnabil – atitudinea studenților de la Cambridge este liberă de orice suspiciune. În 2016 ei au votat ca un cocoșel din bronz, expus în sala de mese a Colegiului Jesus, în valoare de un milion de lire sterline, să-i fie returnat Nigeriei de unde fusese furat la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cazul tezaurului din Benin nu este cu totul izolat. Muzeul „Victoria și Albert” din Londra expune cu mândrie un pocal de aur luat ca pradă de război de britanici în 1868, după asediul de la Maqdala, în Etiopia de azi, o cetate fortificată aflată la 630 de kilometri vest de malul Mării Roșii. În lupta cu împăratul Tewodoros al II-lea, britanicii au învins, suveranul s-a sinucis și jefuirea cetății nu a mai cunoscut limite. Un trofeu de mare prestigiu a fost și coroana de aur, cu o decorație bogată, purtată de suveran sau de șeful bisericii creștine. La capătul campaniei, feldmareșalul Sir Robert Napier a adunat toată prada de război și a dispus vânzarea ei ca să plătească trupele, o parte dintre ele dislocate tocmai din India. Richard Holmes, reprezentantul Muzeului Britanic a reținut pocalul și coroana cu obligația să îi plătească două mii de lire sterline fondului armatei, echivalentul greutății metalului prețios, la care se adăugau 4 (patru) lire sterline pentru… valoarea artistică. În 1871, Camera Comunelor a luat chiar în dezbatere posibilitatea returnării coroanei, cu ocazia vizitei prințului moștenitor abisinian la Londra, care s-a ales, până la urmă, doar cu o a doua coroană regală, din argint aurit și cu o valoare mult mai redusă. Pe măsură ce ornamentele coroanei din aur – efigiile apostolilor creștini, decorațiuni în arc roman – au confirmat valoarea simbolică și istorică a obiectului ritualic, britanicii au abandonat ideea repatrierii sale.

În 2008, președintele de atunci al Etiopiei a solicitat, printr-o scrisoare oficială, recuperarea tuturor artefactelor aflate în posesie britanică, dar rezolvarea cererii a fost amânată prin manevre protocolare. Muzeul „Victoria și Albert” și Muzeul Britanic nu sunt deloc dispuse să renunțe la tezaurul acumulat prin jefuirea valorilor locale de pe întinsul imperiului colonial, o atitudine adoptată de marile muzee europene în disputa cu țările de origine. Lozinca lor este că asemenea opere, fie ele și furate, sunt mult mai accesibile unui număr mare de cercetători și vizitatori decât dacă ar rămâne izolate în colecții locale modeste din Africa. Tezaurul de la Maqdala se deosebește de alte cazuri de restituire, cum ar fi „Marmorele Elgin”, luate de pe Acropole. În cazul exponatelor africane „este vorba de un jaf fără doar și poate”, aprecia purtătorul de cuvânt al Ambasadei etiopiene la Londra. (https://www. independent.co.uk/news/uk/this-britain/ethiopia-demands-stolen-crown-back-1031229.html, accesat 28 mai 2018) Ideea a fost susținută și de organizația Afromet, care a declarat public: „Muzeele dețin cea mai mare parte a tezaurului etiopian. El este, însă, cu mult mai important pentru etiopieni decât ar putea el să reprezinte pentru oricine altcineva.” (*Idem*)

→

La pas prin satul global

Marocul în ecuația semitică musulmano-iudaică

Ion PĂTRAȘCU

În Maroc, încheiam un periplu fascinant prin lumea de basm a Orientului, începând din China și până la întâlnirea Mediteranei cu Atlanticul. Istorie, interferențe culturale, civilizații! Sunt pagini nemuritoare din care nu lipsesc fiii lui Israel. M-am referit la prezența lor în notele mele de călătorie prin China, Iran, India, Egipt și Siria. Comunitatea evreiască din fiecare țară are propria istorie, însă, de data aceasta, să derulăm câteva episoade și din povestea *evreilor marocani,* cum apar ei în analele țării de adopție. Marocul este, probabil, singura țară musulmană care nu s-a dezis și nu se dezice de tezaurul realizat în comun cu evreii, timp de milenii. Și astăzi se vorbește de diaspora evreilor marocani, care vin cu miile, an de an, în vechea țară de reședință. Cu unele excepții, Marocul a fost dintotdeauna un spațiu accesibil pentru evrei, unde au găsit mai multă toleranță, un mediu propice conviețuirii pașnice și creației în comun a unor bunuri materiale și culturale durabile.

Când și cum au ajuns evreii în Nordul Africii, respectiv în Maroc, aflăm atât din legende, cât și din analele de istorie. Prima variantă se referă la exodul evreilor după distrugerea Ierusalimului și a Templului lui Solomon de către Nabucodonosor și, mult mai târziu, de către Vespasian. Istoricii susțin și ei că, într-adevăr, evreii au ajuns în această zonă geografică cu mult înaintea erei noastre, însă împreună cu comercianții fenicieni și cartaginezi. Evident că, în Maroc, i-au precedat cu mult pe musulmani. Orașul Sefrou (la 30 km de Fès) deține mărturii despre prezența unei comunități de evrei cu peste 2.000 de ani în urmă. Și nu este vorba de comunități simbolice. În orașul Essaouira, de pe malul Oceanului Atlantic, comunitatea lor reprezenta 50% din populația urbei. Cei care au ajuns prin satele berbere din munți au reușit chiar să-i convertească pe localnici la iudaism. Este adevărat că, la venirea arabilor, aceștia au trecut la noua religie. Este de reținut că atitudinea tolerantă față de evrei devine politică de stat încă din timpul sultanului Idris II (fiul părintelui statului Maroc, Idris I). Deși începuse campania de islamizare riguroasă, conducătorul marocan i-a primit cu bunăvoință pe evrei la Fès și în zonele învecinate, oferindu-le un trai liniștit.

Venind din Spania, unde cartierele evreiești se numeau *Barrio de Juderia* (din Cordoba, Sevilla, Toledo, Granada), afli că în Maroc ele se numeau *El Mellah*. Numele este un simbol, desigur, din bogata panoplie a Orientului. El ar veni de la cuvântul *maleh* (sare, în limba arabă), amintind de prima comunitate de evrei care s-a stabilit pe malul unei ape sărate și de faptul că ei, evreii, au deținut monopolul comerțului cu sarea. O altă variantă a etimologiei cuvântului ar deriva de la obligația ce le revenea, la un moment dat, de a săra și împăia capetele retezate ale rebelilor, înainte de a fi expuse la porțile orașelor. Uneori, erau și capete de ale lor, pentru că am aflat despre un sultan care reteza capete din plăcere, fără a se uita la apartenența lor etnică. Pentru atitudinea tolerantă a marocanilor, este semnificativă însă decizia unui sultan înțelept de a aduce comunitatea evreiască într-un cerc mai apropiat de palatul său, imediat după cel al armatei, pentru că avea mai multă încredere în aceasta decât în proprii săi supuși berberi și arabi. Normal că el avea și serioase motive economico-financiare, deoarece evreii, prin ocupațiile lor predilecte, aveau contribuții importante la visteria suveranului.

Povestea noastră face parte dintr-o istorie fascinantă a punctului de contact dintre Europa și Africa, unde s-a plămădit o cultură de sinteză, unică și irepetabilă, ca rezultat al unei conviețuiri și creații comune armonioase între creștini, musulmani și evrei. La început de secol VIII, începea procesul de arabizare a Peninsulei Iberice (numită de arabi Al-Andaluz),

în condiții de toleranță și drepturi religioase depline pentru creștini și evrei. Pe atunci, funcționa preceptul islamic conform căruia *credincioșii sunt unul oglinda celuilalt.* După unele puncte de vedere agreate de evrei, contextul istoric general nu poate fi încadrat definitiv nici la categoria *lapte și miere* și nici la cea a *urii și fierii.* Când condițiile istorice au fost propice, cele trei comunități au creat în comun și au beneficiat în egală măsură de rezultatul muncii lor. În acele prime secole de armonie, literatura ebraică medievală atinge apogeul. Este contextul în care apare Moise Maimonide (1135-1204), filosof, medic și teolog, cel mai înțelept reprezentant al evreilor din acea perioadă, care a pus bazele iudaismului sefardic.

Istoria relației islamo-iudaice din Andaluzia și din alte teritorii spaniole și portugheze nu ar fi completă fără firele ce o leagă de Nordul Africii și, mai ales, de Maroc. A fost o istorie cu bune și cu mai puțin bune. Apoi, a venit o vreme când emiratele maure nu mai puteau face față presiunii prinților creștini (începuse Reconquista) și atunci s-a apelat la Dinastiile marocane, Almoravidă și Almohadă, care au venit în ajutor și au rămas în Andaluzia aproape două secole (1085-1238). Prin conservatorismul lor musulman, mai ales almohazii au perturbat armonia etno-religioasă, impunând convertirea forțată atât a creștinilor, cât și a evreilor. În acest punct intervine o nouă fațetă a conviețuirii. Evreii oropsiți de almohazi se refugiază în teritoriile controlate de prinții creștini, unde li se apreciau ocupațiile specifice, abilitățile în administrație și, desigur, *cotizațiile* la finanțele regale. Bătrânii noștri spun că ce-i bun nu-i și mult. Așa s-a întâmplat și în Peninsula Iberică. Conviețuirea, mai bună sau mai puțin bună, începută în primii ani ai secolului al VIII-a, ia sfârșit în anul 1492, când suveranii spanioli Ferdinand și Isabela impun maurilor și evreilor alternativa: convertirea la creștinism sau exilul. Cu o măsură similară au venit și portughezii, în anul 1497. Tragismul secolelor următoare a fost amplificat de Inchiziția care devenise instrument al curții regale.

Din exodul maurilor și al evreilor, ce a urmat după decretele respective, Marocul a fost țara care a găzduit cei mai mulți refugiați (în jur de un milion, după unele surse). Era un spor de populație important, benefic și din punct de vedere calitativ. Erau contingente întregi ale elitelor musulmane și evreiești, care lăsaseră în urma lor acele tezaure andaluze, incluse astăzi în Patrimoniul Cultural al Umanității. La Cordoba este admirată Marea Moschee, numită *Podoaba lumii.* Pe vremea când era capitala Emiratului maur al Andaluziei, Cordoba era cel mai avansat centru politic, economic și cultural al Europei. Să ne amintim că acolo funcționa celebra Bibliotecă (cu 400.000 până la un milion de volume), care o concura pe cea fără de egal de la Bagdad.

Sevilla, la rândul ei, devenită capitală sub dinastiile marocane, dobândește o strălucire care nu s-a „mătuit" nici până azi. Monumentele construite prin secolele XI-XIII au frați și surori și în Maroc. Printre multe altele, se remarcă o impunătoare moschee, de la care ne-a rămas spre admirație numai minaretul, numit astăzi *Turnul Giralda.* Apoi, într-un cartier al Sevillei, Triana, s-a plămădit minunatul dans flamenco, prin distilarea unor elemente specifice maure, creștine, evreiești și gitane. Din tezaurul cultural sevillan face parte și cartierul evreiesc *Barrio de Santa Cruz,* cu piațeta sa *Plaza Alfonso,* unde ai șansa să treci pe sub balconul Rosinei, eroina comediei *Bărbierul din Sevilla* a lui Beaumarchais.

Părăsim perimetrul andaluz și ajungem la Toledo, oraș pe care cele trei comunități etno-religioase l-au ridicat la rangul unuia dintre cele mai importante centre ale culturii medievale europene. Cultura de sinteză, creată acolo timp de secole, se exprima și prin existența unei celebre Școli de traducători, care a făcut cunoscute Europei marile valori ale acelor timpuri, de sorginte elenă, siriană, persană, arabo-islamică și ebraică. Sunt secolele de lumină, care au ajutat Europa să se desprindă din întunecatul Ev Mediu.

Moștenirea culturală lăsată Spaniei și umanității încorporează elemente definitorii ale celor care au contribuit la realizarea lor, cu simbolistica aferentă. Să ne referim doar la *Curtea leilor* din Complexul Alhambra din Granada, considerată imaginea Paradisului de către cele trei religii. Pentru musulmani, coloanele simbolizează palmierii Paradisului. *Fântâna leilor* ar fi un simbol precreștin de origine orientală. Evreii consideră că grupul leilor ar reprezenta cei 12 tauri de la Templul lui Solomon, care susțineau chiar marea ca bazin de apă al Paradisului.

(În imagine, monumente gemene: Turnul Giralda din Sevilla, Turnul Hassan din Rabat și minaretul Moscheii Koutoubia din Marrakech.)

La 150 de ani de la asaltul împotriva cetății Maqdala, Muzeul londonez „Victoria și Albert" organizează o expoziție cu douăzeci dintre obiectele de artă ale tezaurului abisinian, mult mai bogat. Potrivit rapoartelor militare ale secolului al XIX-lea, 15 elefanți și 200 de catâri au cărat prada atacului, scoasă ulterior la vânzare. Inițiativa expunerii unei părți a jafului de acum un secol și jumătate a relansat dezbaterea despre soarta tuturor artefactelor capitalizate de cotropitori. Urmașii lor nu sunt dispuși să renunțe la cuceriri, considerate repere ale eroismului și sacrificiului impus de extinderea imperiului. „În calitate de custozi ai unui număr important de obiecte etiopiene luate de la Maqdala de britanici acum 150 de ani, avem răspunderea să sărbătorim frumusețea artei lor, să reflectăm la înțelesul lor modern și să aducem la lumină istoria controversată a acestei colecții", spunea directorul muzeului, Tristram Hunt. (https://www.telegraph.co.uk/news/2018/02/14/va-shine-light-british-looting-ethiopian-treasure, accesat 28 mai 2018) Nici vorbă de retrocedare, de despăgubire! Poate doar un acord de împrumut pe termen nedeterminat al patrimoniului abisinian către așezământul londonez.

O repunere în drepturi a culturilor africane pre-coloniale prin retrocedarea a ceea ce face parte din izvoarele materiale ale istoriei continentului ar permite, pe de-o parte, rescrierea acesteia din perspectiva unei documentări mai bogate și, pe de altă parte, amputarea faimei nemeritate a marilor galerii și muzee care și-au creat faima și averea prin crime împotriva unor populații creative și neagresive. Orice manevre din partea păgubiților sau a beneficiarilor, însă, poate să provoace haos nu numai în negoțul cu arta africană clasică, în relațiile culturale, economice și politice între fostele metropole și vremelnicii lor supuși, ci și o deteriorare a patrimoniului pe care atât proprietarii de drept, cât și cei conjuncturali vor să o evite. O soluție ar putea fi compromisul, întâlnirea părților la jumătate drumului, o mișcare din care africanii nu pot să obțină victoria absolută, pentru că se confruntă cu un mecanism mult prea versat și bine echipat pentru negocieri dificile, dar nici nu vor pierde totul pentru totdeauna.

La pas prin satul global

La această simbioză încântătoare pe plan material și cultural, Alexandre Dumas-tatăl adaugă și o valență biologică. El descria Andaluzia ca pe o regiune intermediară între Africa și Europa, care se bucură de frumusețea uneia și de bogățiile celeilalte. Călătorind prin Munții Sierra Nevada, constata că, în plin secol al XIX-lea, acolo totul era arab. În lucrarea sa *Stăpânul muntelui* (*Le gentihomme de la montagne*), descrie o tânără de 16-18 ani, rezultată din încrucișarea raselor, care, deși în unele privințe părea să aparțină vreunui trib maur, ea era totodată îndreptățită să ceară un loc în marea familie europeană... ea forma o verigă intermediară ce îmbina, într-un amestec deosebit, seducția arzătoare și magică a femeii din sud, cu dulcea și suava frumusețe a fecioarei nordice.

Cu această viziune al lui Alexandre Dumas, să ne întoarcem în Marocul tolerant, care a primit valuri după valuri de evrei, dar și de mauri, izgoniți din Andaluzia. Desigur, este vorba de decizii cu caracter umanitar, dar și cu solide motivații economice și culturale. Se stabileau în Maroc tocmai cei care creaseră minunile andaluze amintite și, până la mijlocul secolului al XX-lea, aveau să aducă o contribuție majoră la îmbogățirea tezaurului cultural-istoric marocan. Drepturile și libertățile lor au cunoscut suișuri și coborâșuri între secolele XVI și XX, însă ei nu au avut motive serioase pentru a se desprinde de Maroc.

Despre evreii din Maroc ne vorbește și Vasile Alecsandri, asa cum i-a perceput el la mijlocul secolului al XIX-lea. Debarcând la Tanger (oct. 1851), scriitorul român aprecia că evreul de acolo este ființa cea mai îngrijită (îngrijorată, n.n.) din lume; pentru el, chiar umbra unei păsări trecătoare este motiv de spaimă... el nu grăiește, ci șoptește, nu râde, ci zâmbește, nu calcă, ci alunecă pe pământ... veșnic prigonit, veșnic umilit, el se răzbună prin viclenie. Lui Vasile Alecsandri i-au rămas însă ochii la femeile evreice, pe care le găsea frumoase, cu talie mlădioasă și elegantă, ca trestia verde mișcată de boarea dimineții. Părul lor stufos și luciu formează o mândră coroană pe frunte... mâinile lor fragede și albe țin cafeaua fericirilor Raiului.

În anul 1948, la formarea Statului Israel, Marocul avea cea mai mare comunitate de evrei din Nordul Africii, care au emigrat în masă spre țara lor (peste 250.000). Deși astăzi nu mai are decât 2000-2200 de evrei, Marocul a fost și a rămas un loc al deschiderii și al toleranței, după cum declara, nu mai departe decât în anul 2011, ministrul marocan al Comunicării.

În ultimii 20 de ani, Marocul a surprins de mai multe ori cu politica sa de deschidere față de Israel și poporul evreu, în ciuda unui climat internațional tot mai complex și a unor raporturi arabo-israeliene tensionate la maximum. Astfel, în anul 1997, la Casablanca era fondat Muzeul Evreiesc Marocan (*El Mellah Museum sau Musée du Judaisme*), singurul din lumea arabă dedicat iudaismului. Valorificarea unor splendori ale culturii iudeo-musulmane se constituia, în mod explicit, și într-un apel la pace prin cultură și tradiții. Renovat între timp, muzeul se redeschide în anul 2016 sub auspiciile regelui Mohammed al VI-lea. Cu acel prilej, curatorul muzeului sublinia că asemenea instituții ar trebui ridicate în lumea arabă, pentru conservarea unei fascinante și fundamentale părți a istoriei. Întâmplător sau nu, tot în anul 2016, fostul cartier evreiesc din Marrakech (rebotezat Essalam – pace, în limba arabă – după ce și-a pierdut locuitorii), revenea la vechiul nume de El Mellah.

Și în acest caz a fost tot decizia regelui, pornită din dorința declarată de a conserva patrimoniul istoric al acestor locuri. În plus, Majestatea Sa chema musulmanii și creștinii să facă front comun împotriva fanatismului și a urii, împotriva izolaționismului în toate formele sale.

Cu o asemenea politică de stat, Marocul oferă călătorului nu doar siguranță, ci și o paletă multicoloră de elemente originale cultural-istorice.

Semn(al) de carte

Horia Bădescu, ***Doar din pământul patriei,*** **Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018**

Transilvania este, din perspectiva naturii sale exemplare, memoria românității. Cu întâile ei zbateri se începe drumul nostru, ca popor, în istorie. De aici vin descălecătorii. Din ea și prin ea a pornit fluidul vital către atât de amar de ani sfâșiatul trup al pământului acestuia. Ea i-a hrănit și i-a ținut alături mădularele. Ea i-a aflat și i-a închegat nevăzuta făptură. În ea, durerea și amarul au fost mai grele, mai apăsătoare. În ea, dorul și jalea mai sfâșietoare. Peste tot ceea ce exprimă sufletul românesc în Ardeal, de la naștere la îngropăciune, de la cântec la poezie și filosofie, plutește umbra înjeluită a unei lacrimi. Pasul și vorba sunt mai apăsate aici de greul a câte au avut de purtat în spate neînduplecații pământului. Doina și jocul sunt mai neguroase. Până și sudalma e mai grea de povara veacurilor de plâns. Căci în toate astea se află înrădăcinată „durerea unui neam ce moare", cum scria Octavian Goga.

Sub bolta reîntregirii românității s-a așezat ziua acelui 1 Decembrie 1918, zi nepereche, căreia, precum limbii române, maica dăinuirii noastre, îi suntem datori în eternitate. Rivalități și interese adverse, micimi ale sufletului, orgolii și neînțelegeri au fost uitate atunci. Fiindcă oamenii aceia au fost mai presus de ei înșiși, fiindcă sub uraniscul boltit de milenii deasupra provinciilor surori, în catedrala inimilor răsuna psalmul reîntregirii. Fiindcă iubirea de neam și de limbă alungase din ea entropia. Mai suntem în stare să rostim ca ei, cu inima-n pumn și cu răsuflarea tăiată, „Trăiască România Mare!"? (Autorul, pe coperta a patra)

Paolo Isolta, ***Un alt cânt al lui Marte. Cântul iubirii,*** **Editura Curtea Veche, București, 2017, prefață de Mariana Nicolesco**

Mare e mândria, mare e bucuria pe care mi le aduce ideea că această carte e tradusă în limba națiunii care-i numără printre fiii săi pe unul dintre cei mai mari Maeștri ai Muzicii, George Enescu, și care-l are drept Fiu de Onoare pe Ovidiu, unul dintre cei mai mari Maeștri ai Poeziei. (Autorul, pe coperta a patra)

Lucian Costache, ***Viața din odăile gândului*** **(roman), Editura Tiparg, Pitești, 2018**

Crezuse cu tărie că odată cu Revoluția se vor schimba și caracterele și prețuirea oamenilor se va face după ce știe fiecare să facă mai bine. Revoluția însă nu adusese deocamdată la suprafață decât mizeria și mizerabilii formați în cele cinci decenii de comunism, devenind, în starea ei de libertate, la fel de nedemocratică, uneori mai precară decât societatea cea veche, pe care unii o regretau, mai ales aceia pentru care libertatea e doar o noțiune abstractă și nu o stare trăită cpnștient și responsabil.

Aceștia, spunea profesorul, sunt oamenii de colivie, cum îi numea cu destulă mâhnire: cei care nu-și doresc decât câteva grăunțe si un degetar de apă, asemenea păsărilor închise între gratii, oferite la oră fixă și pentru care mulțumesc stăpânului cu câteva piuituri ori triluri, după înzestrări și talent. Scoase la aer, în mediu natural, pier din lipsa capacității lor de adaptare și pentru că libertatea e o stare necunoscută și primejdioasă. Sunt acei oameni care refuză să iasă pe usa coliviei uitată deschisă, sau luată de vântul istoriei, rămânând înăuntru, asteptând alt stăpân care să îi hrănească. (Text de pe coperta a patra)

Gabriela Banu, ***Oglinda din vis*** **– nuvele, schițe, povestiri, Editura Betta, București, 2017**

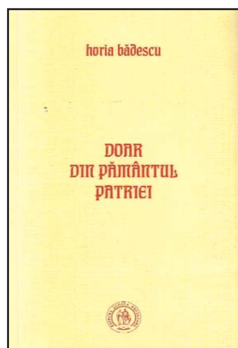
Fantasticul din aceste nuvele este ridicat din viață și iarăși coborât în ea, este întrezărit într-o blândă complicitate cu cititorul, poate fi construit în continuare dincolo de text. Este, ca să parafrazez, un fantastic „camuflat în real", prezent peste tot – așa cum îl prezintă Gabriela Banu – fără să existe pentru cine nu are ochi și urechi să-l vadă. O lectură intelectualistă de ținută, adusă la simplitatea exprimării ce denotă multă, multă muncă de acumulare a vorbelor, talent conștient de sine și, înainte de toate, o iubire, contagioasă aceasta, de viață. (Nicolae Georgescu, pe coperta a patra)

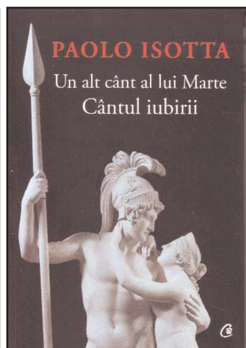
Adrian Cioroianu, ***Aproape un secol de dinastie. Povestea monarhiei de ieri, pentru tinerii de azi și de mâine,*** **Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2018**

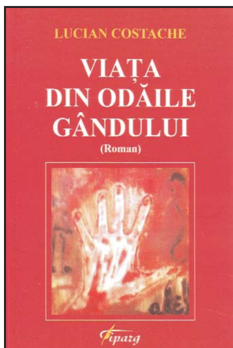
Primele decenii ale dinastiei române – unele dintre cele mai benefice din toată istoria modernă și contemporană a României – sunt legate de numele unui principe german mai curând tăcut, cu un extraordinar simț al dăruirii de sine și cu o aplecare maniacală spre punctualitate, toate aceste trei caracteristici fiind exact ceea ce mai curând lipsea exuberantului popor al tânărului stat român în fruntea căruia acest principe, pe nume Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, acceptase să vină. (Autorul, pe coperta a patra)

Dan Marius Drăgan, ***Vremuri tulburi. Un roman despre Putere*** **(primul din seria Dracul),** ***Crucea și puterea. Un roman despre Putere*** **(al doilea din seria** ***Dracul*****), Editura Ordo ab Chao, Zalău, 2017**

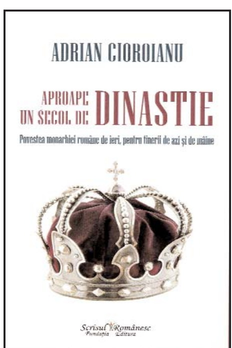
Autorul s-a ambiționat și a speculat cu pricepere acel „perimetru de nișă", culoarul pe care nu se încumetă încă nimeni, cu atâta acribie: doar povestea lui Vlad Drăculea cel bătrân, pe care istoricii îl pomenesc și nu prea sau romancierii care se lasă legănați mai degrabă de „mrejele regretabile" ale legendei țesute în jurul feciorului său, Vlad Țepeș. De aceea, bătrânul e mai totdeauna cantonat într-o zonă de umbră, de diminuare și confuzie. (Florin Horvath, în Prefața romanului al doilea)

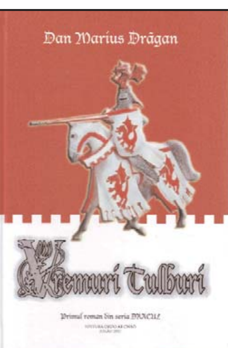

La curtea epigramei

Topîrceanu - umorul și epigrama (II)

Elis RÂPEANU

În lucrarea *Poezia satirică* (E.P.L., București, 1964), Vera Călin, care include epigrama în „genul" poeziei satirice, consideră că poeții se apropie rar de acest „gen" cu o tematică inepuizabilă, deși „se poate lăuda cu o bună tradiție, ambele au fost ilustrate strălucit de Caragiale, Topîrceanu și în cazul epigramei și de Cincinat Pavelescu".

În Iași, copleșit de „atmosfera Eminescu" și de poezia Luceafărului, în romantismul toamnei care ținea din primăvară până venea iarna, cel ce devenise de-al urbei simțea nevoia să se-ndrăgostească și el „de vreo iubită cu păr de aur și să regret dragostea pierdută înainte de a o fi început, suspinând pe aceeași ulicioară, ca-n Eminescu. […] Și a căzut păcatul tocmai pe o femeie măritată, o cucoană serioasă și cu trei copii, singura femeie din anturajul meu care se brodise să aibă ochi albaștri și părul oxigenat, ca să semene cu *copila* din *Luceafărul* sau cu castelana din *Scrisoarea a doua*." Și, când și-a luat inima în dinți să-i citească „iubitei" câteva poezii pe care i le închinase și persoana vizată „a înțeles despre ce-i vorba și că ea este aleasa inimii mele, s-a indignat, săraca, asa de tare, că m-a luat imediat de-o ureche și... m-a dat afară. […] Îmi ziceam că dacă nici femeia iubită nu-mi apreciază versurile, ce era să mai astept de la alții? Și m-am lăsat iar de literatură, nu însă înainte de a-i fi dedicat o ultimă *strofă* de despărțire:

Te-am iubit o lună-ntreagă,
Dar ca luna m-ai trădat,
Azi te las, adio, dragă,
Ești femeie, sunt bărbat.

Catrenul poartă ecoul romanței *Fă-ne, Doamne, iar copii*… pe versuri de Const. D. Ticu Ștefănescu și muzica lui Năstase Ionescu: *Când eram copii odată,/ Mii de sărutări ne-am dat,/ Astăzi nu-mi mai dai niciuna,/ Ești femeie, sunt bărbat…* Dar mai important este faptul că a simțit nevoia să-i replice cu un catren.

Era moda autografelor despre care scrie și Aurel Leon în *Evocări ieșene*. Scriitorii erau solicitați precum actorii, cântăreții și sportivii astăzi. Și, cum un scriitor se cuvenea să lase o dedicație pe măsura talentului său, aceste autografe deveneau o corvoadă, asa cum mărturiseau, prin 1932, Ionel Teodoreanu și Topîrceanu însuși. Acesta recunoștea, într-o discuție cu Sadoveanu, că își ia în serios această muncă și că reușește să scrie chiar catrene spirituale, citând câteva acordate pe volumul *Scrisori fără adresă*. Lui Sadoveanu îi vine greu să creadă că sunt improvizate pentru că sunt „prea dichisite". „Într-adevăr, pe unele le-am mai moșit, recunoscu Topîrceanu, dar majoritatea au țâșnit atunci, în fața clientului", și-i dă câteva exemple: *Unui medic chirurg:*

Noi amândoi avem destul talent,
Dar știi ce-mi spune muza speriată?
Ca dumneata să-mi fii mereu client
Și eu al dumitele, niciodată!

Nota epigramatică este vizibilă. În următorul catren, dă îndemn *Unui elev:*

Citind „Scrisori fără adresă"
Ajungi departe, nu zic ba,
Dar cu condiția expresă
Să mai citești și altceva.

În dedicația *Unei dudui,* răzbat note cavalerești de Don Juan:

În tot volumul acesta nu e
Nicio scrisoare de amor
Și când mi-l ceri mata, duduie,
Îmi pare rău ca autor.

Este vizibilă natura epigramatică a acestor catrene, al treilea având o nuanță de madrigal.

În antologia *Epigramiști români de ieri și de azi* de N. Crevedia, din 1975, acesta scrie: „G. Topîrceanu, cel atât de strălucitor în strofele sale caustice, a scris puține epigrame" (p. 84). „În realitate – susțin autorii volumului *Epigramiști cu sau fără voia lor,* Antologie, Cuvânt înainte și note de Giuseppe Navarra și George Zarafu, Ed. Albatros, 1983 – Topîrceanu era un epigramist înveterat și poseda un dezvoltat dar de improvizator." (p. 177) Si-a răspândit catrenele în diverse publicații, unele căpătând circulație liberă, ca folclorul, precum cel adresat lui Păstorel: *Gastronomică:*

În literatură,
Când vorbim de burtă,
Eu sunt prăjitură,
Păstorel e turtă.

În următoarea epigramă, prin întorsătura expresiei, ca-ntr-o metateză izvorâtă de la sine, autorul, într-o chemare voalată, dă invitației o nuanță picantă:

Greu mi-i dragă, fără tine
Și te chem de-atâtea ori
Nu din zori și până-n sară,
Ci din sară până-n zori.

Făcând parte din grupul *Vieții Românești,* manifesta o vie prețuire față de Ibrăileanu, căruia îi audia cursurile. Într-o asemenea ocazie, o studentă îi trimite un bilețel pe care scria: „As fuma o țigară." El îi trimise următorul răspuns:

Un regat pentr-o țigară
Dă, poete, dacă poți
Că eu, unul, pentru-o fată,
Vă dau dracului pe toți!

Reușita catrenului, structura epigramatică îl recomandă drept epigramist „de profesie": în primul vers, parafrazează replica lui Richard al III-lea din piesa lui Shakespeare, „Un regat pentru un cal!", pentru ca poanta să se bazeze pe o expresie șocantă care deturnează sensul, întărindu-l.

Antonimia constituie una dintre coordonatele în jurul căreia se ordonează sistemul lexical al unei limbi, influențând și gândirea. Dar antonimia nu exprimă totdeauna relația de incompatibilitate/contrarietate, precum *tânăr – bătrân, cald – rece* etc., ci și sensuri care exprimă raporturi de complementaritate (*adevărat – fals, umed – uscat*) sau opoziții de tip conversiv (*a cumpăra – a vinde, a câștiga – a pierde*). Există și alte elemente diferențiale corelative, precum *unul – altul / una – alta* (Cf. V.N. Kljueva, *Problema antimov,* în *Ucenye zapinski* I MGP II, t. IX, Moskva, 1956, p. 81). Într-o gramatică din secolul XVIII, cuvinte ca *a spune – a asculta* sunt considerate „reciproc relative", pentru că se cheamă unul pe altul (Cf. Sorin Stati, *Douăzeci de scrisori despre limbaj,* Ed. Științifică, 1973, p. 119). Aceste *corelative* sunt speculate și de Topîrceanu (*Calendarul Umorului,* 1997):

Multe-i spun când nu m-ascultă,
Dar tresar și tac din gură
Când c-un zâmbet, își ridică
Ochii de pe cusătură.

Dornic de apropierea unei ființe dragi, poetul care, adresându-se Lunii – „Scump al nopților tezaur", pe când el – „Subsemnatul – proletar/ N-am nimic în buzunar", își exprimă regretul în următorul catren: *Unei dudui:*

Trec zâmbete pe la ferestre…
Eu stau aici de-o zi întreagă
Și toți îmi spun mereu maestre
Și nimenea nu-mi spune dragă!

Volumul amintit – *Epigramiști cu sau fără voia lor* – cuprinde numeroase asemenea creații care-l recomandă pe Topîrceanu drept epigramist. Dar autorul *Parodiilor originale* parcă se întrece pe sine cu „epigrame – parodii originale". Era cunoscut duelul epigramatic dintre Cincinat și Nigrim, care a antrenat și alți autori; Topîrceanu își imaginează și el un duel asemănător (inclus în *Parodii originale*):

Ieșind de la o șezătoare literară din Galați, unde se citise și o epigramă de Nigrim, prietenii m-au rugat să improvizez ceva:

De ce e tristă luna oare
În noaptea asta? Da, ghicim:
A ascultat la șezătoare
O epigramă de Nigrim.

Nigrim i-ar fi răspuns lui Cincinat:

Când suspini pe la fereste
Întristate madrigale,
Luna-i veselă, maestre,
Ca… chelia dumitale!

Nigrim, chipurile, insistă:

Domnului poet
Și judecător
I se-ntâmplă des
Lucrul următor:
Cetitorii râd
De magistratură,
Inculpații râd
De literatură!

Un inventat anonim, din Craiova, sare și el: *Lui Cincinat:*

Maestre dragă, ce mai vrei?
Nigrim ți-a spus un adevăr
Încât îți vine să te iei
Cu mâinile de păr.

De fapt, toate aceste catrene conduc spre final, adică spre omagiul adus lui Cincinat, care ar fi dat un răspuns care a ajuns celebru, cunoscând o circulație liberă:

Talentul vostru-ntr-adevăr
S-a mărginit numai la păr,
Dar toată strălucirea mea
Nu stă-n chelie, ci sub ea!

Topîrceanu a avut un duel epigramatic și cu C. Argetoianu, ministru de Finanțe, care, aflând că în volumul *Epigrame* (1925) Cincinat publicase schimbul de epigrame avut cu el, a achiziționat, pentru biblioteca ministerului, 400 de exemplare:

Deși nu am ca el chelie
Și Cincinat nu prea mă cheamă,
Nu s-ar putea să-mi faci și mie
Măcar un sfert de epigramă?

Epigramistul replică dur:

Ți-aș face
chiar acum și ție,
Dar nu sunt
tocmai inspirat…
Așteaptă-ntâi
să faci chelie
Și să te
cheme Cincinat.

Iată concluzia lui Topîrceanu, în care apelează la o expresie populară:

Atunci n-am nicio bucurie,
Promisiunea este nulă
Căci pân' să am și eu chelie,
Îmi iese părul prin căciulă.

Observăm cum ideile se cheamă una pe alta, pentru a înțepa; totodată se remarcă prozodia fără cusur a catrenelor. De altfel, Mihai Ralea în *Scrieri din trecut* (p. 63) notează următoarea apreciere: „Topîrceanu e cel mai virtuoz dintre făuritorii versului român, arta poetică la el a atins perfecțiunea". E renumit pentru travaliul său artistic: își cizela atât versurile, cât și prozele, cu migală de bijutier. Este trăsătura structurală stabilă a personalității sale de scriitor, manifestată constant într-o existență marcată, poate genetic, de instabilitate. Este scriitorul din literatura română la care se întâlnește „tendința permanentă spre autocontrol, specifică scriitorului în registru comic" cu „tendința ereditară către instabilitate". (Cf. Mihai Iordache) El însuși se recomandă ca „moldovean născut la București din părinți ardeleni", cu o copilărie (adăugăm noi, cu soție și cu unicul copil) la Nămăeștii Muscelului. Lămuritoare privind această chemare funciară de schimbare sunt rândurile scrise de Ionel Teodoreanu în *Masa Umbrelor:* „Un ritm de codobatură dădea un fel de provizorat lui Topîrceanu chiar când părea că stă. Părea, am spus. Căci niciodată nu sedea de-a binelea. Pendula mereu, uneori imperceptibil, dar niciodată nu se oprea efectiv." Acestea ne duc cu gândul la autoscrutarea, prin dedublarea ironică a autorului – „chiriașul grăbit", gata oricând să spună *Rămâi sănătoasă, cucoană,/ Că-mi iau geamantanul și plec!* De aici, comicul autentic ce ascunde totdeauna sensuri tragice, de aici – *balade vesele și triste,* nu vesele *sau* triste. Depărtarea de locurile unde a crescut, de familie, atitudinea ieșenilor care-l simțeau tot muntean sau insinuarea unora că se trage din țărani – el, cel născut la București, i-au accentuat sentimentul de singurătate – sursa lirismului unor poezii ale sale. Stabilit la Iași, „a devenit ieșean", s-a adaptat atmosferei din colectivul de creatori, a adoptat, atâta cât accepta structura sa, felul de viață „moldovenesc", dar cea mai mare parte din sufletul său rămăsese la Nămăești, generând adânca melancolie și spiritul pătrunzător din lirica sa care, de cele mai multe ori, transmite în încheiere, ca o surpriză, sentimentul singurătății: *Frumoasă ești, pădurea mea,/ Când umbra-i încă rară/ Și printre crengi adie-abia/ Un vânt de primăvară…// Când de sub frunze moarte ies/ În umbră viorele,/ Iar eu străbat hogeagul des/ Cu gândurile mele.// Când strălucesc sub rouă grea/ Cărări de soare pline/ Frumoasă ești, pădurea mea,/ Și singură ca mine…*

(În imagine, Casa Memorială George Topîrceanu de la Nămăești - Muscel.)

GO-ul, dincolo de joc

Demararea unui program de GO (II)

Yasutoshi YASUDA, 9 dan

În timp ce puneam în pagină acest număr, am primit vestea tristă că sensei Yasutoshi Yasuda, 9 dan, a plecat să joace GO cu zeii, despre care se spune în China că ar fi adus jocul pe Pământ. Era născut în 1964, în Nakama, prefectura Fukuoka. A fost elevul lui Yusuke Oeda, 9 dan, a ajuns 1 dan profesionist în 1985 şi 9 dan în 1998. A fost cunoscut pentru promovarea GO-ului, mai ales prin cartea *GO as Communication.* La începutul lunii mai 2018, la numai 54 de ani, a părăsit această lume. *Requescat in pace!* (Gh.P.)

Răbdarea este importantă, iar uneori chiar pot fi întâlnite situaţii dificile. Adesea, copiii sunt atât de timoraţi în prezenţa adulţilor că stau pur şi simplu în faţa tablei, fără să aşeze vreo piesă pe ea. În asemenea situaţii, aştept până ce copilul face ceva. Uneori asta durează minute bune, ceea ce poate părea mult. Dar dacă te stăpâneşti şi nu-l grăbeşti pe copil, uneori apar lucruri surprinzătoare. Ceilalţi copii pot să-şi piardă răbdarea şi să-i ceară să joace, dar de multe ori ei încep să-l încurajeze. Iar când, în cele din urmă, copilul cel timid joacă, ei vor aplauda spontan, indiferent dacă mutarea a fost bună sau nu. În timp ce astept, încerc să mă concentrez asupra copilului şi nu-mi las mintea să se gândească la altceva. Copiii observă imediat dacă ţi-ai pierdut interesul, iar acest lucru poate răci atmosfera.

Copiii sunt conştienţi atunci când sunt în centrul atenţiei şi faptul că primesc aplauze pentru un gest al lor poate avea efecte spectaculoase. Nu este deloc neobişnuit pentru copiii care abia îşi exprimă emoţiile să se lumineze deodată.

Nu toţi copiii îmbrăţişează imediat GO-ul. Totdeauna există unii care sunt prea timizi pentru a sta în faţa celorlalţi sau care aleargă prin cameră pretinzând că sunt indiferenţi. Prefer să-i las pe asemenea copii să facă ce vor, deşi e probabil bine să le spui dinainte profesorilor să nu încerce să-i forţeze să participe la activitatea în desfăşurare. Motivarea unei asemenea abordări este că cel mai mult vor fi modificaţi de GO tocmai aceşti copii.

Dacă strategia aceasta nu funcţionează, puteţi încerca să porniţi partide între copii, unul contra unul, dar asta nu este o problemă. Nu toţi copiii sunt la fel. Dacă unii nu se alătură grupului, nu este un motiv să fie criticaţi. Din experienţa mea, cred că este mai bine să-i lăsăm pe copii să aleagă singuri.

Când prezint GO-ul unui grup, încep cu o competiţie între echipe, dar, dacă timpul permite, îi pun şi să joace între ei. Regula poate fi aceeaşi ca în partidele pe echipe, adică primul care capturează câştigă, dar în partidele între jucători individuali puteţi folosi şi regula „câştigă cel care capturează primul trei piese, sau cinci, sau mai multe". Jucătorul care mută primul se poate decide printr-o întrecere „piatră-hârtie-foarfece". Partidele unul contra unul sunt de obicei foarte liniştite, deoarece jucătorii se concentrează asupra jocului, comunicarea pare a fi de la inimă la inimă. Aşadar, în timp ce o partidă pe echipe întăreşte spiritul de grup şi creează o atmosferă fericită, partidele unul contra unul par a adânci comunicarea şi fac ca o atmosferă caldă să umple inimile tuturora.

Copiii care la început sunt mai puţin prietenoşi încep să-şi facă prieteni şi câştigă încredere după câteva partide. Copiii care până atunci recurgeau la tot felul de trucuri pentru a atrage atenţia profesorilor vor deveni mai calmi după ce vor juca GO cu aceştia. Copiii care nu obişnuiau să-i asculte pe ceilalţi vor ajunge în stare să asculte cu atenţie, iar aceia care nu se puteau exprima îşi vor putea spune opiniile. Toate acestea sunt cu adevărat rezultatul unor capacităţi înnăscute ale copiilor. GO-ul este doar declanşa- torul care aduce aceste trăsături la suprafaţă. Comunicarea la un nivel mai adânc poate rezolva spontan multe probleme, iar GO-ul este cel mai eficient instrument pe care l-am întâlnit până acum pentru asta.

Cele mai reuşite programe de GO sunt atunci când există jocuri de GO la dispoziţia copiilor. Când copiii au ceva timp liber, ei pot juca atât cât doresc. Această atitudine relaxată este crucială. Dacă există un timp precizat pentru GO, acest lucru poate deveni o corvoadă în plus pentru profesori. GO-ul trebuie să fie una dintre celelalte activităţi informale.

Când se joacă GO este foarte important pentru ambii jucători să stea faţă în faţă. Îi încurajez totdeauna pe profesori să joace cu copiii, dar nu este necesar să se aşeze pe scaune mici pentru a fi la înălţimea copiilor. Ceea ce contează este atitudinea vizavi de elevi. Dacă adultul se concentrează asupra copilului şi încearcă să interacţioneze în mod serios cu acesta, totul va fi bine. Copilul are nevoie să simtă atenţia profesorului.

Chiar dacă profesorul găseşte numai câteva minute pentru a juca cu elevii, este important să facă acest lucru. Aceasta dă şansa unei interacţiuni cu copiii şi, de asemenea, ajută copiii să crească cu încredere în ceea ce priveste relaţiile cu adulţii. Am văzut acest lucru întâmplându-se de multe ori. GO-ul este un instrument pentru interacţiune interpersonală.

Cazul copiilor din şcolile elementare. Prezentarea jocului şi crearea unei atmosfere plăcute sunt ceva mai simple pentru copiii peste cinci ani. Devine posibilă şi organizarea de activităţi cu toţi copiii deodată, chiar cu sute de elevi de gimnaziu: prezint jocul ca de obicei şi aleg două echipe pentru o partidă demonstrativă. Îi pun apoi pe toţi elevii să joace o partidă cu un coleg apropiat, după ce distribui table mici fiecăruia. După asta, alegem la întâmplare o echipă de elevi şi una de profesori, care să joace o partidă pe o tablă mare de demonstraţie aflată în faţa tuturor, ceea ce e de-a dreptul excitant. De cele mai multe ori, copiii înving. Acest mod de a interacţiona cu profesorii este foarte util pentru elevi – în special atunci când profesorii pierd… Recomand să se organizeze o asemenea partidă de câteva ori pe an.

Nu este nevoie să fii un bun jucător de GO pentru a fi un bun profesor de GO într-un asemenea program. De fapt, ţinând seama de obiectivele proiectului, este un avantaj pentru profesor să fie la acelaşi nivel cu copiii. Chiar dacă profesorul nu ştie bine GO, el poate să-i încurajeze şi să-i felicite pe elevi.

Uneori apar pe tablă formaţii complicate de piese, cu unele piese deja încercuite, dar asta nu e o problemă. Recomand regula că primul jucător care îşi dă seama că a înconjurat piese este câştigător. Până acum, toată lumea a găsit această regulă ca fiind pe deplin mulţumitoare.

Este desigur bine pentru elevi să interacţioneze cu profesorii pe baze egale. În plus, copiii pot învăţa lucruri importante din felul în care profesorii abordează eforturile de a deveni mai buni, victoriile şi înfrângerile.

Când sunt mai mule clase la un loc, îi îndemn pe profesori să joace între ei. Este bine pentru elevi să-i vadă pe profesori jucând şi îi vor încuraja, chiar dacă unii profesori nu fuseseră prea populari până atunci. Copiii nu vor să-şi vadă profesorul pierzând.

Situaţia este benefică ambelor părţi. Profesorii nu sunt obişnuiţi să fie încurajaţi de elevii lor, iar asta e o experienţă foarte energizantă. La rândul lor, copiii pot dezvolta o atitudine mai pozitivă vizavi de un profesor după o asemenea partidă. Cred că o asemenea activitate este cu deosebire importantă pentru profesorii care cred că le lipseşte o bună relaţionare cu elevii lor.

Cazul elevilor mai mari sau de liceu. Elevii mai mari sunt de obicei apatici sau poate doar obosiţi. Adesea, ei arată neîncredere faţă de adulţi. În comparaţie cu elevii mici, e nevoie de mai multe eforturi pentru a le atrage atenţia. De aceea, încep totdeauna prin a discuta cu ei despre relaţiile cu sexul opus. În raport cu aşteptările pe care elevii le aveau pentru o prezentare a GO-ului, ridicarea unei asemenea chestiuni schimbă totdeauna atmosfera. Îi întreb dacă au avut până atunci vreo întâlnire, iar unii ridică mâna, în timp ce alţii sunt prea timizi pentru a o face. După ce atmosfera se relaxează, prezint jocul în modul obişnuit şi pornesc o partidă între echipe formate dintr-un băiat şi o fată, ceea ce merge foarte bine la această grupă de vârstă. După o partidă demonstrativă, trec la partide unul contra unul, apoi acelaşi tip de întreceri ca în cazul şcolilor elementare. Închei cu o partidă între echipe de profesori, pentru că a fi încurajaţi de proprii lor elevi este deosebit de tonic pentru ei. De fiecare dată subliniez importanţa conectării profesorilor şi elevilor prin intermediul GO-ului.

Cazul azilurilor. Programe de GO au fost introduse în şcoli pentru surzi, pentru copii cu handicap, în aziluri pentru persoane cu dizabilităţi mintale şi pentru bătrâni. Desfăşurarea unui asemenea program nu este dificilă, dar propunerea poate întâmpina rezistenţă, din cauza prejudecăţii că GO-ul este un joc dificil. Este adevărat că anumite persoane nu sunt niciodată în stare să înţeleagă regula „înconjoară şi capturează", dar, în cazul extrem, se pot pur şi simplu plasa piese pe tablă. A fi aplaudat pentru orice fel de acţiune este o experienţă pozitivă pentru multe persoane aflate într-o asemenea situaţie.

Cu un grup de persoane cu dizabilităţi urmez procedura obişnuită, căutând un mod de a găsi pe cineva care să vină să aşeze o piesă pe tablă. Uneori trebuie să-l ajut pe cel care face acest lucru, dar cer de fiecare dată aplauze atunci când o piesă este aşezată pe o intersecţie şi chiar dacă nu este pe o intersecţie. Aplauzele schimbă complet atmosfera şi de obicei lucrurile merg mai uşor după aceea. Desigur, ritmul este mult mai lent decât în şcoli.

Cei din aziluri au rar prilejul de a fi apreciaţi de semeni pentru că au făcut ceva. Primind pentru prima dată recunoaşterea celor din jur, cu aplauze, poate să-i ajute să-şi mărească încrederea în sine.

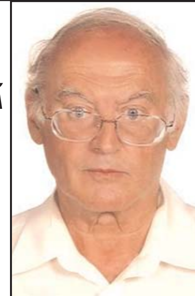
Când este posibil, explic regula „înconjoară pentru a captura", chiar dacă unele persoane nu vor înţelege. Unii vor aşeza piesele la mijlocul pătratelor tablei, dar nu contează – mut eu piesa într-o intersecţie şi cer aplauze pentru cel care a plasat-o.

Timpul curge greu în aceste instituţii, dar oamenii se bucură de timpul petrecut jucând GO. Se poate vedea uşor acest lucru privindu-le expresia schimbată a feţelor. Prea puţini joacă şi singuri, dar chiar şi numai jucând cu ocazia vizitelor mele bilunare poate să le schimbe vieţile. Uneori schimbările sunt vizibile, cu oameni devenind mult mai activi şi chiar mai agili fizic, ceea ce e minunat. Acesta ar putea fi un interesant subiect de cercetare.

(Fragmente din cartea *GO as Communication. The Educational and Therapeutic Value of the Game of GO*, de Yasutoshi Yasuda 9 dan, Tosho-bunka, 2000, traducere în engleză de Yoshimi Nakao pentru Editura Slate and Shell, Richmond VA, 2002; informaţii din GO-ul românesc se pot găsi pe site-ul Federaţiei Române de GO, www.frgo.ro.)

Între fantastic și literatura „cora”

Mircea OPRIȚĂ

Scriitor, critic literar, traducător și ziarist, Dan Culcer s-a născut la 15 iunie 1941, în Sulina, județul Tulcea, din părinți ardeleni refugiați la gurile Dunării după Diktatul de la Viena. Învață la Sighișoara (școala elementară), la Liceul „Emil Racoviță” din Cluj, iar studiile superioare și le face la Facultatea de Filologie a universității din același oraș. Debutează cu un articol în revista *Luceafărul* din capitală (1961), iar editorial la Cartea Românească, unde i-a apărut culegerea *Un loc geometric* (1973), construită neconvențional din proze, eseuri critice și un amplu ciclu de versuri. Publică la numeroase reviste din țară, românești (*Viața românească, Tribuna, Steaua, Familia, Convorbiri literare, România literară, Ateneu, Tomis* etc.) și maghiare (*Utunk, Korunk, Ifjumunkás, Igaz Szó*). În 1971, la apariția seriei noi a revistei *Vatra* din Târgu Mureș, se numără printre redactorii fondatori. Are transpuneri în românește din literatura maghiară, obținând Premiul Uniunii Scriitorilor pentru traduceri din limbile naționalităților conlocuitoare. Publică alte două volume, alcătuite din articole critice pe care le consideră aparținătoare sociologiei literaturii: *Citind sau trăind literatura* (1978), *Serii și grupuri* (1981), în al cărei subtitlu disjuncția din titlul cărții precedente se înlocuiește prin conjuncție: „citind și trăind literatura”. Invitat, în 1984, la colocviul despre utopie din Cérisy-la-Salle (Bretagne, Franța), are parte de tracasările puse la cale de Securitate pentru a fi împiedicat să participe, încât se va vedea constrâns să facă drumul de la Episcopia Bihorului la Paris cu autostopul, iar eseul despre *Labirint, utopie și spațiul carceral* și-l va scrie din memorie, în trei seri premergătoare colocviului. La întoarcere, propunerile făcute pentru publicare în revista la care lucra se confruntă în repetate rânduri cu cenzura, are dosar de urmărire informativă, încât în 1987 se decide pentru emigrare și gândește o reușită stratagemă în acest sens. În Franța i se acordă calitatea de azilant politic, urmează stagii de specializare în comunicarea politică și își câștigă existența din ocupații fără tangență cu cariera începută în țară: traducător-interpret la Televiziunea Franceză, secretar de redacție-machetist la diverse publicații (*L'Argus, Africa International, Alternances*), vânzător de produse turistice, grafician de afișe. Colaborează la Radio France International, Radio Londra, Radio Europa Liberă, la reviste românești din Franța și Germania. În mai 1991, împreună cu alți ziariști români, întemeiază Asociația Jurnaliștilor Români-Ouest, cu sediul la Paris. Peste exact un an de la acest eveniment înființează revista electronică *Asymetria*. În condițiile postrevoluționare, reia colaborările cu presa din România, publicând poezii, fragmente de jurnal, studii și amintiri. În țară are posibilitatea de a studia arhiva CNSAS și publică în două volume masive (peste 1700 de pagini) o lucrare intitulată *Cenzură și ideologie în comunismul real* (2015-2016). În acest tratat, Culcer prezintă și analizează documente de arhivă, autori și opere cenzurate, punând în evidență „metodele și tacticile folosite de autori și redactori pentru a depăși sau ocoli interdicția, cazuri de complicitate între autori și cenzori, delațiunile unor scriitori, colaboratori ai Securității, care au permis cunoașterea opiniilor autorilor supravegheați” (cum sună o concisă și exactă caracterizare editorială a lucrării).

Cu SF-ul, Dan Culcer are două tipuri de legături. Una teoretică, alta practică, am putea spune managerială. Aceasta din urmă a făcut din *Vatra* anilor '80 poate singura dintre revistele literare dispuse să cultive genul lună de lună, pe o pagină specială, în traduceri și nu de puține ori prin texte originale. Inițiativa sa urmărea să ofere cititorilor „o imagine a fenomenului SF românesc, iar fanilor prilejul să se manifeste”, în condițiile în care *Colecția „Povestiri științifico-fantastice”* fusese eliminată din motive cu obscure conotații politice, iar *Almanahul Anticipația* se afla abia la începutul cursei sale. Participând el însuși la unele activități ale fandomului, redactorul revistei de la Târgu Mureș nu pare să fi fost prea încântat de nivelul producției cenacliere din epocă: „Am dorit să putem găsi printre textele pe care le-am solicitat cenaclurilor SF mai multă *literatură* și mai puțină maculatură”, spune el; ceea ce nu înseamnă totuși că textele publicate de tineri în *Vatra* n-ar fi fost onorabile. Mihail Grămescu, Ovidiu Pecican, George Ceausu, Gheorghe Păun, Ovidiu Bufnilă și alții, aflați încă la începutul creației lor, semnează în revistă povestiri merituoase, dar insuficient de convingătoare pentru îngrijitorul paginii SF spre a-și schimba convingerile privitoare la ansamblul domeniului pe care acceptase totuși să-l cultive sistematic, deși oarecum marginal. Un articol intitulat *Coerența textuală*, publicat în cadrul anchetei din iulie 1983 a revistei craiovene *Ramuri,* pleacă de la constatări valabile pentru caracterizarea fandomului, dar tinde să generalizeze:

„Literatura SF aparține, prin aspectul ei cantitativ, prin mentalitatea care îi animă pe mai toți cititorii ei, domeniului vast al paraliteraturii. Producătorii de SF sunt în primul rând amatori, până ce dobândesc un anumit statut de recunoaștere socială. Acum, la noi, acest statut se dobândește prin cenacluri. Dar membrii cenaclurilor se recrutează dintre cititorii de SF care, apoi, sub presiunea modelelor, vor să devină scriitori. Vârstele cenacliștilor se repartizează pe o scară unde domină grupele până la 25-30 de ani. Mai târziu, amatorii se transformă în profesioniști sau abandonează acest circuit informațional. Primitivitatea unor structuri dominante în SF se datorează caracterului exclusivist al lecturilor autorilor tineri, preocupați mai mult de originalitatea tematică decât de obținerea unei originalități stilistice. Lectura lor are natură de inventar. Atunci când, după o abundentă lectură de SF, tinerii autori încep să citească literatură pur și simplu, efectul se vede imediat, structurile narative, tehnicile de persuasiune retorică încep să îmbrace subiectul tezist și liniar al narațiunii, obsedată doar de o situație și de plasarea «ideii» SF. O atenție distributivă exersată, necesară oricărui literat, va contribui la mărirea complexității narațiunii și, implicit, la adâncirea semnificațiilor textului, care nu va fi doar vehiculul unei ipoteze «științifice» sau masca unei situații de suspans, ci animatorul imaginarului, un operator în și cu imaginarul. Fiindcă, în ultimă și primă instanță, SF-ul, chiar atunci când nu vrea să o recunoască, este literatură și nimeni nu citește, mai mult ca sigur, o povestire sau un roman SF ca să afle cum *au fost* călătoriile spre Lună, ci cum *ar putea să fie* cele dincolo de sistemul nostru solar, inducând starea necesară realizării lor eventuale. Dar «cum ar putea să fie» este o formulă definitorie pentru ficțiune. Iar ficțiunile sunt, încă, domeniul exclusiv al literaturii.”

E interesant să descoperim o mai largă deschidere într-un articol ceva mai vechi (din 1969) al lui Dan Culcer, *Idei fixe sau despre literatura științifico-fantastică.* Aici nu avea în vedere fenomenul SF „de masă” (cenaclurile din România abia atunci își începeau ecloziunea). Prin urmare, criticul poate semnala una dintre teoriile extensive ale genului SF, cea privitoare la rădăcinile acestuia, care înaintează spre întrebările și obsesiile fundamentale ale omenirii până la vechile mituri și filosofii. În marginea abundentei informații din antologia lui Ion Hobana, *Viitorul a început ieri,* Rabelais, Voltaire, Fontenelle, Mercier și alții vor fi invocați din nou pentru inspirația de a-și fi pus, după anticii Lucrețiu și Plutarh, întrebări privitoare la infinitul Universului, la multitudinea lumilor vii. Totuși, și opțiunea criticului de la *Vatra* tinde să atribuie doar secolului XX momentul concretizării genului „într-o formă literară viabilă”, deoarece acum „o anumită stare de angoasă a omenirii în fața viitorului făcea imposibil de evitat apariția literaturii SF”. Admițând existența unui nivel literar-filosofic ridicat pe care SF-ul îl poate atinge, Culcer apelează la Jean Louis Curtis, care vedea genul capabil să preia funcțiile abandonate de literatura canonică, din ce în ce mai dezamăgitoare. Iată citatul de sprijin, preluat din meditațiile francezului:

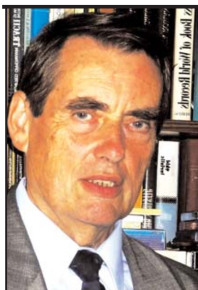
„Într-o epocă în care literatura oficială se depărtează de problemele actuale, de eveniment, se dezinteresează de aventura umană în folosul căutărilor estetice și al formalismului, science-fiction-ul este singurul mediu literar prin care se exprimă cu o virulență adesea admirabilă refuzul unor aspecte ale lumii contemporane (alienarea omului de către puterea publică, mașinismul, tehnica, propaganda, condiționarea publicitară), revolta conștiinței împotriva a tot ceea ce vrea să o aservească, o revendicare a libertății. Prin toate acestea se manifestă ca o literatură absolut modernă.”

Asemenea considerații teoretice ar îndruma analiza spre criterii estetice, însă Dan Culcer, cu critica sociologic-literară pe care a îmbrățișat-o, se va întoarce curând la constatarea că SF-ul, îndeosebi cel românesc, cu mici excepții („cred că se pot cita, cu mâna pe inimă, doar câțiva autori care ating nivelul lizibilității”) rămâne paraliteratură. Articolul intitulat *Utopism, raționalism, legitimism,* inclus în culegerea *Serii și grupuri,* dezvoltă interpretarea genului pe criteriul masei critice neatinse. „Fără o tradiție prea îndelungată și fără mișcare literară amplă – spune criticul – literatura SF este încă domeniul privilegiat al diletanților, grafomanilor sau al unor publiciști veleitari, ratând succesiv în alte zone.” Mișcarea cenaclieră „n-are mentori spirituali de anvergură” și „se bazează tot pe veleitarismul neînfrânat sau pe bunăvoința neputincioasă literar a unor cititori fanatici, încercându-se în ale scrisului”. Critica aceasta vizează tablouri generale, ea citează rar nume și aproape niciodată scrieri concrete, sacrificând cam totul pe altarul ideii de paraliteratură și de statut amatorial. Și asta nu pentru că Dan Culcer n-ar ști că SF-ul poate scăpa de statutul său de tolerat („va fi considerat ca literatură atunci când a împlinit/va împlini condiția literalității”), dar amână acest moment *sine die.* Lipsit el însuși de substanță (în aprecierea criticului de la *Vatra*), SF-ul nostru n-ar putea spera decât menținerea sau reînvierea unor „forme fără fond”, și anume: „seria tipărită de Editura Albatros, pagina specializată a *Vetrei,* acordată cu încăpățânare literaturii SF (tradusă sau originală), *Colecția* specializată editată cândva de revista *Știință și tehnică*”. Se poate observa că judecățile critice sunt legate de realități complet depășite astăzi, iar starea actuală a domeniului ne arată că șansa lui n-a depins atât de mult de perpetuarea formelor vechi, mai mult sau mai puțin fără fond, ci de capacitatea sa de a-și inventa altele noi.

Un ultim articol din aceeași perioadă, *Literatura „cora” și utopia,* încearcă să promoveze la noi denumirea propusă de enciclopedistul elvețian Pierre Versins, tot în cadrul colocviilor de la Cérisy-la-Salle, pentru largul grup de texte incluzând utopiile, SF-ul și călătoriile imaginare: „conjectură rațională”, prescurtat „cora”. Într-o succesiune de notații concentrate, referitoare în majoritatea lor la problemele utopiei, câteva discută și SF-ul, ca „paraliteratură cora”. Inovația n-a avut darul de a se impune, nici la noi, nici pe alte meridiane, termenul părând destul de artificial pentru a disloca „anticipația”, ori mai bine implantatul „science-fiction”. Aceste articole de la mijlocul anilor '80 (*O perifrază pentru „fantastic”, Utopism, raționalism, legitimism, Literatura „cora” și utopia*) i-au părut lui Dan Culcer destul de importante încât să le preia, aproape neschimbate, în ampla sa sinteză consacrată *Cenzurii în comunismul real* (paginile 906-922 din volumul al doilea), din moment ce criticul consideră că fantasticul, SF-ul și utopia au participat în felul lor la „tehnicile de insolitare” care încercau să ocolească cenzura comunistă, ori au avut de suferit din cauza ei.

Orizont SF

Fenomenul OZN

Dan D. FARCAȘ

Argumentam în episoadele precedente că, din tot ceea ce știm la ora actuală despre Univers, rezultă logic că pe Pământ și în imediata lui apropiere se găsesc – cu o probabilitate de practic 100% și poate încă de sute de milioane de ani – inteligențe extrem de vechi și de evoluate, pe care le-am numit *hipercivilizații*. Dovezile concrete ale prezenței lor ar putea fi anumite „magii" produse de ele, din păcate, mult prea incredibile pentru a fi acceptate de conștiința publică. Ceea ce propun în continuare cititorilor acestei pagini este să le examinăm împreună, mai îndeaproape, încercând să evităm capcana prejudecăților care le învăluie.

O primă categorie de „magii" pe care o propun discuției este *fenomenul OZN*. Există sute de filme sau de înregistrări radar ori video, mii de fotografii și zeci de mii de relatări scrise despre apariții nocturne sau diurne, ale unor lumini sau obiecte cu un comportament inexplicabil: plutire nemișcată în aer, accelerații care ar ucide orice ființă din carne și oase, zig-zag-uri imposibile pentru orice aeronavă, toate de parcă aparițiile nu ar avea masă. Dar sunt și acele urme adânci, ca și cum ar cântări zeci de tone, atunci când ele se lasă pe pământ. Mai sunt și fascicule de lumină, drepte sau curbate, uneori întrerupte, capabile eventual să ridice un om de la sol, sau discontinuități în scurgerea timpului ș.a.m.d. Chiar dacă 80-95% dintre rapoartele privind astfel de observații pot căpăta ulterior explicații banale (baloane meteorologice, lampioane chinezești, bolizi, fulgere globulare, planete, rachete, aeronave, drone, sateliți, farse etc.), cele rămase desfid orice explicații.

Lumea științifică nu acceptă realitatea OZN-urilor. Raționamentul aplicat în acest caz este totuși bizar. Fenomenul, care apare rar și neașteptat, evident nu are cum să îndeplinească criteriile fundamentale puse de abordarea științifică: nu poate fi observat, după dorință, de orice sceptic, nu poate fi adus într-un laborator pentru a fi examinat, de repetate ori, și, în plus, nu se comportă nici conform acelor legi ale fizicii pe care noi le cunoaștem, în clipa de față, la începutul secolului al 21-lea. Dar a trage de aici concluzia că fenomenul nu există, așa cum îndeobște se întâmplă, este o evidentă eroare logică. Iar această eroare logică se însoțește cu încă una: cei în cauză afirmă că odată ce s-a stabilit „științific" că fenomenul nu există, nu are rost să-și mai piardă vremea examinând dovezile aduse în favoarea lui, chiar dacă acestea ar fi zeci de mii. Cu asta cercul vicios s-a închis.

Dar această „orbire psihică" nu este cauzată doar de o anumită obtuzitate scientistă; ea este parte a unui sistem, mult mai vast, de autoapărare, specific minții și culturii noastre. Dacă omul de pe stradă ar fi silit – de fapte care nu pot fi respinse – să accepte realitatea fenomenului OZN, el ar fi obligat să-și regândească întreaga viziune asupra lumii. Am întâlnit persoane care m-au rugat să nu mai pomenesc, în prezența lor, acest subiect, întrucât le provoacă un sentiment de teroare. Cei mai mulți se distanțează însă de această neliniște prin ironii și luare peste picior. OZN-urile – spun ei – sunt acele aiureli pe care le văd chefliii, seara târziu, când se închid pub-urile. Iar dacă se întâmplă să fie „plecați cu pluta", rău de tot, ei vor vedea și omuleți verzi, cu antene ș.a.m.d. Deci, hai să râdem și să trecem la subiecte mai de oameni normali. Si astfel problema e rezolvată...

Din păcate – pentru cei ce gândesc precum în rândurile de mai sus – fenomenul OZN există, iar cei care văd manifestările sale nu sunt, nici pe departe, doar persoane amețite de băutură. Cu voia cititorului, aș evoca, drept argument, doar câteva informații luate din preocupările militarilor.

Pe 25 februarie 1942, puțin după ora 2.00, radarele au semnalat că ceva se apropia de Los Angeles, dinspre ocean. Era doar la două luni și ceva după atacul japonez de la Pearl Harbor. La ora 2.25 s-au declanșat sirenele de alarmă. Apoi au apărut pe cer mai multe obiecte, roșii sau argintii, care se agitau rapid, încoace și încolo, în lumina reflectoarelor de la sol. În mijlocul lor, un obiect mare, întunecat, stătea aproape nemișcat. După estimările martorilor, obiectele păreau să plutească la un nivel constant, cam la 3000 de metri altitudine, apărând și dispărând pur și simplu. S-a estimat că au existat circa un milion de martori oculari.

În raportul generalului George C. Marshall, șeful Statului Major, către președintele Roosevelt, scria: „Aeronave neidentificate, altele decât cele ale armatei americane sau ale forțelor navale, au fost probabil deasupra Los Angeles-ului și s-a tras asupra lor... Puteau fi implicate cincisprezece aeronave, zburând cu viteze diferite, de la ceea ce s-a raportat oficial ca fiind «foarte lent» până la 200 mile pe oră... Nu au fost aruncate bombe. Nu au fost doborâte avioane..."

E doar un exemplu. Dar în Al Doilea Război Mondial, piloții de avioane aliate au trimis sute de rapoarte privind bile de foc neidentificate sau alte fenomene aeriene misterioase văzute în zbor, atât în teatrele de operațiuni europene, cât și în cele din Pacific. Descrierile erau diferite, dar toți piloții au fost de acord că luminile misterioase – poreclite *foo fighters* – au urmat aeronavele lor cu mare viteză. Nicio aeronavă nu a raportat că ar fi fost atacată de ele. Ulterior s-a descoperit că și germanii, japonezii și rușii au raportat astfel de apariții. Inițial, cu toții fuseseră convinși că se confruntă cu o nouă armă a inamicului.

În 1946, deasupra peninsulei scandinave, mai ales a Suediei, s-a declanșat un val de observații OZN. Până la 30 iulie 1946 au fost primite șase sute de rapoarte, iar numărul acestora a ajuns la sfârșitul anului la circa o mie. Majoritatea rapoartelor vorbesc despre obiecte luminoase zburătoare ori despre avioane cu aripi foarte scurte, asemănătoare cu rachetele. Obiectele au apărut adesea și pe ecranele radarelor. Manevrele lor de picaj, redresare, întoarcere în unghi ascuțit etc., sunt și azi imposibile pentru un aparat făcut de mâna omului. Se estimează că în 1946, în toate țările europene, au existat circa 2000 de observații din această categorie. Ipotezele avansate au fost demontate pe rând. Până în zilele noastre, nimeni nu a putut explica, în mod satisfăcător, cele întâmplate.

În iunie-iulie 1947, în SUA, au fost zeci de semnalări ale unor „farfurii zburătoare", ba chiar și o presupusă recuperare a unui obiect care s-ar fi prăbușit la Roswell, lângă singura unitate de bombardiere din lume capabilă pe atunci să transporte arme nucleare.

Pe 30 iulie 1947, experții serviciului tehnic ale Forțelor Aeriene, cu sediul la baza aviatică Wright (din 1948, Wright-Patterson) din Dayton (Ohio), analizând 28 de observații raportate, constatau: „Farfuriile zburătoare nu sunt câtuși de puțin imaginare; ele nu pot fi explicate prin fenomene naturale rău interpretate. Ceva zboară în jur cu adevărat..." Documentul continuă cu descrierea tehnică a observațiilor. Pe 23 septembrie 1947, generalul Nathan Twining, șeful serviciului tehnic al aviației militare de la baza Wright, i-a trimis generalului George Shulgen, adjunctul șefului serviciilor de informații al Forțelor Aeriene, la Washington, o scrisoare conținând descrieri ale „farfuriilor zburătoare", adăugând și el că „fenomenul este ceva real și nu simple viziuni sau invenții", făcând remarci cu privire la posibilitatea de a construi în SUA ceva asemănător ori la posibilitatea să fie vorba despre un proiect secret, american sau străin.

În urma acestei scrisori, Statul Major a dispus înființarea, în ianuarie 1948, a unei comisii de specialitate OZN, numită „Sign", înlocuită apoi de comisia „Grudge", iar de la începutul anului 1952, de proiectul „Blue Book" (Cartea Albastră). În cadrul acestuia din urmă se va folosi pentru prima dată, oficial, termenul de „obiecte zburătoare neidentificate". Când a fost închis, în 1969 (armata continuând urmărirea fenomenului prin alte proiecte), Blue Book adunase în total 12.618 observații, dintre care pentru 701 (deci peste 5%) nu s-au putut găsi absolut niciun fel de explicații. Consultantul științific al acestor proiecte a fost, timp de 21 de ani, J. Allen Hynek, profesor de astronomie la universitățile din Columbus (Ohio) și apoi Northwestern. Inițial sceptic și implicat în ridiculizarea fenomenului, el a devenit treptat, sub presiunea evidenței, convins de obiectivitatea aparițiilor. El este considerat azi părintele metodelor de analiză științifică a rapoartelor și a dovezilor lăsate de presupusele OZN-uri, ca și cel care a instituit cel mai cunoscut sistem de clasificare a acestora.

(Va urma.)

Semn(al) de carte

Aureliu Goci, *Mihai Eminescu – Identitate și semnificație,* Editura Betta, București, 2017

Cititorul va asista, intrând în cartea lui Aureliu Goci, la un splendid spectacol de idei în care se poate implica de la primii pași, în care va admira forma, scriitura, dar și categoriile, ce pun ordine în subiect, și metaforele cognitive ce fixează memorabil, sugestiv, articulațiile întregului edificiu. (Nicolae Georgescu, în prefața cărții)

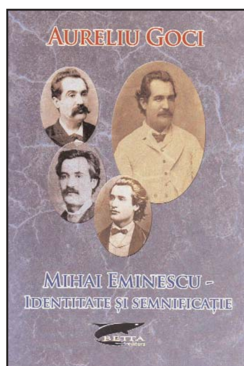
Florin Horvath, *O lacrimă pentru Măria Sa,* Editura Librex, București, 2018

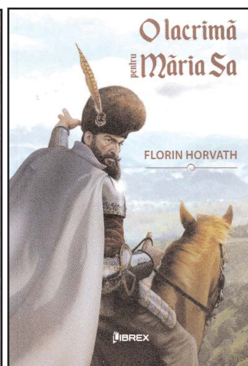
Nu știu cât de mult voi putea împlini așteptările unor oameni de bună credință în legătură cu *miracolul dacic*. Dar sunt sigur că voi ridica vălul nepăsării de pe trecutul nostru, uitat cu bună știință, pe care îmi doresc să-l întorc tinerilor sub forma lacrimei menite să le frigă palma atunci când adăpostesc în căușul ei țărâna binecuvântată a acestui colț de rai ca într-un giulgiu din flori de măr.

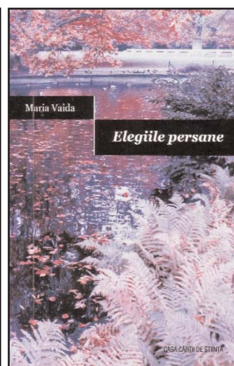
Mă voi strădui să privesc, dintr-un timp care nu mai este, fiecare aripă frântă, fiecare vreme căzută, fiecare gând rămas fără gând, până voi izbuti să strig: „Dezbracă-mă, Doamne, de ei și de mine!" (Autorul, pe coperta a patra)

Maria Vaida, *Elegiile persane,* Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2018

Beneficiind de o unitate de conținut și de expresie exemplare, textura micropoemelor conține un murmur in extenso pe tema iubirii îngropate și recreate mimetic prin bocet prelung, surdinizat. Gândul evocativ ce străbate „toamna văduvei" e absorbit în incantații retorice duioase, asezonate cu incursiuni în geografia spirituală a trăirilor tainice. Invocația tandră, insertul citatului și repetiția obsesivă ce dă glas durerii și răzvrătiri împotriva unui destin tragic fac din poezia Măriei Vaida un templu al beatificării în intimitatea cuvântului. (Adrian Țion, pe coperta a patra)

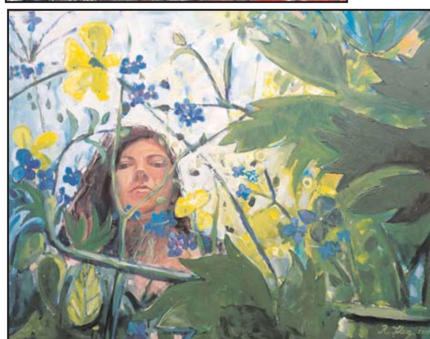
Ars longa...

Ramona Chițu (Șlug)

Ramona Chițu (Șlug) s-a născut la 21 august 1979, la Constanța, unde a absolvit și Liceul de Artă. A urmat apoi Facultatea de Arte Plastice a Academiei de Arte „Luceafărul”, București (1998-1999), și a Universității Naționale de Arte, București (1999-2003), iar în 2003-2005 a absolvit un program de master la Universitatea București, Centrul de Excelență în Studiul Imaginii. A lucrat ca profesor în București, ca asistent costume pentru mai multe filme, acum este profesor de Educație plastică în județul Argeș.

Expoziții personale la Curtea de Argeș, Râmnicu Vâlcea, București (pictură, instalații, ceramică), participare la expoziții de grup la Râmnicu Vâlcea, Sibiu, Alba Iulia, Târgu-Jiu, Târgoviște, Buzău, Brăila, Curtea de Argeș,

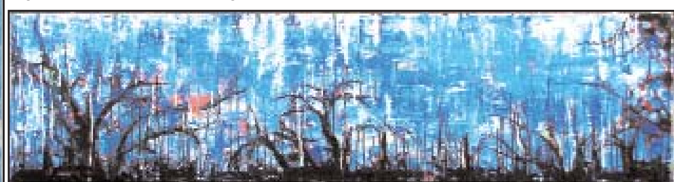
București, Timișoara, Bruxelles (Belgia), Cherbourg-Octeville (Franța). Numeroase proiecte de activități educative în Curtea de Argeș, lucrări de artă monumentală în București, Constanța, județul Argeș.

Împreună cu soțul, artistul plastic Mihai Chițu, au demarat proiectul BAR – Bărăști Artist Residency, care „își propune aducerea unor artiști contemporani, pentru o scurtă perioadă de timp, într-un spațiu rural, rupt de agitația cotidiană specifică marilor orașe; artiștii propun direcții de lucru, se implică în proiecte comune, schițează, pictează sau sculptează”. (Detalii pot fi găsite la http://barastiartistresidency.wordpress.com și https://www.facebook.com/barastiartistresidency.)

Este membru al Filialei Râmnicu Vâlcea a Uniunii Artiștilor Plastici din România (a se vedea http://uapvalcea.ro/artist-plastic/ramona-chitu-slug/ și https://ramonaslug.wordpress.com)

Ramona Șlug se joacă cu ceea ce în cinematografie poartă numele de plonjeu și contra-plonjeu. Plonjeul este acea perspectivă dirijată de sus în jos asupra subiectului, reușind adesea un efect de diminuare, de insignifianță sau vulnerabilitate. Plonjeul reprezintă perspectiva dominatoare asupra subiectului. Contraplonjeul dirijează perspectiva de jos în sus, potențând subiectul, înălțându-l, conferindu-i grandoare. Cine este cel care orientează perspectiva? Ramona Șlug utilizează aceste procedee într-o reprezentare care face din perspectivă o meditație asupra a ceea ce ne ridică privirea, cerul, sau ne-o coboară, pământul. Copilăria și un arbore constituie numitorul comun al acestor perspective. Ea ne amintește că măsura autentică a privirii suntem noi, acest noi cu care măsurăm distanța de la pământ la cer. Ambele procedee tind spre recuperarea a ceea ce este genuin și inocent în privire. Un copil își privește sandalele pe iarbă, iar ele sunt mici, dar plonjeul vine aici nu pentru a diminua, ci pentru a amplifica prin diminutivare tandră un detaliu. La fel, contraplonjeul nu vizează grandoarea, ci tot o afectuoasă privire care ridică ceea ce este vulnerabil și neajutorat la puterea privirii orientate către cer. Este ca și cum acești copii sunt ridicați la cer pentru a sublinia delicatețea, fragilitatea lor. Într-unul din tablouri, Ramona Șlug reușește să aducă laolaltă plonjeul și contraplonjeul printr-o imagine în oglindă, o fată citind se oglindește pe suprafața apei. Perspectiva simetrică invită chiar la suprapunerea plonjeului și contraplonjeului. Privirea pe care o aruncăm unui arbore de la baza sa are ceva din privirea pe care un copil o proiectează asupra unui adult. Această privire nu întâlnește un coronament bogat, ci cerul prins în nervurile unor crengi desfrunzite asemeni unui păienjeniș țepos. Ceea ce colorează sensibil perspectiva este vârsta. Privirea în timp, cea care se ridică pentru a prinde tinerețea sau pentru a privi prin crengile arborelui secular cerul, împingând subiectul în poziția celui diminuat, fragil, prins de pământ. Această privire relevă fie exuberanța, fie melancolia, devenite forme perspectivale atunci când realizăm că între cer și pământ suntem noi. (Angelo Mitchievici)

Număr ilustrat cu picturi de Ramona Chițu (Șlug).

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Cătălin MAMALI – psiho-sociolog, S.U.A.
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Constanța VAIDA HALIȚĂ – arhitect, București
- Mihaela ALBU – scriitor, București
- Acad. Alexandru BOBOC – București
- Gen. Florian TUCĂ – București
- Col. Laurențiu DOMNIȘORU – Curtea de Argeș
- Emanuel BĂDESCU – istoric, București
- Mircea DUȚU – jurist, București
- Maria VAIDA – profesor, Cluj-Napoca
- Theodor CODREANU – scriitor, Huși
- Corneliu ZEANA – scriitor, București
- Geo CĂLUGĂRU – scriitor, București
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Liviu JALBĂ – inginer, București
- Octavian STĂNĂȘILĂ – prof. univ., București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Florea FIRAN – scriitor, Craiova
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Elis RÂPEANU – scriitor, București
- Yasutoshi YASUDA, 9 dan – jucător de GO, Japonia
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București